

**A Balkán keresztútján:
Macedónia a XXI. század elején**

Vati Tamás

Kovács János

Háry Szabolcs

Pap Norbert

Reményi Péter

Végh Andor

M. Császár Zsuzsanna

Póka Ferenc

Balkán Füzetek No. 6.

Pécs, 2008

Kiadja: a PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja
7624 Pécs, Ifjúság u. 6. Tel.: (36) 72/501-531

Szerkesztőbizottság: Dr. Tóth József
Dr. Dövényi Zoltán
Dr. Pap Norbert

Sorozatszerkesztő: Reményi Péter

Technikai szerkesztő: Vati Tamás

Borítóterv: Szász István

A kiadványt szakmailag gondozta Hány Szabolcs és a szerkesztőbizottság tagjai ellenőrizték.

© Szerzők

Megjelent 100 példányban

ISBN 978-963-642-272-1

ISSN 1588-6557

A kötet megjelenését támogatta:
A PTE Földrajzi Intézete
a PTE Földtudományok Doktori Iskola
és a Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így a sokszorosítás, terjesztés, fordítás joga fenntartva.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Vati Tamás</i> : Macedónia történeti kronológiája.....	5
<i>Kovács János</i> : Macedónia, egy földrengések veszélyeztette ország.....	13
<i>Pap Norbert – Reményi Péter – Végb Andor</i> : Országtanulmány: Macedónia volt Jugoszláv Köztársaság	19
<i>Háry Szabolcs</i> : Macedónia népességföldrajzának főbb jellemzői.....	41
<i>Háry Szabolcs</i> : A koszovói-macedón határvíta kialakulása és rendezése.....	54
<i>Háry Szabolcs – M. Császár Zsuzsanna</i> : Az albán kisebbség és oktatása Macedóniában.....	62
<i>Háry Szabolcs</i> : Macedónia közlekedésének főbb jellemzői.....	71
<i>Póka Ferenc</i> : A macedóniai etnikai közösségek együttélése. Az Ohridi Keretmegállapodás, mint kisebbségvédelmi modell. Tapasztalatok, értékelések.....	81

MACEDÓNIA TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

Vati Tamás

1. Bevezetés

Macedónia (macedón nyelven: Република Македонија) Délkelet-Európában, a Balkán-félsziget középső részén fekszik. Az ország 1991. szeptember 17-én vált függetlenné. Szomszédai: Albánia, Szerbia, Bulgária és Görögország. Területe: 25713 km², lakossága 2,1 millió fő, népsűrűsége 81 fő/km². Fővárosa: Szkopje. Pénzneme: denár. Az ország közigazgatásilag 84 opština (járás) és a fővárosra tagolódik.

Az ország felszínét hegyek uralják, eltekintve a Vardar folyó völgyétől és néhány egyéb kisebb völgytől, mint a Bregalnica és a Strumica völgyei. A karsztos hegységek alacsonyabb térszíneit a Tetovoi-polje, illetve a Bitolai-polje képezi. A Vardartól nyugatra a Dinári-hegyvidék, keletre pedig a Szerb-Macedón-rögvidék vonulatai húzódnak. Éghajlata átmenetet képez az enyhe mediterrán és a száraz kontinentális területek között. Jelentősebb folyói a Vardar és a Fekete-Drim. Az ország szeizmológiailag aktív (földrengésveszélyes) területen fekszik.

Macedónia hivatalos nyelve a macedón és az albán, beszélt nyelv továbbá még a szerb és a török. A macedón szlávok alkotják az ország lakosságának 67%-át. A legjelentősebb kisebbségeket az albánok (23%) és a törökök (3,85%). Ezen kívül romák (1,78%), szerbek (0,84%), vlachok (0,48%), bolgárok és görögök élnek még az országban. A lakosság döntő többsége vallását tekintve ortodox keresztény (67%) és szunnita muzulmán (30%).

Macedónia a volt Jugoszlávia legszegényebb tagköztársasága volt. A gazdaság fejlődését számos esemény hátráltatta az utóbbi évtizedekben. A délszláv háború, a koszovói albán bevándorlás, az 1994-1995-ös görög gazdasági embargó, majd a 2001-es albán nemzetiségi kérdés mind-mind negatív hatással volt Macedónia amúgy is rossz gazdasági helyzetére. Jelenleg is Európa egyik gazdaságilag leghátrányosabb helyzetű országa. Az egy főre jutó GDP 2400 amerikai dollár (2005). Az emberek többsége a mezőgazdaságból él, a munkanélkülisek aránya 37%-os, a feketegazdaság megbénítja a legális kereskedelmet.

A mai Macedónia, Makedóniának, mint földrajzi egységnek egy kisebb részén szerveződött állama. Ezért mind földrajzilag, mind történetileg helytelen, amikor délszlávok által lakott makedóniai területet középkori viszonylatban is Macedóniaként emlegetik (KAPRONCZAY P. 2002). Ezt szem előtt tartva készült a történeti kronológia.

2. Kronológia

I. e. III-II. évezred fordulója – Az ókorban Makedónia területén a trákok éltek, akiket később a makedónok északabbra szorítottak.

I.e. 335. – Nagy Sándor a Balkán nagy részét meghódítja.

I.e. 3. század – Egyes feltételezések szerint a mai főváros Szkopje (Skupi) alapítása ekkorra tehető.

I. e. 148. – Macedonia néven a Római Birodalom részévé válik. A rómaiak két fontos várost is alapítottak: *Stobit*, amely Moesia superior tartomány székhelye lett, illetve *Heracleát* (Bitola).

4. század – A déli vidéktől eltekintve területe szinte teljesen elnéptelenedett, gyéren lakottá vált.

6-7. század – A déli szláv törzsek honfoglalása a mai Macedónia területén.

855 – 886 – Cirill és Metód tevékenysége nyomán önálló szláv nyelvű egyház jött létre.

867 – 1025 – A Makedón Dinasztia kerül a Bizánci Császárság élére. I. Basileos az első makedón származású bizánci császár (867-886). A császárság aranykora ez az időszak.

870 - 1767 – Az ohridi metropolia fennállása.

976 – 1018 – A 10. század végére a Bizánci Császárság meggyengült. Samuil cárnak sikerült egy erős macedón államalakulatot létrehoznia a mai Nyugat-Macedónia területén. Hatalmát kiterjesztette a mai Görögország, Bulgária, Szerbia, Albánia, Bosznia és Montenegró egyes területeire. 1014-ben Samuil vereséget szenved II. Basileostól, melynek eredményeként 1018-tól Macedónia újfent bizánci uralom alá került.

1040 – Petar Deljan – Samuil unokája – vezetésével felkelés a bizánci központi hatalom ellen.

1072 – Gjorgji Vojteh vezetésével újabb makedón felkelés.

1087, 1097, 1168 – További makedón felkelések a bizánci központi hatalom ellen.

12. század végétől 1330-ig – Kisebb megszakítással a Második Bolgár Cárság része volt Macedónia.

1254 – Makedón felkelés a bolgár központi hatalom ellen.

1259 – A pelagoniai csatában (1259 szeptemberében zajlott le a Nikaiai Császárság és az Akháj Fejedelemség csapatai között; kiemelkedő jelentőségű esemény volt a Balkán és a Közel-Kelet történetében) az ország rövid időre a Nikaiai Császársághoz került.

1265 – Makedón felkelés a bolgár központi hatalom ellen.

1331 - 1355 – Dušan István uralkodása a Szerb Királyság élén. A szerb fennhatóság egészen az Égei-tengerig kiterjedt, illetve Albánia és Görögország északi része is hozzátartozott a mai Macedóniával együtt.

1380 körül – Marko Kraljevic (a szerb, horvát és bolgár népköltészet egyik jelentős hőse), Vukasin király fiának uralkodása. Uralma a Šar-hegységtől Tesszália határáig terjedt.

1389 - 1913 – A rigómezei csata (1389) következményeként lesz az Oszmán Birodalom része a mai Macedónia területe (É-i részei a Koszovói vilajethez, a Ny-i és a középső területek bizonyos része a Monastiri vilajethez, a D-i és a középső területek nagyobbik része a Szaloniki vilajethez tartozott).

1392 – Az oszmánok elfoglalják Szkopjét.

1555 – Földrengés, mely súlyosan károsította Szkopjét (az oszmán uralom alatt Üsküp).

1564 - 1565 – Mariovo-Prilep-féle felkelés. Az első számottevő oszmánellenes megmozdulás makedón részről.

1689 – Karposh vezette felkelés az oszmán uralommal szemben a mai Macedónia északi részén. Az ellenállás végét Karposh szkopjei kivégzése jelentette.

1767 – A görög pátriárka nyomására az oszmán vezetés megszünteti az ohridi érsekséget.

1878. március 3. – San Stefanó-i béke. Egész Macedónia bolgár fennhatóság alá került.

1878. július 13. – A nagyhatalmak fellépve a San Stefanó-i béke ellen, a Berliini kongresszuson úgy határoztak, hogy Macedónia kerüljön vissza az Oszmán Birodalomhoz.

1893 – Szalonikiben megalakul az autonomista (macedón nemzetállam létrehozását szorgalmazó) Belső-macedóniai és Drinápolyi Forradalmi, későbbi nevén Belső-macedóniai Forradalmi Szervezet (VMRO). Létrehozásában fontos szerepet játszottak: Damjan Gruev, Pere Tošev, Dorče Petrov, Hristo Tatarčev, Petar Poparsov, Ivan-Hadži-Nikolov, Hristo Batandžijev és a fő ideológus Goce Delčev.

1895. március – A VMRO riválisaként Szófiában megalakul a Legfelső Macedón Forradalmi Szervezet, másnéven a Macedón Komité (VMK). A két szervezet között a századfordulótól véres harc folyik.

1895. július – A VMRO megilykolta Sztambolov bolgár kormányfőt.

1895. december 16. – Szófiában, a II. Macedón Kongresszuson a Macedón Komité kettészakad: autonomista frakciója a századfordulóra beolvad a VMRO-ba, az annexionista probolgár Legfelső Macedón Bizottság (VMK) - vagy Macedón Külső Szervezet - célja pedig Macedónia Bulgáriához csatolása.

1903. augusztus 2. – A Bitoljai vilajet macedoszláv lakosságának részvételével (VMRO vezetésével) kirobbant az Illés-napi felkelés, melynek elsődleges célja az önálló főkormányzóság létrehozása volt.

1908 – Jane Sandanski vezetésével a macedón forradalmi szerveződés - az autonóm Macedónia megvalósulása érdekében - aktívan támogatta az ifjútörök mozgalmat.

1912. március 13. – A szófiai szerb-bolgár szerződés titkos záradékában a felek felosztották egymás között Macedóniát.

1912 őszén – Létrejött a törökellenes Balkán Szövetség (Bulgária, Görögország, Montenegró és Szerbia).

1912. október – 1913. május – Az első Balkán-háború. Az Oszmán Birodalom csaknem összes európai területét elvesztette, Macedóniát Szerbia bekebelezte.

1913. június 1. – Szalonikiben a szerb és görög felek aláírták a Macedónia felosztásáról szóló titkos szerződést.

1913. július 28. – A bukaresti béke értelmében Macedóniát szétdarabolták. A legnagyobb rész, ún. Égei-Makedónia Görögországhoz (32000 km²), Vardar-Makedónia Szerbiához (26494 km²), a legkisebb Pirin-Makedónia pedig Bulgáriához került (7000 km²).

1913 június – augusztus – A második Balkán-háború. Az első Balkán-háborúban győztesek (Bulgária, Görögország, Montenegró és Szerbia) között viszály robbant ki Macedónia birtoklása miatt.

1918. december 1. – Kikiáltják a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot.

1919 - 1937 közötti időszak – A VMRO mintegy 2800 merényletet, támadást, illetve szabotázsakciót hajtott végre szerb–horvát–szlovén, majd jugoszláv hatóságok, középületek ellen.

1925 – Megalakult a VMRO ellenszövetsége, az "egyesült" VMRO, amely Makedónia függetlenségét vagy önállóságát annak természetes földrajzi határain belül képzelte el.

1931 – Jugoszláviát francia minta alapján 9 bánságra osztották fel kereskedelmi és gazdasági szempontok alapján. Macedónia a Vardari bánság része.

1934. október 9. – A macedón VMRO a horvát usztasákkal együttműködve Marseilles-ben meggyilkolta I. Sándor jugoszláv királyt (és Louis Barthou francia külügyminisztert).

1941. április 7. – Szkopjét elfoglalják a német-bolgár csapatok. Bulgáriához és Albániához kerültek a mai macedón területek.

1944 nyara – Macedónia felszabadult az albán-bolgár hatalom alól.

1945 – Megalkották a macedón ábécét és helyesírási szabályzatot.

1946. augusztus 17. – Tito és Dimitrov Nagy-Macedóniáról szóló szerződést köt. Jugoszlávia hivatalosan innentől ismeri el a macedón nemzetet.

1950 – Az 1946-ban létrehozott szkopjei macedón tanszéken lefektették a macedón nyelv leíró nyelvtanának alapjait, s elfogadták az új helyesírást.

1958 – Visszaállították az ohridi érsekséget, majd 1967-ben autokefál (autonóm) státusszal ruháztak fel.

1963. július 26. – Két robusztus és több tucat kisebb rengés rázta meg (a legerősebb a Richterskála szerint 6.1-es erősségű) és gyakorlatilag lerombolta Szkopjét.

1969 – *Isztorija na makedonszkiot narod I–III. Nova Makedonija* néven megjelent az első nagyobb tudományos összefoglalás a makedóniai szlávok történetéről.

1988 – Koszovó tartományi autonómiáját Milošević megszüntette. Az albán – macedón problémák kezdete.

1990 – Alkotmánymódosítás: „Macedónia a macedón nép nemzetállama“.

1990. november 11. – Az első többpárti választásokat - 80%-os részvétel mellett - a nacionalista, Nagy-Macedónia helyreállítását célul tűző Demokratikus Nemzeti Egységpárt - Macedóniai Belső Forradalmi Szervezet (VMRO) minimális különbséggel nyerte (6 mandátum). A kiegyenlített erőviszonyokból következő kompromisszum eredményeként nagykoalíciós kormány alakul (amelyből a VMRO hamarosan ellenzékbe vonul). A parlament a balközép jelöltjét, az egykori reformkommunista Kiro Gligorovot választja elnökké.

1991. március 28. – Jugoszlávia jövőjével foglalkozó tárgyalássorozat első fordulója Splitben, a hat köztársasági elnök részvételével.

1991. szeptember 8. – Népszavazás Macedóniában a függetlenség mellett (72%-os részvétel mellett, 95% igen szavazattal).

1991. október 18. – A hat köztársasági elnök közül öt elfogadja a Carrington-tervet (a volt jugoszláv tagköztársaságok közötti új kapcsolatok alapelveit fektette le többoldalú egyezménytervezet formájában; és az első olyan legitímnek elismert koncepció, amely a válság nemzeti, etnikai kérdéseire igazi megoldásokat próbált megfogalmazni). Csak Milošević veti el. Ezzel gyakorlatilag csődbe jut a hágai konferencia, majd az un. Badinter-bizottság kinyilvánítja: „Jugoszlávia megszűnt létezni”.

1991. november 20. – Kikiáltja függetlenségét az ország. Kiro Gligorov lett az első választott elnöke a független Macedóniának.

1991. december 23. – Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Koszovó, Macedónia és Szlovénia hivatalosan is kéri nemzetközi elismerésüket.

1992. január 11. – A macedóniai albánok népszavazása a területi autonómia mellett, de azt Szkopje elutasítja.

1992. április 1. – Befejeződik a JNA kivonulása Macedóniából. Az Európai Közösség államai a görög ellenzés miatt csak 1993 decemberétől kezdődően ismerték el Macedóniát.

1992. november 6-7. – Véres összecsapás Szkopjében macedónok és albánok között; a Biztonsági Tanács november 20-án 700 fős kontingens Macedóniába küldéséről határoz, a jugoszláv–macedón határ ellenőrzésére.

1993. április 8. – Az ENSZ 1993-as határozatával *Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság* (angolul: *Former Yugoslav Republic of Macedonia*, röviden: FYROM) néven tagjai közé fogadta Macedóniát.

1994. február 16. – Kezdetét veszi az 1995 szeptemberéig tartó görög kereskedelmi embargó Macedónia ellen. Görögország ezzel fejezte ki nemtetszését a „Macedónia“ kifejezés használata miatt.

1994. október 16. – Elnökválasztás Macedóniában: ismételten Gligorov diadalmaskodott.

1995. – Macedóniát elismeri az Európai Tanács és az OSCE (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) is.

1995. október 3. – Sikertelen merénylet Gligorov elnök ellen.

1995. december 5-6. – Megalakul a SECI (Dél-Kelet Európai Együttműködési Kezdeményezés), amelynek célja a határokon átnyúló bűnözés elleni fellépés és a tagállamok ilyen erőfeszítéseinek jobb koordinálása.

1996. – Közigazgatási reform, melynek értelmében az addigi 34 közigazgatási egység helyett 123 alakult.

1998. – A parlamenti választásokon győz a VMRO-DPMNE és a kisebbségeket is magában tömörítő DA (Demokratikus Alternatíva).

2000. május – A vilniusi tízek (V10) csoport létrejötte: Albánia, Bulgária, Észtország, Horvátország, Lettország, Litvánia, Macedónia, Románia, Szlovákia és Szlovénia célja közös frontot kialakítani az észak-atlanti szövetség minél szélesebb körű bővítése érdekében.

2001. február – augusztus – Etnikai összecsapások albán és macedón csapatok között. A harcok az ország északi és nyugati területein zajlottak.

2001. augusztus 13. – A VMRO-DPMNE, a SDSM, a PDP és a DPA elnökei aláírták a békefolyamat ütemét megadó Ohridi Egyezményt. Az albánság képviselőinek száma jelentős mértékű növekedése figyelhető meg a hivatalos intézményekben.

2001. november – A macedón alkotmányba bekerülnek a kisebbségi jogokról szóló megállapodások.

2002. szeptember 15. – Parlamenti választások, mely az „Együtt Macedóniáért“ koalíció sikerével zárul.

2002. november – Az első hivatalos és pontos népszámlálás.

2003. február – Albánia, Horvátország és Macedónia államfői Tiranában közös nyilatkozatban fejezték ki az euroatlanti intézményekhez való teljes integrálódásuk szándékát.

2003. november – Huszonegy kétoldalú szerződés egyidejű római aláírásával hét balkáni ország szabadkereskedelmi övezetet hozott létre. Az Albánia, Románia, Bulgária, Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország valamint Szerbia és Montenegró közötti megállapodás olasz, magyar és szlovén külső támogatással jött létre.

2004. január – *Branko Crvenkovski*, a Macedón Köztársaság miniszterelnöke bejelentette, hogy országa február végén kérvényezni fogja felvételét az Európai Unióba.

2004. február 26. – Borisz Trajkovszki államfő Szkopjéból Mostar felé tartó repülőgépe Stolac közelében, a Dubrovniktól keletre húzódó hegyek között lezuhant. A gépen tartózkodók, így Trajkovszki is szörnyethalt.

2004. március 22. – Macedónia hivatalosan is kérelmezte felvételét az Európai Unióba.

2004. április – Az elnöki tisztségért Branko Crvenkovszki akkori miniszterelnök, Szasko Kedev, a szláv többségi ellenzék jelöltje és Gzim Ostreni, a kormánypárti albán kisebbség jelöltje mellett az ellenzéki albán politikai erők részéről Zidi Xhelil szállt versenybe. A választásokon háromszáz külföldi megfigyelő volt jelen. Végül Crvenkovszki szociáldemokrata kormányfő nyerte meg az előrehozott macedón elnökválasztást a szavazatok 62,66 százalékával, az ellenzéki nacionalista VMRO-DPMNE színeiben induló Szasko Kedev a leadott voksok 37,34 százalékát szerezte meg.

2004. nyara – Újabb közigazgatási reform, melynek értelmében a korábbi 123 helyett 85 közigazgatási egységre osztották az országot.

2004. augusztus – Macedónia több városában tízezrek tiltakoztak az ellen, hogy a szkopjei kormány jóváhagyta az ország decentralizálásáról és az önkormányzati határok átszabásáról szóló törvénytervezetet.

2004. november – Érvénytelen népszavazás Macedóniában. Az eredetileg a Macedón Világkongresszus nevű szervezet által kitalált, majd a legerősebb ellenzéki párt, VMRO-DPMNE által felkarolt referendum annak eldöntésére lett volna hivatott, hogy hatályban hagyják-e az 1996-ban kialakított adminisztratív beosztást. Az ellenzék ugyanis elutasítja az önkormányzatok korábbi határainak átszabását magában foglaló decentralizációs törvénycsomagot, amely az országban élő albán kisebbség és a macedónok között 2001-ben kirobbant fegyveres konfliktust lezáró ohridi megállapodás egyik kulcseleme.

2004. november - Az Egyesült Államok elismerte a Macedónia nevet.

2005. március 13. – Helyhatósági választások Macedóniában.

2005. december – Az EU vezetői elfogadták a csatlakozási kérelmet, vagyis Macedónia EU tagjelölti státuszt kap.

2006. március – Macedónia a Közép-európai Szabadkereskedelmi Egyezmény (CEFTA) tagja lett.

2006. július 5. – Parlamenti választások, melynek eredményeként a VMRO-DPMNE (Belső Macedón Forradalmi Szervezet - Macedón Nemzeti Egység Demokratikus Pártja); az SDSM (Macedón Szociáldemokrata Szövetség); a DPA (Albánok Demokratikus Pártja) és az NSDP (Nemzeti Szociáldemokrata Párt) alkot koalíciós szövetséget. A szociáldemokraták - akik Macedónia Jugoszláviából való 1991-es békés kiválása óta 12 évet töltöttek a hatalomban - ezúttal alig több mint 30 helyhez jutottak a 120 fős parlamentben, míg a fő ellenzéki erő, a VMRO-DPMNE 55-höz. A miniszterelnök Nikola Gruevszki lett.

2006. november – Az Észak-atlanti Szövetség rigai csúcsertekezletének zárónyilatkozata szerint a szövetség következő, 2008-as értekezletén meg kívánja hívni soraiba "azokat az országokat, amelyek teljesítik a követelményeket". Macedónia mellett Horvátország és Albánia jelezte, hogy csatlakozni kíván a NATO-hoz.

Az EB éves értékelése szerint a reformok lelassultak. Nehezen halad az EU-val aláírt stabilitási és társulási szerződés végrehajtása.

2007. november – Az EU bejelenti, hogy ezentúl óvatosabban bővít, nem vállal újabb kötelezettségeket, így a hivatalos tagjelölti státusszal rendelkező Macedónia csatlakozása is legfeljebb közép- vagy hosszú távon képzelhető el.

2008. április – Macedónia, a korábbi várakozásokkal ellentétben a bukaresti NATO-csúcson nem kapott meghívást a szövetségbe. A meghívást Görögország akadályozta meg, mivel nem sikerült rendezni a Macedóniával fennálló névvitát. (Görögország nem ismeri el Macedónia alkotmányos nevét, Macedónia viszont nem hajlandó azt megváltoztatni.) A NATO-csúcson a tagországok elismerték Macedónia teljesítményét a csatlakozási felkészülésben, illetve a szövetség műveleteihez nyújtott hozzájárulásban, és kinyilvánították, hogy a Görögországgal fennálló név vita mindkét fél számára elfogadható módon történő rendezését követően kerül sor az ország meghívására.

2008. június 1. – A rendkívüli parlamenti választásokon újra a VMRO-DPMNE által vezetett koalíció került hatalomra.

2008. október 9. – Macedónia elismerte Koszovó függetlenségét.

Irodalom

- HORVÁTH J. 2001: Évszámok könyve I-III. Nemzeti Tankönyvkiadó, 352 p., 324 p., 259 p.
- KAPRONCZAY P. (2002): A nemzeti identitást befolyásoló tényezők Macedóniában. In.: Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom. 2002/2. pp. 219-256.
- PÁNDI L. (szerk.) 1995: Köztes Európa 1763-1993. Térképgyűjtemény. Osiris-Századvég Bp., 798 p.
- SOKCSEVITS D. – SZILÁGYI I. – SZILÁGYI K. 1994: Déli szomszédaink története. Bereményi Könyvkiadó. 355 p.
- STAVRIANOS L. S. 2002: The Balkans since 1453. Hurst & Company, London. 970 p.
- <http://hvg.hu/>
- <http://pandi.adatbank.transindex.ro/index.php?action=mutato&mutato=55&mut>
- <http://www.historyofmacedonia.org/ConciseMacedonia/timeline.html>
- <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00013/10.htm>

MACEDÓNIA: EGY FÖLDRENGÉSEK VESZÉLYEZTETTE ORSZÁG

Kovács János

1. A természetföldrajzi környezet

A Macedón Köztársaság a Balkán-félsziget középső részén, 25 713 km²-nyi területen, a 20°30' és 23°03' K-i hosszúság továbbá a 40°50' és 42°20' É-i szélesség közt fekszik. Az országot nyugatról Albánia, északról Szerbia, keletről Bulgária, délről pedig Görögország határolja. Az ország nagy része hegyvidéki területen fekszik (1. táblázat).

Az ország legalacsonyabb területe a Vardar-folyó völgye — mely Vardar (törési) zóna néven is ismert — Ny-, ill. K-Macedónia részekre osztja a területet. A nyugati rész magas hegyvidékkel jellemezhető (2000 m felett), mint például a Korab-hg. 2764 méteres magassággal. Az itteni vonulatok főleg É-D-i irányban futnak, melyek az északi részeken ÉK-i irányban folytatódnak. A vonulatok közt völgyek találhatóak, ezek egy részében tavak helyezkednek el, mint például a Prespa- vagy az Ohridi-tó. A Vardar zóna változó relieffel jellemezhető. Találunk itt magas hegyeket (Kozuf, 2165 m), fennsíkakat (Vitačevo, 800 m és Ovče Polje, 400–500 m), melyek 100–300 m magasán fekvő völgyekkel szabdalnak. Kelet-Macedónia 2000 m magas elszigetelt hegyekből áll, melyek közt K-Ny-i irányú völgyek futnak (Strumica, Kočani és Slavište). A Vardar-folyó az ország területének a 75%-áról gyűjti össze a vizet és szállítja tovább az Égei-tengerbe. A Strumica-folyó a bulgár Sztruma vízgyűjtőjéhez tartozik. A nyugati rész vizeit a Fekete-Drim gyűjti össze és Albánián (Drin) keresztül jut el az Adriai-tengerbe.

2. A földtani, tektonikai háttér

Az ország a Dinaridák és Kárpáto-Balkanidák tektonikai rendszeréhez tartozik. Földtani szempontból két nagy részre osztható, melyek határvonala a Vardar zóna (DIMITRIJEVIĆ, M. – GRUBIC, A. 1977). A Vardar zóna a Dinaridák tektonikai egységéhez tartozik és jura ofiolit-sorozat építi fel (ARSOVSKI, M. – IVANOV, T. 1977). A Vardartól nyugatra a Pelagóniai-masszívum (Jakupica-Babuna vonulatok) prekambriumi tömege található. Ez főleg metamorf sorozatokból áll, mely a grenville-i orogén (1000–880 millió éve) fázis során jött létre. A Ny-Macedón rész (Rudoka-Plakenska vonulatok) a bajkái, kaledon és hercínai orogén fázisok metamorf palás kőzeteiből épül fel. A későbbiekben az (alpi) larámi orogén újra metamorfizálta az itt található kőzetek nagy részét. A Ny-Macedón terület északi részén fekszik a triász karbonátokból álló Šar-hegység. A Vardartól keletre a Szerb-Macedón-masszívum (régii nevén Trák-Macedón-masszívum) fekszik (ARSOVSKI, M. & BOGOEVSKI, K. 1997). A masszívumot felépítő kőzetek főleg prekambriumi gneiszek és palás kőzetek. A bulgár határ mentén a Karitida zóna található paleozóos vulkano-szediment összletekkel (ARSOVSKI, M. – BOGOEVSKI, K. 1997).

A terület neotektonikus mozgásai az utolsó áttolódások (kora-miocén) és a kora-, középső-miocén planáció után kezdődtek. Ezen mozgások intenzitását az alpi orogén fázisok tágulós összeomlása, az Égei-tenger extenziója és a Pannon-medence összetett, bonyolult vertikális és horizontális mozgásai befolyásolták. A Balkán-hg. és a Dinári-Hellén lineáris, neotektonikus morfostruktúra az Alpi orogén övnek az örököse és lehatárolja a Központi-Balkán neotektonikai régiót. Ez a központi régió bonyolult blokkos szerkezettel jellemezhető, mely az ÉÉNy-DDK irányú, Sztruma-Vardar lineamentum, a NyÉNy-KDK irányú Száva-Marica lineamentum és a Középső-Mesta-É-Anatólia törési öv szabdal fel (ANDRESON, H. – JACKSON, J. 1987).

A domináns Szerb-Macedón neotektonikai küszöb riftesedésnek indult (késő-miocén) és a Sztruma-Vardar törésvonal mentén besüllyedt. A vertikális tektonikai elmozdulások elérték a 3–4 km-t is, sőt a Pannon- és Égei-medence irányába akár a 6 km-t. A terület általános felboltozódását a Rodope elvékonyodó kérgének izosztatikus kiemelkedése okozta. A bonyolult felboltozódás központi része lassan összeomlott a Sztruma-Vardar-Marica törésvonalak mentén, majd folytatódott a pliocén-kvarter idején napjainkig (ANDRESON, H. & JACKSON, J. 1987). A tektonikailag jelenleg is aktív terület az Alpi-mediterrán szeizmikus régióhoz tartozik, mely a következő geotektonikai egységekből áll: Pannon-medence, Keleti-Alpok, Dinaridák, Hellenidák, Égei-medence, Kárpátok-Balkán. A földrengések kipattanásának fő oka az Afrikai lemez ÉK-felé történő mozgása, mely során a Mediterrán térségben lévő mikrolemezek bonyolult mozgással (rotáció) ütköznek egymáshoz és az Adriai-Égei-ív mentén besüllyednek. A félsziget belső területén lévő törésvonalak tehát ezáltal továbbra is aktívak maradnak.

3. Földrengések

Macedónia területe a Mediterrán Szeizmikus Zónához tartozik. Ez a terület magas szeizmicitási besorolást kapott (Utsu, T. 2002). Az ország földrengés-történetében a Vardar zóna kapta a főszerepet. Ezen a területen a legjellemzőbb a földrengések kipattanása. A legmobilisabb terület Skopje régiója. A földrengések oka az itt lévő tektonikus blokkok vertikális mozgásában (destruktív tektonikus folyamatok) keresendő. Az ország neotektonikailag két nagy részre osztható. Nyugat-Macedónia fő tektonikai egységei hosszanti (ÉK-DK), Közép- és Kelet-Macedóniáé pedig keresztirányú (K-Ny) nyújtást szenvedtek. A két régió határán a viszonylag stabil Pelagóniai-masszívum húzódik (2. ábra).

Macedónia földrengései 10 tektonikai egységből ismeretesek (3. ábra). A nagyobb földrengések magnitúdója átlag 4,0 és 7,8 között volt (2. táblázat). A legnagyobb földrengések Pehčevo-Kresna környékén 1904-ben ($M=7,8$), és Valandovo-Dojran területén 1931-ben ($M=6,7$) pattantak ki. Az elmúlt 100 évben több pusztító földrengés érte az országot. A közepes méretű földrengések ($M<6,0$) is komoly károkat okoztak Macedónia területén. Ezek főleg a panellakások és a falusi régi házakat károsították. A 6,0 magnitúdónál (Richter skála) nagyobb földrengések nem gyakoriak ezen a területen, de átlagosan évi tíz földrengés sújtja a régiót. Ezeknek a hipocentruma 4–30 km mélység közt változik (PETROVSKI, J.T. 2004). A szeizmológusok a meglévő adatok alapján igyekeznek prognosztizálni a várható rengés-erősséget. Ezek alapján pl. Pehčevo-Kresna és Valandovo-Dojran területére $M=6,9-7,9$ értéket prognosztizálnak, ami nem csak Macedónia, hanem az egész Balkán területén katasztrófát jelentene. Az ország földrengés-történetét a közepes és erős rengések adják, persze az ezekről szóló dokumentumok igen hiányosak, mivel a Belgrádi Szeizmológiai Intézetet csak 1905-ben alapították. A XX. század előtti időkből is maradtak feljegyzések a környék szeizmicitásáról, de ezek az iratok csak a Vardar zónában regisztrált rengéseket említik. Kr. u. 518-ban Scupi területén, majd 1555-ben Skopje városában volt nagyobb földrengés. Scupi városkája a jelenlegi fővárostól 4–5 km-re északra volt. A történetírók feljegyezték, hogy ez a földrengés egy 45 km hosszú és kb. 4 km széles árokszerű bemélyedést nyitott a felszínen (PETROVSKI, J.T. 2004). Valószínű, hogy ez volt a legnagyobb földrengés az ország történetében. Az 1555-ös földrengés Skopje városának egy részét elpusztította. A belgrádi adatok szerint ezek a rengések XII MCS értékűek voltak, ami a jelenlegi szakértők szerint túlzás. A múlt században Skopje környékét több komolyabb földrengés is megrázta. 1921-ben Mirkovci faluját sújtotta egy $M=4,6-5,1$ erősségű (VII-VIII MCS) földrengés. Ezen kívül más, távolabbi rengések is nagyobb károkat okoztak, mint pl. Oroševac-Gnjilane (D-Szerbia) 1921-es rengése. Az 1963-as földrengés teljesen letarolta a fővárost ($M=6,1$; I=IX-X MCS). Az épületek 77,4%-a elpusztult és a lakosság 75,5%-a hajléktalanná vált. A teljes gazdasági veszteség elérte az 1 milliárd USA dollárt, ami az akkori Jugoszlávia (1963) GNP-jének a 15%-át tette ki (PETROVSKI, J.T. 2004).

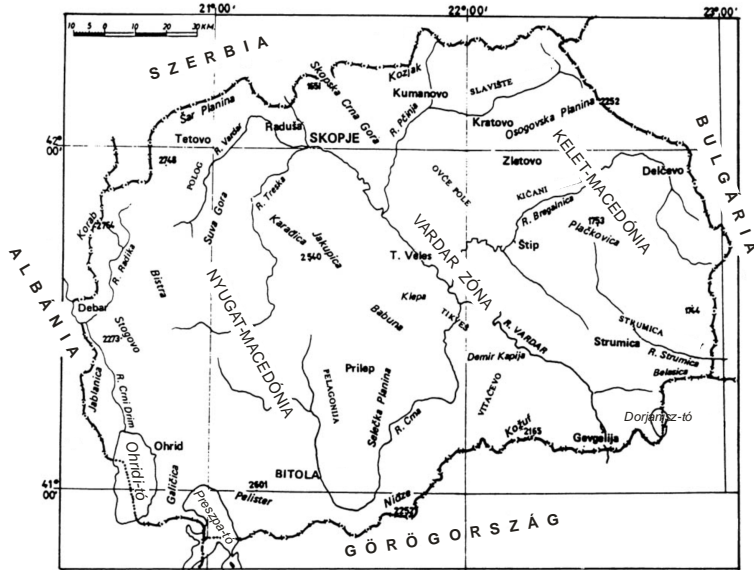
A földrengésekről készült tanulmányok szerint az elmúlt száz évben minden földrengés VI intenzitásúnál nagyobb volt, VII vagy annál nagyobb 97,8%; VIII vagy annál nagyobb 52,2%; IX vagy annál nagyobb 14% és X vagy annál nagyobb pedig 3,9% volt (UTSU, T. 2002).

Irodalom

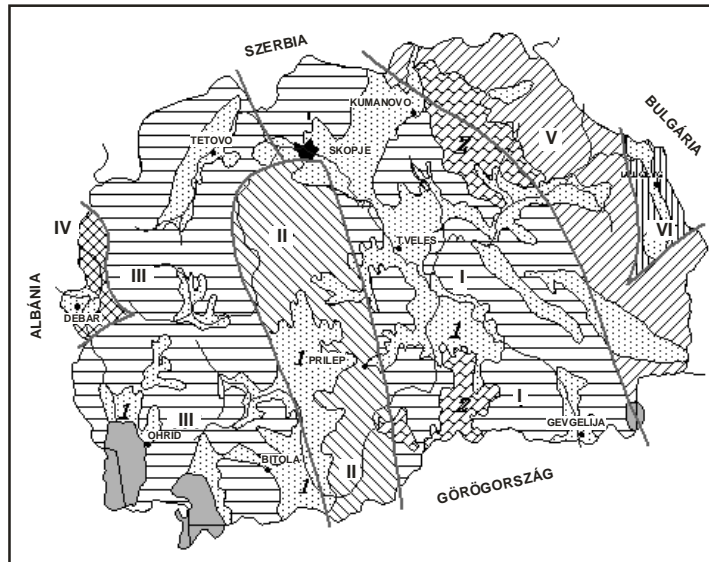
- ANDERSON, H.–JACKSON, J. 1987: Active tectonics of the Adriatic region. *Geophys. J. R. astr. Soc.* 91, pp. 937–983.
- ARSOVSKI, M.–BOGOEVSKI, K. 1997: Macedonia. In: MOORES, E. M.–FAIRBRIDGE, R. W. (szerk.) *Encyclopedia of European and Asian Regional Geology*. Springer, 825 p.
- ARSOVSKI, M.–IVANOV, T. 1977: Geotectonic evolution of the Vardar Zone. *Proc. 6th Colloquium on the Geology of the Aegean Region, Athens*, 2, pp. 569–578.
- DIMITRIJEVIĆ, M.–GRUBIC, A. 1977: Models of geotectonic development of northeastern Mediterranean and concepts of plate tectonics. *Int. Conf. on Metallogeny and Plate Tectonics in the Northeastern Mediterranean, Belgrade*, pp. 21–105.
- Euro-Mediterranean Bulletin 1998–2006. Euro-Mediterranean Seismological Centre, EMSC database, URL: <http://www.emsc-csem.org>
- PETROVSKI, J.T. 2004: Damaging Effects of July 26, 1963 Skopje Earthquake. *MEFS Cyber Journal of Geoscience*. vol. 2, pp. 1–16.
- UTSU, T. 2002: A list of deadly earthquakes in the World (1500–2000). In: LEE, W.H.K.–KANAMORI, H.–JENNINGS, P.C.–KISSLINGER, C. (szerk.): *International Handbook of Earthquake and Engineering Seismology, Volume 1*, IASPEI, Academic Press, Chapter 42.

Melléklet

1. ábra. Macedónia természetföldrajzi felosztása

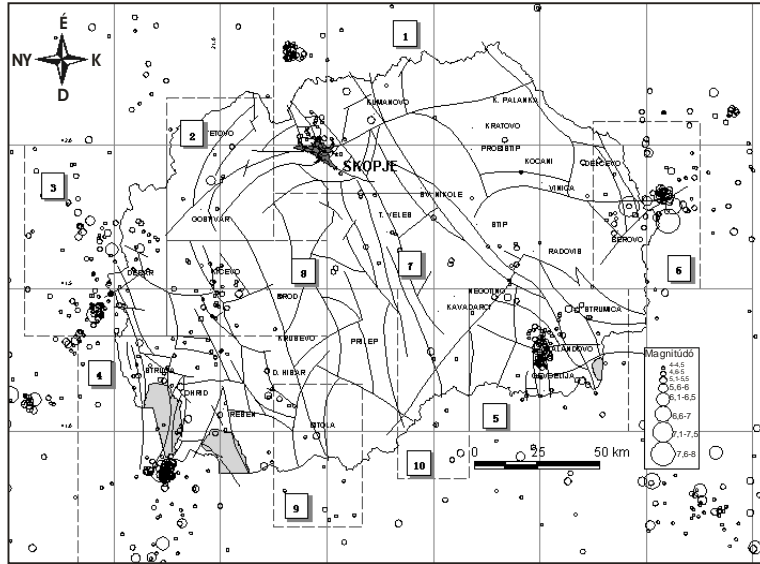

2. ábra. Macedónia tektonikus zónái. I. Vardar zóna, II. Pelagóniai antiklinórum zóna, III. Ny-Macedónia zóna, IV. Dinarida zóna, V. Szerb-Macedón zóna, VI. Kraistidna zóna, 1. neotektonikus süllyedék, 2. neogén vulkanitok

3. ábra. Macedónia szeizmotektonikus térképe. 1. Skopje-Vitina, 2. Tetovo-Gostivar, 3. Debar-Peshkopi, 4. Ohrid-Korca, 5. Valandovo-Dojran, 6. Pehčevo-Kresna, 7. Titov Veles, 8. Kičevo-Kruševo, 9. Bitola-Florina, 10. Tikves-Mrezicko

1. táblázat: A térség tengerszint feletti magasság szerinti megoszlása

Ország	Terület km ²	Magasság kategória (t.sz.f.m.)				
		0–200	200–600	600–1000	1000–1500	1500 <
		% -ban				
Albánia	28 748	23	26	23	20	8
Bosznia-H.	51 129	13	33	29	22	3
Bulgária	110 928	31	41	15	9	4
Horvátország	56 542	53	29	14	4	
Macedónia	25 713	3	31	35	22	9
Montenegró	13 812	10	11	22	39	18
Szerbia	88 361	37	30	18	13	2
Szlovénia	20 253	9	52	27	9	3

2. táblázat: Macedónia tektonikai körzetei, a hozzájuk tartozó legnagyobb rengésekkel

	Szeizmikus terület	Év	Idő (h/m)	Koordináták		M
				Φ(N)	λ(E)	
1	Skopje-Vitina	1963	04:17	42,0	21,4	6,1
2	Tetovo-Gostivar	1960	11:54	41,9	20,9	5,7
3	Debar-Peshkopi	1967	07:23	41,4	20,5	6,6
4	Ohrid-Korca	1911	21:35	40,9	20,8	6,7
5	Valandovo-Dojran	1931	01:50	41,3	22,5	6,7
6	Pehčevo-Kresna	1904	10:25	41,8	23,1	7,8
7	Titov Veles	1922	16:37	41,7	21,4	5,5
8	Kičevo-Kruševo	1988	02:18	41,3	21,0	4,4
9	Bitola-Florina	1920	02:09	41,0	21,4	5,3
10	Tikves-Mrezicko	1955	23:53	40,9	22,1	5,1

M - Magnitúdó (Richter-skála)

3. táblázat. Nagyobb földrengések 1900–1996 közt Macedóniában

Év	Szélesség	Hosszúság	M	Áldozatok	Sebesültek	Károk	Terület
1931	41,34	22,40	6,0	-		-	Macedónia: Valandovo
1931	41,30	22,50	6,7	35	159	-	Görögország/Macedónia
1942	41,60	20,40	5,9	43	-	kevés	Albánia/Macedónia: Peshkopi, Magellare
1960	41,90	20,90	5,7	1	12	kevés	Macedónia:Dobi Dol
1963	42,00	21,40	6,1	1070	4000	nagy	Macedónia [Skopje]
1967	41,20	20,70	4,5	-	-	kevés	Albánia/Macedónia
1983	41,96	21,51	4,7	12	-	kevés	Macedónia:Skopje
1985	41,58	22,25	5,0	0	16	néhány	Macedónia:Demir Kapija-Negotio
1990	41,00	22,30	5,9	1	60	kevés	Görögo.:Edessa,Kilkis/ Macedónia
1994	41,18	21,20	5,8	0	néhány	kevés	Macedónia:Bitola

ORSZÁGTANULMÁNY: MACEDÓNIA VOLT JUGOSZLÁV KÖZTÁRSASÁG¹

Pap Norbert – Reményi Péter – Végh Andor

1. Rövid történeti bevezető

A Macedón Köztársaság 1991. november 20-án proklamálta függetlenségét, miután az 1991. szeptember 8-ai népszavazáson a szavazók 95%-a az önállóság és a Jugoszláviából való kilépés mellett tette le a voksát. Ezzel az aktussal megalakult egy olyan balkáni kisállam, amely egy, a huszadik században kialakult nemzet, a macedónok országa lett.

Az önállósodó Macedónia nemzetközi elismerése nem ment zökkenőmentesen, ugyanis a 19. század végén kialakult „macedón kérdés” (ennek a kérdésnek a kialakulásáról, tartalmáról nem szólnánk, ugyanis az elemzés céljait nem érinti, az erről szóló jelentős mennyiségű bibliográfiából azonban megadnánk néhányat tájékozódás céljából) balkáni és nemzetközi bástyái újból hallatták szavukat és a teljes kérdéskör feléledni látszott, elsősorban a szomszédos országok részéről. Macedóniának, megalakulása pillanatában minden öt körülvevő állammal vitái voltak. A legélesebb és legharcosabb a görög álláspont volt, amely az ország nevét, zászlaját és címerét kifogásolta és ennek eredményeképpen a nemzetközi közösség, mint Former Yugoslavian Republic Of Macedonia (FYROM vagy FYRM rövidítéssel) ismerte el.

A görög félelmek valójában a görög tartománnyal megegyező név és a tartományban élő szláv anyanyelvű (görög részről csak „szlavofón görögöknek” nevezett), hivatalosan el nem ismert kisebbségi csoport okán voltak², valamint a macedón alkotmány azon cikkelyei kapcsán, amelyek a köztársaság felelősségére vonatkoztak a Macedónia határán kívül eső macedón nép boldogulását illetően.

Bulgária – Törökországgal együtt – elsőként ismerte el Macedóniát, azonban ez a kétoldalú viszony is a múlttal terhelt volt (a bolgárok az államot elismerik ugyan, a macedón nemzet létezését azonban nem, a nyelvet pedig nyugat-bolgár nyelvjárásnak tartják) és a kétoldalú kapcsolatok ezért nagyon sokáig megrekedtek, és még a mai napig előfordulnak, bár már csak kisebb nézeteltérések a két állam között.

Szerbia, pontosabban Jugoszlávia szétesését követően Kis Jugoszlávia az 1990-es évek elején számos volt jugoszláv köztársasággal háborút folytatott. Macedónia volt az egyetlen kivált volt tagköztársaság, amely önállósodását nem kísérték háborús cselekmények. A Jugoszláv Néphadsereg kivonulása 1992. március 26-27-én befejeződött. Szerbia a bolgárokhoz hasonlóan a macedón népet és annak területét érzelmileg, történetileg magáénak gondolta, de jelentősebb macedóniai szerb kisebbség hiányában itt nem történt meg a szerb többségű területi egységek önállóságának a kikiáltása (mint Horvátországban vagy Bosznia-Hercegovinában). A szerb ortodox egyház álláspontja szerint az önálló (autokefál) macedón ortodox egyház nem létezik, és ez a tulajdonképpen politikai síkon generált vita a két ország külkapcsolatát a mai napig jelentős mértékben terheli.

Az albán-macedón államközi viszonyok értékelhetők a legjobbnak Macedónia függetlenedése óta, különösen mióta az albán állam határozottan elhatárolódott a separatista albánok pán-albán eszméitől.

Az említett négy ország által közrezárt „landlocked” Macedónia megalakulása pillanatában már komoly „klausztrófób” problémákkal küszködött. A háborús Szerbia nemzetközi blokád

¹ A tanulmány 2006 júliusában került lezárásra.

² Akik nyelvileg és kultúrájuk szerint a macedón etnikai korpusz részének tekinthetők, azonban a nemzeti öntudatuk részben a görög kormányzat hatására nem kristályosodott ki.

alatt volt, Görögország a „szimbólumok harca” ürügyén gazdasági embargókkal sújtotta az országot, az Albánia fél évszázados elzártasága, elmaradottsága miatt ez a határ is átjárhatatlannak tűnt, valamint a macedón-bolgár nyelvi vita miatt a két ország viszonya is nagyon fagyos volt. Ennek az elzártaságnak elsősorban jelentős negatív gazdasági következményei voltak.

Macedónia népessége a 2002-es népszámlálás szerint 2022547 fő volt, ebből 1297981 macedón, 509083 albán, 77959 török, 53879 roma, 35939 szerb, 17018 bosnyák, 9.695 vlach és 20993 egyéb nemzetiségű volt. A macedónok, vlachok és szerbek vallásilag az ortodox egyház, az albánok, törökök, romák és bosnyákok pedig zömmel a muszlim vallás hívei.

Macedónia jelenlegi legsúlyosabb belső problémája az albán és a macedón nép viszonyának gyakorlati és jogi státusának rendezése, ez a problémakör a társadalom minden, de még a gazdaság jelentős szintjeiben is markánsan megmutatkozik.

Macedóniában, amely köztársaságnak a legrövidebb belső – Jugoszlávián belüli tagköztársasági – határai voltak az önállóság pillanatában az albán nemzetiséghez tartozók aránya már 21,73 % volt.³ Ez a népesség sűrűn koncentrálódott az ország ÉNY-i határ régiójába, egy szinte teljesen homogén albán közegbe, amely egyrészt veszedelmesen közel helyezkedik el az ország központjához, másrészt pedig pont az önállósodni vágyó Koszovó etnikai albán „nyúlványának” számít.

Az 1990-es évtized második felére egyre hevesebbé és véresebbé váló koszovói helyzet miatt egyre több koszovói albán menekült és telepedett át Macedóniába. Ennek eredményeképpen, és persze az albánok a macedónokénál jóval magasabb természetes szaporulati mutatójának köszönhetően 2002-re, a következő népszámlálásra az albánok aránya 25,17% lett. A macedóniai albán és macedón etnikum területein jelentős demográfiai különbséget találhatunk. Az albánok, éppen a magas természetes szaporulati mutatójuknak köszönhetően egy kifejezetten juvenilis populáció, míg a macedón etnikai egység egy kiegyensúlyozottabb (az öregek és a fiatalok arányában) képet mutat.

Az albánok területi koncentrációja az 1991–2002 közötti időintervallumban tovább sűrűsödött, és DK felé terjeszkedett is (Kičevo-Struga vonaltól még keletebbre). Természetesen az említett koszovói menekültekkel a fegyveres megoldás esélye is importálódott Macedóniába.

Az albánok maguknak egyre nagyobb jogokat, területi, kulturális autonómiát követeltek és ez vezetett 2001-ben fegyveres konfliktushoz a macedón védelmi erők és a szeparatista albán szabadcsapatok között.

A békekötés az Ohridi Keretegyezményben (Ohridskiot ramkoven dogovor) öltött testet, amely valójában egyik fél (sem a macedónok, sem az albánok) érdekeit sem elégítette ki, de azóta is az egyetlen követendő dokumentum a két legnagyobb etnikai csoport együttléséhez.

A többi nemzetiségre nem jellemző az albánokéhoz hasonló területi koncentráció. A törökök két opstinában vannak többségben, a romák egyben. A szerbek főként az országot keresztülzelő Vardar völgyében helyezkednek el, a bosnyákok a Veles–Dolnena–Skopje háromszög által lehatárolható területen. Az egyébként kis számú, de történetileg jelentős szerepű vlachok főleg Stip és Bitola közelében élnek, az egyéb nemzetiségűek pedig főleg az Ohridi és a Prespa tavak környékén.

2. A gazdasági szerkezet alakulása az 1990-es évektől

A macedón társadalom és gazdaság a függetlenné válást követően nagy gazdasági áldozatokat volt kénytelen meghozni. Az 1991. szeptemberi függetlenségi referendumot követően a macedón állam nehéz külpolitikai helyzetbe került, amely a gazdaságot is súlyosan, negatívan befolyásolta. A jugoszláv kapcsolatok a szerb-montenegrói államalakulat elleni kereskedelmi

---

³ Az 1991-es népszámlálás adata, amelyet az albánok nem fogadtak el ezért 1994-ben új népszámlálást rendeltek el, ahol ez az arány 22,67% lett.

embargó miatt, illetve a szerb-macedón viszony megromlása miatt az 1990-es évek első felében megszakadtak. A görögök a névhasználati vita miatt gazdasági blokádnak látták (1993-1994) az új államot és késleltették a nemzetközi elismerését (később pedig a NATO-csatlakozásnak is emiatt szabtak gátat). A szaloniki kikötő használata létfontosságú volt az államnak. Az ENSZ-nek csak 1993-ban vált a tagjává, mint (névében) volt jugoszláv köztársaság. A térségbeli háborús események, a közlekedési elszigeteltség elriasztotta a befektetőket. 1995-ig az ipari termelés 40%-al csökkent és minden más mutató is igen súlyos helyzetet mutatott.

A békésebb körülmények és a reformintézkedések, a magángazdaság kialakulása, a kedvezőbb gazdasági klíma pozitív hatást gyakorolt, és 1999-ig a macedón gazdasági mutatók javultak. Az ekkor bekövetkező koszovói háború és menekültválság újabb – a gazdaság állapotát is negatívan befolyásoló – válságot eredményezett. A 350 ezer menekült és a gazdaságban 500 millió euróra becsült kárt a nemzetközi segítség csak részben tudta ellensúlyozni.

A 2001-es, polgárháborúval fenyegető krízis újabb gazdasági károkat okozott, melyet ezúttal 700 millió euróra becsültek. A gazdasági teljesítmény ebben az évben mintegy 4,5%-al csökkent. A következő években a gazdaság növekedésnek indult (2002: 0,9%, 2003: 3,4%, 2004: 4,1%, 2005: 3,7%).

Az elmúlt bő egy évtizedben a piacgazdasági viszonyok megerősödtek. A gazdaság 90%-ban magántulajdonban van, csak egyes stratégiai területeken maradt fenn az állami tulajdon. A vállalkozások száma mintegy tízszeresére nőtt, ma mintegy 65000 cég működik az országban. Ezek közül 4000 külföldi, 6000 pedig vegyes (külföldi és macedón) tulajdonlású. A vállalatok átlagos méretére jellemző, hogy a vállalkozások 90%-a kisvállalkozás.

a.) A GDP alakulása, költségvetés, hiány

A GDP éves alakulása a függetlenné válás óta jelentős ingadozást mutat, jelentős mértékben a fent taglalt politikai változások miatt. A másik azonosítható ok, az ország gazdaságának nagyfokú nyitottsága és függése az európai gazdaságtól, kisebb mértékben az ameriktól.

A 2005-ös évben a GDP 15,52 milliárd USD volt (vásárlóerő paritáson) egy főre jutó GDP 7600 USD becsült érték volt. A teljes gazdaság 20%-a a szürke, vagy fekete zónában működik, a hivatalos statisztikákon kívül (ez hivatalos becslés, a mi helyszíni tapasztalataink szerint az arány valószínűleg magasabb).

A költségvetés bevételi oldalán 2,105 milliárd USD, a kiadási oldalon 2,15 milliárd USD volt 2005-ben. Az államadósság ebben az évben a GDP 37,4%-a volt. A külső adósság közel 2 milliárd USD. Az országba érkező külföldi pénzügyi segélyek összege 250 millió USD volt 2003-ban.

b.) Ágazati szerkezet, annak változása

Ipar és bányászat

Macedónia a függetlenség elnyerését követően egy súlyos gazdasági válságon esett keresztül. A válságból jelentős ásványkincs vagyona és ipara révén tudott kilábalni.

A macedón GDP megtermelésében több mint 50%-os résszel a bányászat és az ipar vesz részt. Az export döntő részét is ezek az ágazatok állítják elő. A gazdaságpolitika a függetlenséget megelőzően, de az átmenet időszakában is különös figyelmet fordított az energiatermelésre, a vas- és színesfém kohászatra, a fémmegmunkáló szektorra, a gyógyszerészeti és textiliparra.

A macedón energiaigény 60%-át belföldi termeléssel elégítik ki, a fennmaradó részt importból. Az energiatermelés részesedése a GDP-ből mintegy 20%. Az energiatermelés 6,2 milliárd kWh elektromos áram. Az olajszármazékok termelése évi 850 ezer tonna, 7 millió tonna szén mellett a gázkitermelés 800 millió köbméter. 550 MW hőenergiát és 171 GWh geotermikus energiát termelnek.

A vaskohászat jelentősége hagyományosan nagy. Az ipari termelés 5%-át adja, az exportból való részesedése 15%.

A színesfémkohászat alapja a jelentős ólom-cink érckészlet. Részaránya az ipari termelésből hasonló a vaskohászatéhoz, mintegy 5% körüli. A GDP termelésben való részesedése durván 11%.

A termékek széles körét állítják elő, döntően exportra. A nagyrészt külföldi kézben lévő üzemek magas színvonalú technológiát alkalmaznak. Az üzemek jórészt rendelkeznek minőségbiztosítási bizonyítványokkal (ISO 9001, ISO 9002, DIN, EN, BS, SEMCO, AFNOR, IEC, NF és VDE).

A vegyipar egy másik jelentős ipari ágazat. Alapanyagok széles körét állítja elő, illetve termékeket szállít a mezőgazdaság igényei szerint. A legfejlettebbek a gyógyszer és az egészségügyi termékek.

A textiliparból származik a GDP 11%-a. Mint általában, a foglalkoztatási jelentősége nagy. Az ágazat az export 30%-át adja.

A bőripar jelentőségét elsősorban a hagyomány adja. Exportorientált ágazat (5%), marha-, borjú-, disznó- és báránybőrt egyaránt feldolgoznak. A GDP-ből való részesedése 2-3%.

A macedón építőipar híre hagyományosan jó a világban. A jugoszláv időszakban a harmadik világban vállalt infrastrukturális beruházásokban sok elismerést arattak. Az építőanyagipar nagymértékben függ a rendelkezésre álló nyersanyagoktól (gipsz, agyag és márga). Az ágazat döntően a hazai piacra termel, de valamennyi szomszédos országban is értékesíti termékeit. Az éves cementtermelés cc. 800 ezer tonna (ennek 50-60%-a kerül külföldi piacokra). A gipsztermelés egy másik kiemelt területe az építőanyagiparnak. 12 millió négyzetméter gipszkartont, mintegy 100 ezer tonna nyers gipszet és 5 ezer tonna egyéb gipszalapú terméket állítanak elő.

Az építőkerámia ágazat termelése kb. 500 millió darab évente. Ez a mennyiség egyszerű téglá, cserép és csempe között oszlik meg.

A porcelángyártásnak és a háztartási kerámiának az előállítására hosszú tradícióra tekint vissza. A jelenlegi termelés (10000 tonna háztartási porcelán alapanyag, 1500 tonna majolika) mintegy 180 ezer darab háztartási, illetve szaniter porcelán tárgy.

Egy másik tradicionális ipari terület a dohányipar. Az éves termelés dohányból mintegy 30 ezer tonna. A cigarettatermelés Skopjében, Prilepben és Kumanovóban mintegy évi 20 ezer tonna.

Mezőgazdaság és erdészet

A mezőgazdaság természeti környezete (klíma, talajadottságok) kedvezőek. A termékek egy jelentős része külföldi piacokra kerül. Különösen kiemelkedik a keleti típusú dohány ezek közül (évi 30000 tonna). A szőlőtermelés és a bor előállítás jelentős (mintegy 30 ezer hektár termőterületen termelnek szőlőt, a bor 85%-át exportálják). A vörösbor termelésük kiváló minőségű, jellemző fajta a Vranac.

A macedón erdők sokféle fűrészáru alapanyagát adják. Az erdőkre települt ipar elsősorban az építőanyag-iparban, másrészt a bútorgyártásban produkál termékeket.

A szántóföldek 660 ezer hektár kiterjedésűek. Ebből 120 ezer hektár öntözött. A 2000. évben a következő termést takarították be: 300 ezer tonna búza, 220 ezer tonna szőlő, 163 ezer tonna burgonya, 134 ezer tonna paradicsom, 124 ezer tonna dinnye, 116 ezer tonna paprika, 85 ezer tonna alma, 18 ezer tonna rizs stb.

Az állattenyésztés adottságai jók, elsősorban a takarmánytermesztésre alapozva. Ez részben szarvasmarha tartását jelenti, részben pedig birkatenyésztést. Minthogy az Európai Unióban jelentős az igény a bárányra, ez az ágazat intenzíven fejlődik (évi 2 ezer tonna export). A baromfitartás még az, ami említésre méltó, a 2000. évben 70 millió darabbal.

A mezőgazdasági termékekre élelmiszeripar települt (Skopje, Prilep). Az iparágba jelentős mértékű külföldi tőke áramlott (főleg görög tőke).

A szolgáltatások

A kereskedelem újrászervezése jelentős külföldi tőkeinvestícióval zajlott. A belkereskedelemben 23000 üzlet, mintegy 830000 négyzetméteren működik.

A nemzetközi kereskedelemben a fő import partnerek: Görögország 15.5%, Németország 13.1%, Szerbia 10.4%, Szlovénia 8.6%, Bulgária 8.1%, Törökország 6%, Románia 4.7% (2004).

Az export partnerek a következők: Szerbia 31.4%, Németország 19.9%, Görögország 9%, Horvátország 6.9%, USA 4.9% (2004)

A távközlés területén a magyar/német tulajdonú MT mellett a MobiMak mobilszolgáltató játszik fontos szerepet.

Turizmus

A turizmus kiemelkedő potenciálokkal rendelkezik, de a lehetőségektől messze elmarad a teljesítménye. A fogadó oldalon 80 ezer kereskedelmi szálláshely (ennek negyede modern szállodai kapacitás) várja a turistákat. Az idegenforgalmi potenciál 70%-a az ország nyugati határvidékén található tektonikus tavaknál (Ohridi-tó, Prespai-tó, és a Dojran-tó) összpontosul. Az Ohridi-tó és Ohrid városa az UNESCO védelmét élvezzi.

A hegyvidéken is jelentős tartalékok vannak. Šar, Bistra, Pelister és Galicica kínál hegyi desztinációkat.

Kulturális emlékek, mint ortodox kolostorok és ókori rommezők érdekesek. Skopje az 1963-as földrengés pusztításai miatt csak kevés attrakcióval rendelkezik. A Kale (fellegvár), a Bit Pazar/ Stara Carsiya a törökös jellegű belváros és kereskedőnegyed, valamint néhány múzeum az, ami említésre méltó, ugyanakkor a tranzitforgalom meglehetősen jelentős.

c.) Foglalkoztatás, munkanélküliség

A macedón társadalomra jellemző sajátosság volt a jugoszláv időkben, hogy az ún. „politikai gyárakban” tagköztársaság macedón többségéhez tartozók biztos állásokhoz jutottak. Az albán kisebbséghez tartozók ezzel szemben nem rendelkeztek ilyen fajta biztonsággal, és meglehetősen korán vendégmunkásnak kényszerültek. Ezzel viszont egy jelentős függetlenséget és erős anyagi-pénzügyi alapokat nyertek. A függetlenség után a macedónok tömegesen kerültek utcára és a piacgazdasági viszonyokkal járó munkanélküliség főként őket sújtotta.

A vendégmunka ma is meghatározó jelentőségű. Jellemző, hogy az albánok és a macedónok más területeket preferálnak. Az albánok német területre, a macedónok jellemző módon inkább a skandináv térségbe kerülnek el munkavállalási szándékkal.⁴

A hegyvidéki, falusias, tanyás térségekben a munkaképes korúak távol dolgoznak családjuktól. Ez a tértípus láthatólag az egyik legkomolyabb regionális politikai célterület. A helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítése fékezheti ezen települési kör rohamos hanyatlását. A munkaképes lakosság 855 ezer fő volt 2005-ben. A munkanélküliség az elmúlt 15 évben egyes időszakokban meghaladta a 30%-ot, mely egy kritikus küszöbérték. A munkanélküliségi ráta 38%-os volt az elmúlt évben (2005).

d.) Külföldi tőke, annak területi megjelenése

2001-ig a 887 millió USD volt az országba érkező külföldi tőke (FDI). A beruházások három kitüntetett területe az ipar, a pénzügyi szektor és a telekommunikáció volt.

Az építőanyag iparon belül a külföldi tőke a debari gipsz üzembe, a skopjei cementgyárba és a kumanovói gyárba fektetett be. A fémiparban Skopjében (svájciak) és Kavadarciiban (franciák)

---

⁴ A helyszíni tapasztalataink szerint észlelhető egy erőteljes skandináv jelenlét is az országban.

valamint a Tetovo melletti Jegunovce-ban (franciák) történtek beruházások. Az élelmiszeripar területéhez tartozó legnagyobb céget, a Zsitluksot görög cég vásárolta fel. További, említésre érdemes befektetések történtek a dohány- és a nyomdaiparban is.

A pénzügyi szektorban (bankszféra és biztosítás) is megjelent a külföldi tőke. Görögök fektettek be többségi tulajdonosként a Stopanska Banka-ban. Szlovén és német tőke jelent meg a Tutunska Banka-ban. Az EBRD tulajdonrészrel rendelkezik a Komercijalna Banka-ban, a legjobbnak tartott és legfontosabb macedon bankban. A biztosítási üzletben egy ausztrál befektető megszerezte a legnagyobb macedon biztosítótársaságot, ma a neve QBE Macedónia.

A távközlésben az állami tulajdonú Makedonszki Telekommunikációból megvásárolt 320 millió USD értékű többségi részvényt pakettel részesedik a magyar T-Com (Deutsche Telekom). Ez a legnagyobb külföldi befektetés az országban, és ennek révén Magyarország vált a legnagyobb külföldi befektetővé. Egy görög vállalat (OTE), koncessziót kapott egy második mobil-hálózat kialakítására (a MobiMak mellett). A postai szolgáltatások terén a Canada Post befektetése jelentős még.

Sajátos jelenség, hogy tekintélyes skandináv, ausztrál és kanadai tőkét is vonz az ország, nem utolsósorban az ott élő jelentős létszámú macedon emigráció/vendégmunkások miatt.

A külföldi tőkebefektetések erősen koncentrálódnak a fővárosba és néhány vidéki városba, főleg az északi ipari/urbánus sávban.

e.) Az új gazdaság: szolgáltató szektor, annak átalakulása

A skopjei helyszíni vizsgálat kapcsán eljutottunk a Cirillről és Metódról elnevezett egyetem Műszaki Kara által működtetett innovációs központig, mely reprezentálja a macedon gondolkodást a címben jelzett területen. A BIC fókuszában az informatikai fejlesztések, a low tech és egyes gépipari fejlesztések állnak. A fejlesztés motorja a magas kvalifikáció és az alacsony bér párosa. A projektekben a külföldi segítség szervezetek (pl. a USAID) játszanak meghatározó finanszírozó szerepet. Innovációs projektekben való együttműködésre nyitott és alkalmas partner lehet.

A szolgáltató szektoron belül a turizmus lehetőségei jelentősek. A főbb vonzerők: az Ohridi-tó természeti és a környező települések kulturális öröksége, az ókori romok, a borkultúra, a hegyvidék természeti értékei és a népi kultúra.

3. Területi – közigazgatási szerkezet

Macedónia területe nem esik egybe a történelmileg Makedóniának nevezett területtel, ugyanis azt a Berlini Kongresszus felosztotta Görögország (aki a legnagyobb részt kapta, Égei-Macedóniát), Bulgária (a Pirin-Macedóniát csatolták hozzá) és a Szerb-Horvát-Szlovén királyság – a későbbi Jugoszlávia – között (ők kapták a Vardar-Macedóniának nevezett részt, amely tulajdonképpen a mai Macedon Köztársaság). Az előbb említett „Nagy Macedónia” mind a mai napig él a macedon köztudatban és ez a területfelosztás jelenti azt az államhatárok által felszabdalt térstruktúrát, mely csak mentálisan létezik (áhitott nagyállamiság).

A két jugoszláv állam idején megerősödött és létrejött macedon öntudatban éppen ennek a „délszláv” államnak a közigazgatási rendszere vert gyökeret, és öröklődött át az önálló sodott államba, ez pedig az opština (opština, obcsina = járás, közösség) rendszer.

Az opština-rendszer a magyar járási rendszerhez hasonló forma, egy tulajdonképpen mikrokörzet, amely egy kiemelt, vonzáskörzettel bíró települést és annak környékét fogja egybe. Ez a rendszer a mai napig a területi-közigazgatási rendszer legalsó, de mégsem települési szintje. A település mint kategória létezik, azonban köz- és önkormányzati funkciója nincsen, csak abban az esetben, ha az opština határa egybeesik a település határával, azonban ez ritka eset (Macedóniában ez csak Vevčani opština). A település nem számít egyértelműen statisztikai kategóriának sem (bár demográfiai szempontból igen). Az opština központ nem kötelezően

városi rangú település és nem is mindig a mikrokörzet legnagyobb települése (ennek oka gyakran nem gazdasági, funkcionális ok, hanem pl. etnikai vagy történelmi). A főváros közigazgatási területe több körzetre van osztva, amelyek opstinaként működnek, gyakran ezek eredetileg egyes települések, amelyek az urbanizációs folyamat és a városfejlődés egyes szakaszai során lettek részei a városnak.

3.1 Központi szint

A legfőbb macedón törvényhozó szerv a Makedonsko Sobranie, amelynek 120 képviselője van, akik kizárólag területi pártlistákról kerülnek a parlamentbe. A jugoszláv utódállamokhoz viszonyítva (itt különösen a kilencvenes évek politikai gyakorlatát értjük) itt az államelnök jogköre gyenge, a magyarhoz hasonló. Az államelnököt titkosan, közvetlenül és általánosan választják meg, egy újrávalásztási lehetőséggel.

A valódi végrehajtó hatalom a kormány kezében van. A kormány terjeszti elő a költségvetést és a törvénytervezeteket, szervezi és felügyeli az államigazgatást, bíróságokat képez. Az alkotmánybírák személyét a parlament nevezi ki, 9 évre.

A macedón kormány jelenleg a következő minisztériumi tárcákat működteti:

- Belügyminisztérium
- Külügyminisztérium
- Pénzügyminisztérium
- Gazdasági Minisztérium
- Kulturális Minisztérium
- Egészségügyi Minisztérium
- Munkaügyi és Szociális Minisztérium
- Közlekedési és Távközlési Minisztérium
- Védelmi Minisztérium
- Igazságügyi Minisztérium
- Művelődési és Tudományügyi Minisztérium
- Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Minisztérium
- Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium
- Információs Társadalom Minisztériuma
- Önkormányzati Minisztérium

3.2 Az alsóbb szintek

Az opstinák Macedóniában

1991–1992-ben, a függetlenedés pillanatában a közigazgatási szerkezet csak az opstinákból és az állami szintből állt. Ezt a felosztást az 1996 szeptemberében elfogadott területi felosztásról szóló törvény módosította.⁵ E szerint az opstinák számát 123-ban határozták meg, valamint létrehoztak ún. opstina körzeteket (több opstina által alkotott csoportot), de ez a csoportosítás még sokáig csak papíron létezett. A fővárost, Skopjét 7 opstinára osztották.

Ez az 1996-os állapot nem igazán oldotta meg az elaprózódás problémáját, csak tovább növelte azt. Ennek oka az etnikai megoszlás volt, ugyanis törekedtek elkülöníteni az egymás szomszédságában elhelyezkedő egyes etnikai csoportokat (elsősorban a macedónokat és az albánokat, de a törökök és a romák esetében is megfigyelhetjük ezt az etnikai szegmenst az opstina kialakításnál) úgy, hogy azok lehetőség szerint ne kerüljenek egy közigazgatási egységbe.

---

⁵ Zakonot za teritorijalnata podelba na Republika Makedonija i opredeluvanje na edinicite na lokalnata samouprava i Zakonot za grad Skopje.

Ez az eljárás azonban nemhogy etnikailag nem hozott megoldást (nyilván nem hozhatott), de gazdaságilag, területtervezésileg, közigazgatásilag csak tovább súlyosbította a fragmentálódás okozta problémákat.

1. ábra. Macedónia opstinái az 1996-os törvény alapján

Szerk: Végh A. (2005)

A 2001 augusztusában aláírt Ohridi Keretegyezmény előírta az előbb felvázolt struktúra reformját. Ennek nyomán a 2004-ben elfogadott, a helyi önkormányzatok területi felosztásáról szóló törvény az opstinák számát racionalizálta és az etnikai tényezőt igyekezett „csak” másodrangúvá fokozni.

E reform alapján az elvégzett határ-átstrukturálást és közigazgatási decentralizációt, közigazgatási egységek gazdasági-nemzetiségi alapú átgondolását, összevonását kezdték meg, méghozzá a 2002-ben végzendő népesség-összeírás adatai szerint. Eszerint a 123 opstinából 84-et alakítottak ki (amennyiben Skopjét, a fővárost nem bontjuk szét az azt alkotó opstinaként működő egységeire, akkor csak 75), valamint 34 ún. opstina-csoportot és nyolc régiót. A megalkotásukkal párhuzamosan az új területi egységek fontos (addig nem gyakorolt) jogokat és öngazgatási funkciókat kaptak így például közszolgálati, területfejlesztési, helyi gazdaságfejlesztési és pénzügyi, oktatási, egészségügyi és szociális ellátási téren.

A macedón közvélemény szélsőségeiből 2004-ben kieresztelt egy népszavazást (Svetski Makedonski Kongres és a háttérben álló VMRO-DPMNE), amely a területi felosztás reformját volt hivatott megakadályozni, de ez a próbálkozás kudarcba fulladt, így folytatódik az ohridi folyamat. A macedónok az új belső határban egy önállósodásra vágyó albán „államot az államban” látnak, még akkor is, ha ennek jelenleg politikailag nem sok jele, esélye van. Az új közigazgatási beosztás egy jelentős kisebbségi jogkörrel (egy ki nem mondott, alkotmányosan meg nem fogalmazott területi autonómia) rendelkező, Tetovó központú, Macedónia mintegy ötödét magába foglaló terület, „régión” lenne. Magáról Skopjéről, mint közös fővárosról nem szól a keretegyezmény, de a nemzetiségi úton való városmegosztás középtávon elképzelhető (Kosovska Mitrovica példája), ugyanis a város etnikailag „spontán” szeparálódik.

A népszavazás eredménye végül az lett, hogy az előbb bemutatott opstina-rendszert néhány esetben módosították és nem hajtottak végre néhány összevonást. Az új struktúra létrehozása során ritkán változtatták meg a régi opstinai határokat főként csak összevontak, csupán néhány esetben (főként az erősen elaprózódott és döntően albánok által lakott ÉNY-i területeken) történt meg a régi egységek feldarabolása, és ez leginkább csak néhány kisebb települést érintett. Az új opstinai rendszer bevezetése jelenleg is zajlik a gyakorlatban, statisztikailag még gyakran találhatunk 123 opstinára vonatkozó adatsorokat, de már meg-megjelenik az új, 84-es struktúra is.

A *megyerendszer* jellegű felosztásnak Macedóniában nem voltak hagyományai (mint például Horvátországban, ahol ezt a struktúrát az önállósodással újraszervezték új alapokon), történelmileg-etnográfiai módon számos terület létezett/létezik, amely az emberek tudatában, mentális térlehatárolásában jelen van. Ezek a területek leginkább az Oszmán Birodalmon belüli etnográfiai, nemzeti, nemzetiségi struktúrák maradványai (hasonlóan a magyar Ormánság, Órség, Göcsej, Kunság, Hortobágy stb. kategóriákhoz) jelenleg közigazgatási funkciójuk nincs.

Az Ohridi Keretegyezmény nyomán kialakított 34 opstinacsoportnak a szerepéről jelenleg még keveset tudunk mondani, inkább csak statisztikailag, papíron létező struktúra, funkcionalitásáról még nem nagyon beszélhetünk. Méretük szerint leginkább a magyar kistérségekhez hasonlíthatnánk őket és a nagyobb és közepes városok, valamint vonzáskörzetük adja ki ezt a hierarchiaszintet.

Régiók Macedóniában

A macedóniai régiók méretük és funkciójuk alapján (mint az majd az 1. táblázatból ki is tűnik) nem vehetők össze egy magyarországi régiós beosztással, azonban méretük alapján hasonlítanak a magyarországi megyékhez. Viszont a már említett történelmi előzmény miatt még ezek a megye jellegű területi egységek sem funkcionálnak a kellő szervezethez, intenzitással.

1 táblázat. Macedónia közigazgatási térrendszere a NUTS alapján

Nuts1,2	Nuts 3	Nuts 4	Nuts 5
Macedón Köztársaság	Régiók	Opstina közösségek	Opstinák
	Pelagoniski		
		Bitola	
			Bač
			Bistrica
			Bitola
			Dobruševo
			Kukurečani
			Mogila
			Novaci
			Staravina
			Capari
		Demir Hisar	
			Demir Hisar
			Sopotnica
		Kruševo	
			Žitoše
			Kruševo
		Prilep	
			Vitolište
			Dolneni
			Krivogaštani
			Prilep
			Topolčani
		Resen	
			Resen
	Vardarski		
		Veles	
			Bogomila
			Veles
			Gradsko
			Izvor
			Čaška
		Kavadarci	
			Kavadarci
			Konopište
			Rosoman
		Negotino	
			Demir Kapija
			Negotino
	Severoistočen		
		Kratovo	
			Kratovo
		Kriva Palanka	

			Kriva Palanka
			Rankovce
		Kumanovo	
			Klečevce
			Kumanovo
			Lipkovo
			Orašac
			Staro Nagoričane
	Jugozapaden		
		Debar	
			Debar
			Centar Župa
		Kičevo	
			Vraneštica
			Drugovo
			Zajas
			Kičevo
			Oslomej
		Makedonski Brod	
			Makedonski Brod
			Plasnica
			Samokov
		Ohrid	
			Belčišta
			Kosel
			Mešeišta
			Ohrid
		Struga	
			Vevčani
			Velešta
			Delogoždi
			Labuništa
			Lukovo
			Struga
	Skopski		
		Gazi Baba	
			Aračinovo
			Gazi Baba
			Ilinden
			Petrovec
		Karpoš	
			Đorče Petrov
			Karpoš
			Kondovo
			Saraj
		Kisela Voda	
			Zelenikovo
			Kisela Voda
			Sopište

			Studeničani
		Centar	
			Centar
		Čair	
			Čair
			Čučer Sandevo
			Šuto Orizari
	Jugoistočen		
		Valandovo	
			Valandovo
		Gevgelija	
			Bogdanci
			Gevgelija
			Miravci
		Radoviš	Star Dojran
			Konče
			Podareš
			Radoviš
		Strumica	
			Bosilovo
			Vasilevo
			Kukliš
			Murtino
			Novo Selo
			Strumica
	Pološki		
		Gostivar	
			Vrapčište
			Vrutok
			Gostivar
			Dolna Banjica
			Mavrovi Anovi
			Negotino Pološko
			Rostuša
			Srbinovo
			Čegrane
		Tetovo	
			Bogovinje
			Brvenica
			Vratnica
			Želino
			Jegunovce
			Kamenjane
			Tearce
			Tetovo
			Džepčište
			Šipkovića
	Istočen		
		Berovo	

			Berovo
			Pehčevo
		Vinica	
			Blatec
			Vinica
		Delčevo	
			Delčevo
			Makedonska
			Kamenica
		Kočani	
			Zrnovci
			Kočani
			Obleševo
			Orizari
			Češinovo
		Probištip	
			Zletovo
			Probištip
		Sveti Nikole	
			Lozovo
			Sveti Nikole
		Štip	
			Karbinci
			Štip

Szerk: Végh A. (2005)

A fenti táblázatból kitűnik, hogyan is hozták létre a régiókat, az alulról építkező opstinarendszer mentén.

Macedónia regionalizációja a problémáktól sem mentes etnikai aspektus miatt kétes fogadtatású és kettős jelentésű is.

Mivel a 25% albán nemzetiség egy tömbben él, az Ohridi Keretegyezmény decentralizációs törekvései által a Polog régióban abszolút többségbe kerülnek és jelentős kisebbség lesznek a Skopski és a Jugozapaden régióban. A regionalizáció eredményeképpen láthatjuk, hogy az opstinai összevonásokkal párhuzamosan itt is nemzetiségileg a heterogén régió elvét tartották szem előtt. Azonban amíg opstinai szinten ez több esetben is az albán többség kialakulásához vezetett a macedónok kárára, a régióknál azt láthatjuk, hogy ez inkább egyfajta megosztás mentén zajlott le. Ezt láthatjuk a kumanovoi, vagy a debar-strugai esetében is.

4. Regionális politika

4.1. Intézményrendszer

Macedóniában a regionális politika intézményrendszerének kialakítása gyerekcipőben jár. Bizonyos elemei léteznek, bizonyos elemei az európai integrációs folyamatok értelmében kialakítás alatt vannak. A regionális politika jelenleg nem rendelkezik miniszteri képviselettel, annak elemei különböző ágazati minisztériumoknál lelhetők fel (Közlekedési és Kommunikációs Minisztérium, Helyi Önkormányzatok Minisztériuma, Pénzügyminisztérium stb.). A területfejlesztésért, illetve annak tervezési feladataiért a Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium felel, így a fenti megszorításokkal őt nevezhetnénk meg, mint a regionális politika kormányzati szintű felelősét.

A Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium Tervezési Osztálya felelős az országos területi folyamatok monitorozásáért, a területfejlesztési tervek elkészítéséért. Különböző időtartamú tervezési programokat indít, mely során a tervek elkészülnek, illetve elfogadásra kerülnek. Feladatai közé tartozik a jogalkotás előkészítése, az uniós elvárásoknak megfelelő jogharmonizáció segítése. A Tervezési Osztály ellenőrzi az elfogadott tervek megvalósítását, illetve az ahhoz kapcsolódó szakvélemények jelentések elkészítése is a feladatai közé tartozik. A terveket azonban nem a minisztérium készíti, hanem a „Macedón Köztársaság Területi és Várostervezési Közhasznú Társasága”.

A fentiek alapján egy az ágazati minisztériumok között szétszabdalt regionális politika, egy a fejlesztési tervek végrehajtásáért azok ellenőrzéséért és azok elkészítésének kezdeményezéséért felelős Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium, valamint a tervek készítéséért felelős szervezet jelentik a regionális politika „csúcshereit” Macedóniában.

4.2. Jogi, törvényi keretek

Macedóniában 1996 óta létezik Területi és Várostervezési Törvény (Official Gazette of SRM 4/1996). Jelenleg az új, azonos nevű törvény parlamenti vitája zajlik, tehát minden bizonnyal a közeljövőben új, a regionális politikát szabályozó jogszabály születik. Emellett a regionális politikára elsősorban azok az ágazati jellegű jogszabályok vannak hatással, melyek, az ország természeti erőforrásainak felhasználását, a környezetvédelmet, a közlekedést, valamint az építési beruházásokat szabályozzák. Ilyenek például: Önkormányzati Törvény (The Official Gazette of RM" No. 52/95), Környezet- és Természetvédelmi Törvény ("The Official Gazette of RM" No. 69/96), Erdőtörvény ("The Official Gazette of RM" No. 47/97); Törvény a Vizekről ("The Official Gazette of RM" No. 4/98); Törvény az Építészeti Beruházásokról ("The Official Gazette of RM" No. 15/90); Geológiai Kutatás és Ásványi Nyersanyag Kitermelés Törvénye ("The Official Gazette of RM" No. 18/88)). Ezek mellett létezik külön törvény Skopje városáról (2003), mely szintén tartalmaz fejlesztéssel kapcsolatos regulációkat.

4.3. Országos Területfejlesztési Koncepció

Macedónia Területi Terve (Spatial Plan of the Republic of Macedonia) 2004-ben készült el, jelenleg is tart az elfogadási procedúra. A terv 2002-2020 közötti időszakot fogja át és napirenden van egy törvény alkotása a terv alkalmazásáról. A korábbi területfejlesztési terv még 1982-ben készült és hivatalosan 2000-ig fogalmazta meg a fejlesztési irányokat. Az új tervdokumentum elkészítését a „Macedón Köztársaság Területi és Várostervezési Közhasznú Társasága” végezte.

A dokumentum magán viseli az európai integrációs törekvések jegyeit, alapelveiben eszköztrendszerében a kitzított célok körét tekintve is az uniós regionális politikához alkalmazkodik. Alapvető célja az ország funkcionális integrációjának erősítése, a területi különbségek csökkentése, az ország és a szomszédos államok, valamint Európa közti infrastrukturális és gazdasági kapcsolatok erősítése.

Az alábbi nagy témák köré csoportosulnak a terv célkitűzései:

A fejlődés társadalmi-gazdasági alapjai:

- gyors és területileg kiegyenlített gazdasági fejlődés,
- az életkörülmények javítása.

A természeti erőforrások felhasználása és védelme:

- mezőgazdasági terület hatékonyabb kezelése, racionálisabb használata,
- erdők védelme, az erdőszültség növelése,
- ásványi nyersanyagok intenzívebb felkutatása (Pb, Zn, Cu), hatékonyabb kitermelése, mindez a környezeti fenntarthatóság messzemenő figyelembevételével,

- a víz, mint erőforrás védelme, infrastruktúrájának fejlesztése, a lakosság és az ipar ellátásbiztonságának növelése, potenciális felszínalatti készletek feltárása,
- energiaforrások-energetikai infrastruktúra fejlesztése, ellátásbiztonság, hatékonyság növelése.

Lakosságszám tervezés és a települések, illetve tevékenységek tervezése:

- demográfiai folyamatok optimalizálása (népességnövekedés elérése, gazdasági aktivitás növelése, elnéptelenedés megállítása a veszélyeztetett területeken, városi népesség növekedésének lassítása...),
- urbanizációs és településhálózati folyamatok koordinálása (policentrikus fejlődés, funkcionális és infrastrukturális kiegyenlített fejlődés),
- rurális települések és régiók (társadalmi, gazdasági fejlesztés, szociális biztonság, elérhetőség javítása, rurális térségek és a központok közötti kommunikáció fejlesztése),
- lakásügy (lakásállomány minőségi és mennyiségi megújítása, ingatlanpiaci liberalizáció, szociális célú lakásprogram...),
- közszolgáltatások (oktatási, egészségügyi, kulturális intézmény- és szolgáltatásfejlesztés),
- ipar (az ipar területi allokációjának átalakítása – Skopje súlyának csökkentése a regionális centrumok támogatása révén, az egyes települések komparatív előnyeinek optimális kihasználása).

Közlekedési és kommunikációs koncepciók:

- a közlekedés környezettudatos fejlesztése, az elérhetőség növelése az ország teljes területén, intermodális központok kialakítása.

A környezeti állapot védelme és fejlesztése, a természeti és kulturális örökség védelme, a turizmus fejlesztése.

A háborús pusztítás, a természeti és technológiai katasztrófák elleni védelem.

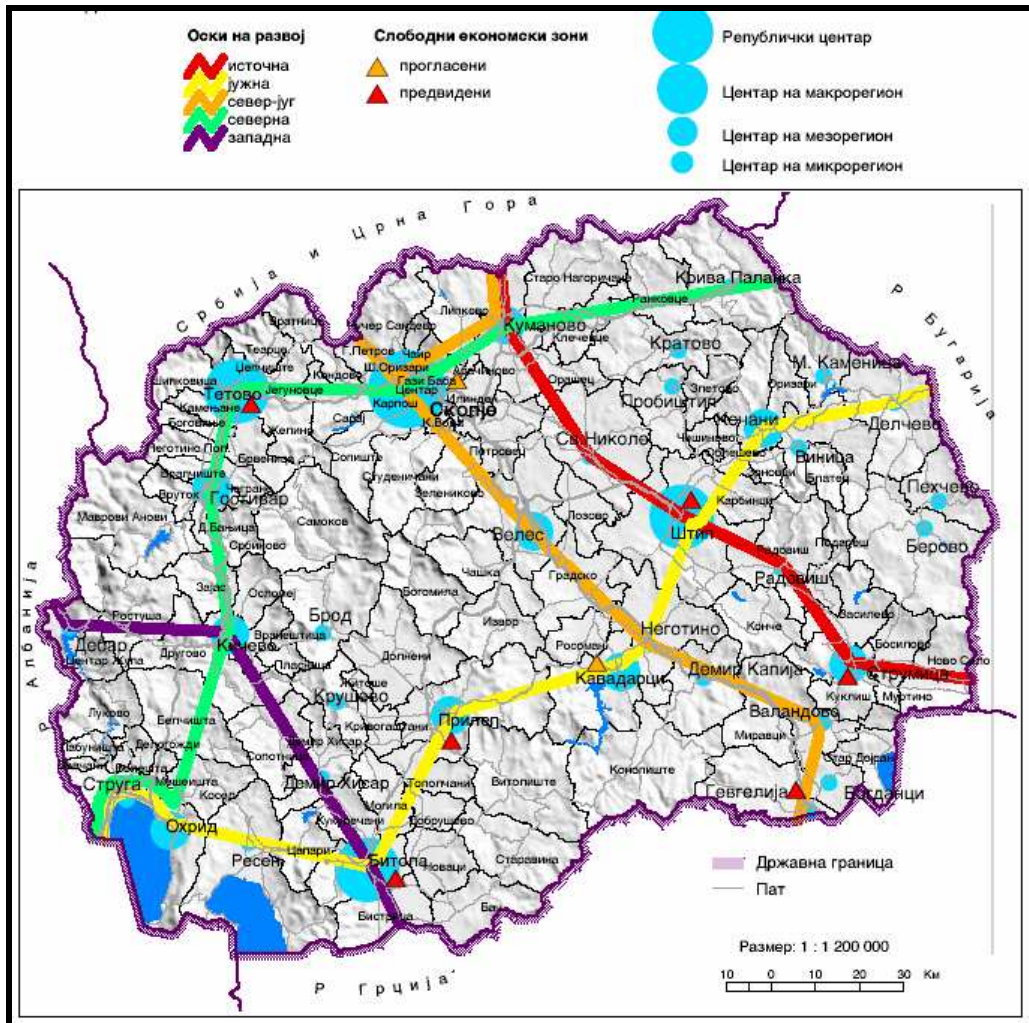
Javaslatok a tervben foglaltak megvalósítására és annak ellenőrzésére.

A számos kiváló térképpel kiegészített terv szembetűnően képlekenyen kezeli a lehatárolás és a problémakezelés területi aspektusát.

Szinte minden térstruktúra más mezoszintet (NUTS 3) alkot és hoz létre. A területi struktúra alapja a 123-as opstinai felosztás bár a terv már 2002-ben az Ohridi Keretegyezmény után jött létre (a tervet egyébként 2004-ben publikálták, addig csak a szakma szűkebb berkeiben volt ismert). Az etnikai különbségek által gerjesztett régiós eltérések nem jelennek meg olyan markánsan, mint azt (különösen a humánerőforrás-potenciál területén) a statisztikai mutatók szerint gondolnánk. A városhálózat fejlődésében-fejlesztésében pl. nem számol a terv az albánok jelenlegi természetes szaporulati mértékével, Tetovo és Gostivar növekedését így (véleményünk szerint) jóval alábecsülve. Az etnikai helyett a gazdasági különbségekre helyezi a hangsúlyt (erre kiváló példa Štip urbanizációs szerepe és előrevetített fejlődési iránya).

Mivel a területi struktúrák átfedettek és összemosódtak a speciális fejlesztési régiók egyértelműen nem rajzolódnak ki. A fejlesztésnek és az innováció áramlásnak a terv öt tengelyét határozza meg (keleti, déli, észak-déli, északi, nyugati). E fejlesztési tengelyek találkozásánál helyezkednek el a makrorégiós központok (köztársasági központ Skopje, makrorégiós központok Tetovo, Bitola, Štip) a kisebb csomópontokon a mezoközpontok (Gostivar, Kicevo, Ohrid, Prilep, Kavadarci, Veles, Kumanovo – bár e város szinte a legjelentősebb innovációs csomóponton helyezkedik el a skopjei közelség lefokozza mezoközpontra –, Kocani, Struga).

2. ábra: A Macedón Területfejlesztési Terv kijelölt fejlesztési zónái és központjai

(Forrás: Macedónia Területfejlesztési Terve, 2004)

A mikrorégiós központok száma meglehetősen kicsi (15) és kétharmaduk Macedónia keleti felén található a Vardar mentén elhelyezkedő észak–déli és keleti folyosók közelségében.

A fejlesztési tervből kitűnik, hogy a fejlesztési folyosók közti tér nagyon nehezen fejleszthető, kapcsolható be egy ilyen tervbe. Egyrészt ezek a perifériák (legyenek akár az ország középső részén is) hegyes, magashegységi terek, kis népsűrűséggel és ritka texturájú, döntően rurális jellegű településekkel, település-hálózáttal, nehéz megközelíthetőséggel, hiányos vonalas infrastruktúrával. Másrészt pedig határvidékek, amelyek a múlt kedvezőtlen demográfiai és urbanizációs folyamatai révén (helyezkedjenek el akár a számos előnnyel kecsegtető görög határ mentén is) váltak hátrányos helyzetű területekké.

A terv a funkcionális-közigazgatási területi egységek számát 15-ben határozza meg (a mezőgazdaság 6 rajont, a vízgazdálkodás a funkcionális-közigazgatási területektől eltérő 15

területet, a turisztikai ágazat 10 régiót határoz meg) amelyet további 4 makrorégióba (az említett 4 makrorégiós központ vonzáskörzete által elhatárolt) csoportosítanak.

A terv nem szintetizál, így a végén nem emeli ki és nem osztályozza a kiemelten fejlesztendő területeket, a céljait ágazatilag határozza meg.

4.4. Szubregionális fejlesztési koncepciók

Jelenleg az országos szintre készült el a területfejlesztési koncepció, a megvalósításáról azonban még nincs törvény. A Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium tájékoztatása alapján több szubregionális terv készítése van folyamatban:

- Rasce forrás védelmi zónájának területfejlesztési terve (elfogadva, a végrehajtásról szóló törvény készül),
- Skopje város régiójának területfejlesztési terve (folyamatban),
- Treska folyó vízgyűjtőjének területfejlesztési terve (folyamatban),
- „Kozjak” területfejlesztési terve (folyamatban).

Emellett olyan nem kimondottan területfejlesztési tervek léteznek, melyek hatással vannak a regionális politikai bizonyos elemeire (National Environmental Action Plan, Local Environmental Action Plan – Nemzeti és Helyi Környezetvédelmi Akcióterv).

5. Az ország és az Európai Unió viszonya

5.1. Együttműködési forma

Macedónia 1996 óta áll szerződéses viszonyban az Európai Unióval, amikor is a PHARE források igénybevételének lehetősége kapcsán megállapodást kötöttek. 1997–2004 között volt érvényben egy együttműködési megállapodás, melyet 2004-ben Stabilizációs és Társulási megállapodás váltott fel (életbe lépett 2004. április 1.). Macedónia 2004-ben nyilvánította ki csatlakozási szándékát az EU-hoz, mely 2005. november 9-én hozta meg ezzel kapcsolatos véleményét, 2006. január 30-án pedig meghatározta a főbb prioritásokat és alapelveket, melyek teljesítése a csatlakozás kritériuma.

Ezen kívül az alábbi megállapodások voltak, illetve vannak érvényben: Textilegyezmény (1998-2003), Bor protokoll (2002-), Közlekedési egyezmény (1997-). Az EU 1992 és 2005 között megközelítőleg 767 millió euró támogatást nyújtott Macedóniának. 2003. március és december között az EU katonai missziója (CONCORDIA) volt jelen Macedóniában, 2003. szeptemberétől 2005. december 15-ig pedig a kormány felkérésére az EU rendőri missziója (EUPOL Proxima) tevékenykedett az országban.

5.2. Részvétel az európai nagyrendszerekben

Az ország területét két TEN korridor is keresztezi, így Macedónia részt vesz az európai közlekedési rendszerek fejlesztésében. Ezek egy része uniós források bevonásával történik (Phare). Hasonló módon az európai energetikai hálózatok kapcsán is érintett Macedónia, elsősorban a Görögország felé vezető, illetve a Boszporuszt kikerülő vonalas energetikai infrastruktúrárendszerek kialakításában. Ezek különböző fázisban lévő projektek, sok közülük csak tervként létezik.

Az uniós integrációs törekvések megkövetelik a környezetvédelmi rendszerekbe való bekapcsolódást is, ennek fényében készültek el a Nemzeti és Helyi Környezetvédelmi Akciótervek. Az EU Tanácsának 2006. január 30-i határozata (2006/57/EK) a környezetvédelmet jelölte meg, mint a legnagyobb elmaradással jellemezhető területet, mely az

uniós csatlakozás egyik potenciális lassítója lehet. Ezen megfontolásból is felismerte a macedón kormány az uniós környezetvédelmi alapelvek átvételének fontosságát.

5.3. Részvétel a különféle programokban

A Macedón Köztársaság társadalmi-gazdasági fejlődése és politikai átalakulása szempontjából csakúgy, mint az európai integráció felé való közeledést tekintve a legfontosabb fejlesztési program a Phare volt. Az ország 1996-os megállapodása tette lehetővé a Phare pénzek igénybevételét, mely ugyanabban az esztendőben meg is kezdődött.

1996–97-ben 58 millió euró Phare támogatás érkezett az országba, melyek rendkívül változatos célokat szolgáltak:

- KKV-fejlesztés,
- bankreform, a gazdaság jogi szabályozásának átalakítása,
- mezőgazdasági- és földreform,
- környezetvédelem,
- közigazgatási, oktatási reform,
- a statisztikai rendszerek és a kultúra fejlesztése,
- CBC-program (határátkelő-fejlesztés, E75-ös út (TEN 10) fejlesztése, kisprojektek)
- TEMPUS program – felsőoktatási együttműködés (plusz 2 millió euró).

Fontosabb eredmények:

- bankrendszer átalakítása,
- 63 módosító javaslat a gazdaság és a KKV-k jogi szabályozása kapcsán,
- földtulajdoni nyilvántartó rendszer létrehozása, agrárpolitikai képzőprogram,
- statisztikai felmérések összehangolására ún. „Master Plan” készítése, munkaerő-felmérés elkészítés,
- a Gevelija–görög határ közti E75-ös út 5 km-es szakasza és két átkelőhely felújítása.

1998-ra az EU Bizottsága 13 millió euró támogatást szavazott meg az 1996–97-ben elkezdett reformok folytatására, az időközben elkészített Phare Nemzeti Program célkitűzéseinek megvalósítására. A fő célok az alábbiak voltak:

- Tetovot elkerülő szakasz építése az E65-ös úton (TEN 8, Tetovo–Skopje autópálya),
- statisztikai reform folytatása,
- támogatási koordinációs egység felállítása a támogatások felhasználásának megkönnyítése céljából,
- TEMPUS folytatása (plusz 2 millió euró),
- CBC-projektek folytatása (plusz 10 millió euró). E75 (TEN 10) Negotino–Demir Kapija közti szakasz felújítása, kisprojekt második körének indítása.

1999-ben tovább folytatódott a Phare támogatások folyósítása Macedónia számára. Ebben az évben összesen 15 millió euró támogatást szavaztak meg az ország társadalmi-gazdasági átalakulásának folytatására, a piacgazdaság kialakulásának előmozdítására, illetve intézményreformra. Öt terület támogatására volt felhasználható az 1999-ben kapott támogatás:

- KKV-fejlesztési program folytatása (6,2 millió),
  - Nemzeti Vállalkozásfejlesztési Hivatal létrehozása és finanszírozása,
  - Regionális Vállalkozás Támogató Központok létrehozása és finanszírozása,
  - KKV mikrohitel rendszer finanszírozása.
- Helyi önkormányzatok fejlesztése (2 millió),
  - Elsősorban önkormányzati együttműködések támogatása.
- Mezőgazdasági program.
  - Agrárpolitikai és agrárstratégiai szakmai támogatás.

- Állatnyilvántartó rendszer kialakítása, a nemzetközi standardoknak való megfelelés támogatása.
- Környezetvédelmi minisztériumot támogató program (3 millió).
  - Oktatás, jogi szabályozás átalakítása, környezetvédelmi tervek készítése, a társadalom környezettudatosságának növelése a kommunikáció fejlesztésén keresztül, adatbázisok készítése.
- Szociális szektor (2 millió).
  - A Munkaügyi és Szociálpolitikai minisztérium kapacitásbővítése.

Ezeket kívül folytatódott a CBC program Görögországgal, mely elsősorban infrastrukturális projektekre koncentrált (TEN 10, határátkelők). 1999 májusában az Obnova (Újjáépítés a volt Jugoszlávia területén) program keretében 25 millió eurós költségvetési támogatást és 80 millió makroökonómiai segítséget kapott az ország, a koszovói krízis negatív hatásainak ellensúlyozására. Az Európai Közösség Humanitárius Irodája (ECHO) a koszovói események miatt felújította macedóniai tevékenységét, hogy a rászorulókat rendkívüli gyorssegélyben részesíthesse.

2000-ben a közösségi támogatások összege Macedóniában elérte az 58,5 millió eurót. Ebből 25 millió a Phare, 30 millió a fizetési egyensúlyi támogatás (Balance of Payments support), 3,35 millió az ECHO és 0,2 millió a média számára megítélt támogatás. A 2000-es Phare nemzeti terv az azonos évben folytatott stabilizációs és társulási tárgyalások alapján került kialakításra. A Phare program keretében megszavazott pénzügyi eszközök az alábbi elemek támogatását tartalmazzák:

- A belső piaccal kapcsolatos jogi szabályozás közelítése az uniós normákhoz (2 millió)
- A pénzügyi szektor helyzetének javítása (3 millió)
- Közigazgatási és bírósági reform (2 millió)
- Népszámlálás támogatása (1,32 millió)
- Integrált határőrizeti rendszer kialakításának támogatása (4,35 millió)
- A szakképzési rendszer átalakítása (2 millió)
- Társulási program végrehajtásának támogatása (0,53 millió)
- Az új felsőoktatási törvény bevezetésének támogatása (1 millió)

Folytatódott az Obnova program, melynek legnagyobb részét a koszovói menekültek ellátására fordították, az előző évben megszavazott 80 millió eurós makroökonómiai támogatás első 30 millió tétele is 2000-ben érkezett.

A Phare program keretében 1996 és 2000 között kerültek támogatásra macedóniai projektek. 2000 decemberében a Phare programot a CARDS program váltotta fel, mely folytatta a támogatások folyósítását. A Phare program egyik legfőbb (negatív) tanulsága volt, hogy kiderült, az ország abszorpciósi képessége, illetve a nemzetközi támogatással megvalósítandó projektek végrehajtása terén szerzett tapasztalatuk rendkívül gyenge. 2000-ig összesen a Phare keretében 257 millió euró támogatást kapott Macedónia, melyről addig 200 millióról született szerződés.

2001-től a CARDS program vette át a Phare szerepét Macedóniában, célja a stabilizációs és társulási egyezményben foglaltak megvalósításának támogatása. Ennek keretében az első évben 38,5 + 12 millió euró támogatás került megszavazásra. (a program részletes leírása és éves céljai, értékeléseim megtalálhatók:

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/index_en.htm)

A főbb támogatott területek:

- Igazságszolgáltatás és belügy
  - Bírósági reform (2,5 millió): bírák és ügyészek továbbképzése
  - Integrált határellenőrzés (5 millió): határkijelölés Macedónia és Koszovó között, határátkelők közti kommunikáció erősítése, zöldhatár-védelem fejlesztése
  - Vámügy (4 millió): jogi szabályozás és az adminisztrációs rendszerek reformja

- Európai integráció
  - Környezet (3,25 millió): NEAP készítése, szilárd hulladék kezelési tanulmányok készítése, légszennyezettségi mérőállomások felállítása
  - Mezőgazdaság (3 millió): állatorvosi rendszer fejlesztése, állatregisztrációs rendszer fejlesztése
  - Gazdasági reformok támogatása (3,75 millió): nemzeti gazdaságfejlesztési terv elkészítésének támogatása, gazdasági minisztérium stratégiájának támogatása, szabványhivatal felállítása.
- Infrastruktúra-fejlesztés
  - Közlekedés (11 millió): E75 (TEN 10) Negotino–Demir Kapija közti szakasz befejezése (3. fázis)
  - Helyi infrastruktúra (2,5 millió): helyi önkormányzatok infrastrukturális beruházásainak támogatása
- Oktatás
  - TEMPUS III. (3 millió): felsőoktatás-fejlesztés
  - Délkelet-Európai Egyetem (4 millió): az intézmény felállítása

- Kisprojektek (0,5 millió): 50 000 eurónál kisebb költségű projektek támogatása

Az utólagosan megítélt 12 milliós plusztámogatás két területen volt igénybe vehető. A lakásállomány és a helyi infrastruktúra újjáépítése kapcsán 8 millió és a menekülteket befogadó családok számára készpénz kifizetés keretében adható 4 millió euró.

2002-ben folytatódott a CARDS támogatások folyósítása, közel hasonló összeg állt rendelkezésre (37,5 millió) az alábbi célok támogatására:

- Demokrácia és jogrend
  - Kisebbségközi kapcsolatok és civil társadalom (3 millió)
- Társadalmi-gazdasági fejlődés
  - Magán- és pénzügyi szektor fejlesztése (2 millió)
  - Kereskedelem fejlesztés(4 millió)
  - Helyi infrastruktúra-fejlesztés (14 millió)
  - Társadalmi kohézió erősítése(2,5 millió)
  - TEMPUS (3 millió)
- Igazságszolgáltatás és belügy
  - Határellenőrzés fejlesztése(2,2 millió)
  - Bevándorlás és menekültügy (2 millió)
  - Bűnüldözés (1 millió)
- Egyéb (tartalék) (3,8 millió)

2003-ban a CARDS keretében felhasználható összeg 38,5 millió euró volt melyek döntően az előző évi prioritásokat folytatták, bővítésként csak a bíraskodási reform újboli előtérbe kerülése, valamint a határon átnyúló környezetvédelmi projektek támogatása jelentett. A hangsúly továbbra is a helyi infrastruktúra fejlesztésén (9 millió) illetve a határellenőrzésen (6 millió) volt.

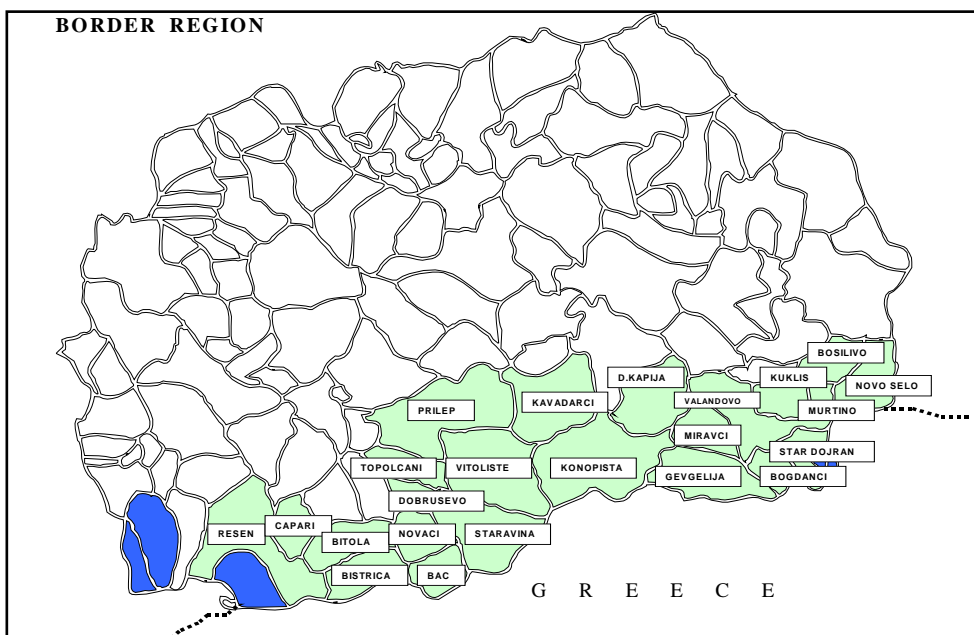
2004-ben, jelentős mértékben emelkedett a CARDS támogatások összege. 55,5 millió euró állt az ország rendelkezésére, melyet továbbra is a 2002-ben kialakított struktúrában lehetett felhasználni. Ebben az évben a fő elemek már a belügyi reformra helyeződtek (határellenőrzés: 14,5 millió, bűnüldözés: 8 millió), de a társadalmi-gazdasági fejlődést támogató blokk továbbra is jelentős maradt.

A 2005–2006-os évekre vonatkozóan elkészült egy kétéves program, mely a CARDS internetes oldaláról letölthető. Értelemszerűen ezzel kapcsolatos jelentés még nem készült. 2005–2006-ra a program némileg módosította a prioritásait, a fő célok a már ismert belpolitikai reform mellett a közigazgatás átalakítását, a kisebbségi jogok és a környezet védelmét is preferálják.

6.4. Határmenti együttműködések

A legfontosabb határmenti együttműködés Macedónia számára az Interreg II/A-ban elindult és mind a mai napig tartó macedón-görög határmenti kooperáció. Ennek keretében számos területen nyílik lehetőség az együttműködésre. Kiemelt helyen állnak az infrastrukturális beruházások (közlekedési infrastruktúra, határátkelők), a vállalkozások közti együttműködések és a környezetvédelmi kooperáció. Az Interreg III/A keretében jelenleg is zajló együttműködés költségvetése 103 millió euró (3. ábra).

3. ábra: A macedón-görög határmenti együttműködésben érintett területek

Szerk: Reményi P. (2006)

Macedónia Bulgáriával is kialakított egy határmenti együttműködést a Phare/CARDS program keretében, mely 2004-2006 között működik. Fő célkitűzései a fenntartható, határon átnyúló területfejlesztés, benne a természeti és kulturális örökségvédelemmel valamint a helyi infrastruktúra kiterjesztésével és modernizációjával; második prioritás a határon átnyúló együttműködések segítése az intézmények és üzleti szereplők között, a harmadik pedig az ún. emberek közti kapcsolatok erősítése.

Jelenleg ez a két határmenti együttműködés létezik, melyeket Interreg III/A illetve a CARDS program keretében támogat az EU. Macedónia nem vesz részt semmilyen III/C együttműködésben, viszont tagja az Interreg III/B Cadses együttműködésnek.

6.5. CADSES-aktivitás

Macedónia, mint nem uniós tag vesz részt a CADSES programban, annak azonban viszonylag kevés intézkedésének aktív résztvevője, 93-ból mindössze négyben vesz részt partnerként:

ESTIA-SPOSE, RIMED, ENI, ELISA. (www.cadses.net). Mivel ezek mindegyike 2006-ig tartó aktivitás, így egyelőre eredményekről nem beszélhetünk.

7. Összefoglalás

Szembetűnő, hogy a regionális problémának Macedóniában más a jelentéstartalma, mint Magyarországon. A kérdés hasonló ahhoz, ami a regionalizmus kérdését illeti Romániában. Alapvetően egy etnikai problémakör részeként kezelik, a regionalizmus problémája az albán kisebbség kérdését pendíti meg. Az ország relatíve kis mérete, a főváros igen nagy súlya a térszerkezetben (40%!), az etnikai sokszínűség és a hegyvidéki települések sajátos helyzete együttesen azzal jár, hogy a régiók kérdése, a regionalizmus, a regionális politika egy sajátos belpolitikai kontextuson keresztül értelmezendő.

A kis méretből fakad az a sajátosság is, hogy szinte az egész ország „határmenti” térség. Ez felveti a szomszédsági kapcsolatok jelentőségét, a CBC kapcsolatok kiemelt kezelésének kérdését. Ugyanakkor, szinte minden szomszédjához meglehetősen ambivalens viszony fűzi, ami az eredményességnek komoly akadálya. Erőteljes a szerepe ugyanakkor az amerikai, a skandináv és az olasz kapcsolatrendszernek.

Az ország erőssége, hogy „balkáni” viszonyok közepette kiemelkedően magas az iskolázottság. A felsőfokú végzettségűek aránya magasabb, mint Szlovéniában! A társadalmi konfliktusaitak képesek voltak – relatíve békésen – kezelni.

A nagy távolság, a civilizációs különbségek, és a macedón gazdaság és társadalom nagyfokú átpolitizáltsága miatt a magyar-macedón együttműködés meglehetősen nehéz, problematikus. A kedvező körülmény, hogy a macedónok magyar képe jó. Jók a turisztikai adottságok, és az ország a magyar turisták Görögországba vonulásának útvonala mentén található.

Kétségtől lehetséges kapcsolódásokat találni a két ország között, de a nyelvi, kulturális távolságok áthidalására komoly erőfeszítéseket kell tennünk.

Irodalom

ЈОВАНОВСКИ, ПАНЧЕ 2002: Миграциони движења на албанската популација во Република Македонија. In: Прилози Contributions XXXIII 1. Macedonian Academy of Sciences and Arts, Section of Social Sciences. Skopje. pp. 67–85.

МИЛОСАВЛЕВСКИ, СЛАВКО – ТОМОВСКИ МИРЧЕ 1997: Албанците во Република Македонија 1945–1991, Легислатива, политичка документација, статистика. НИП „Студентски збор“, Скопје. p. 440.

ТРИФУНОВСКИ, ЈОВАН ДР. 1988: Албанско становништво у Социјалистичкој Републици Македонији–Антропогеографска и етнографска истраживања. Книжевне новине НИРО. Београд, pp. 27–178.

Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002

Prostoren Plan Republika Makedonija, 2004. Skopje, 164 p.

Official Gazette of SRM 4/1996

The Official Gazette of RM" No. 69/96

The Official Gazette of RM" No. 52/95

The Official Gazette of RM" No. 47/97

The Official Gazette of RM" No. 4/98

The Official Gazette of RM" No. 18/88

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/index_en.htm

www.cadses.net

MACEDÓNIA NÉPESSÉGFÖLDRAJZÁNAK FŐBB JELLEMZŐI

Háry Szabolcs

Általános országismereti és rövid történeti bevezetőt követően a cikk bemutatja Macedónia demográfiai és migrációs viszonyainak főbb jellemzőit, különös tekintettel azok területi aspektusaira.

1. Általános információk

A Balkán-félsziget déli-központi részén elhelyezkedő Macedón Köztársaság 1991-ben nyerte el függetlenségét, korábban Jugoszlávia egyik tagköztársasága volt. Területe 25713 km², északról Szerbia és Koszovó, nyugatról Albánia, délről Görögország, keletről pedig Bulgária határolja. Területét hegységek és mély völgyek tagolják. Legmagasabb pontja az albán határon található 2764 m magas Golem Korab. Nagyobb méretű természetes tavai az Ohridi-, a Preszpa- és a Dojrani-tó. Legnagyobb folyója a Vardar, amely É-D irányban átszeli az országot. Szeizmikusan aktív terület, jellemző, hogy a fővárost, Szkopjét 1963-ban szinte teljesen lerombolta egy katasztrofális erejű földrengés.

A legutóbbi népszámlálás (2002) adatai alapján lakosainak száma 2022547 fő, az átlagos népsűrűség 78,7 fő/km², a lakosság 58%-a városokban él. A főváros, Szkopje az ország északi részén helyezkedik el, további nagyobb városok: Bitola, Kumanovo, Prilep és Tetovo.

A gazdaság a függetlenség 1991-es elnyerése után Jugoszlávia felbomlása, illetve a területén kirobbant háborúk, és nem utolsósorban Görögország embargója miatt visszaesett. A bruttó hazai termék (GDP) 1996-ban növekedett első alkalommal, 2003-ig az átlagos évi növekedés szerény, mindössze 2%-os mértékű volt (2001-ben a növekedést visszavetette a belső fegyveres konfliktus), 2003-tól pedig kb. évi 4%. A makroökonómiai stabilitást alacsony inflációval és a macedón dénár (MKD) euróhoz kötött stabil árfolyamával tartják fenn, ugyanakkor súlyos társadalmi és gazdasági probléma a 35%-ot meghaladó munkanélküliség. Az egy főre jutó GDP 2005-ben vásárlóerő-paritáson számolva körülbelül 6000 eurót tett ki, ami az EU akkori 25 tagállama egy főre jutó GDP-jének nagyjából 25%-a volt. Legfontosabb külkereskedelmi partnere az EU, amelynek a részesedése a kivitelben 53,1%, a behozatalban pedig 45,5%.

Macedónia egyik fő célja az Európai Unióhoz való csatlakozás. 2001. áprilisában az EU stabilizációs és társulási megállapodást kötött az országgal, majd 2005 decemberében tagjelöltnek nyilvánította. Ez utóbbi azonban csak politikai gesztusnak minősíthető, mivel a csatlakozási tárgyalásokat azóta sem kezdték el. Macedónia a NATO-tagság elérésére is törekszik, 1998. óta tagjelölt, de a szövetségbe való meghívását a 2008. áprilisi NATO-csúcson az ország alkotmányos nevét vitató Görögország megakadályozta.

Az idegenforgalom szempontjából a legnépszerűbb az Ohridi-tó környéke, illetve Ohrid városa, amelyet egyedülálló természeti és kulturális értékei miatt az UNESCO a világörökség részének nyilvánított.

Közlekedési szempontból Macedónia nemzetközi jelentőségét az adja, hogy fő közlekedési útvonalak kereszteződésében fekszik. Nevezetesen, É-D irányban a X., Ny-K irányban pedig a VIII. páneurópai folyosó szeli át az országot.

2. Demográfiai jellemzők

2.1. A népesség számának változása

A mai Macedónia lakosságáról 1900-tól állnak rendelkezésünkre népszámlálási adatok. Az 1. táblázat adataiból látható, hogy az utóbbi egy évszázadot a népesség számának dinamikus változása jellemzi, amelynek fő okai a magas természetes szaporodás, a folyamatos, de hullámzó mértékű emigráció, a két világháború közötti szerb kolonizáció, a háborús áldozatok és a koszovói albánok betelepülése.

A népszámlálások közötti időszakok közül 1913 és 1921 között tapasztalható csökkenés, ami a 1912-13-as balkáni háborúk, illetve az I. világháború, valamint a török és más muszlim vallású népesség nagyarányú kivándorlásának a következménye.

1900 és 2002 között a népesség csak 2,23-szorosára növekedett, ami a világtendenciákhoz és a természetes szaporodás mértékéhez képest kevés. Ennek fő okai a nagyarányú politikai és gazdasági emigráció, illetve erőszakos kitelepítés, valamint a nagy véráldozattal járó háborúk (1912-13, 1914-18, 1941-45).

A II. világháború utáni időszakban az 1948 és 1953 közötti magas éves növekedés a Görögországból az ottani polgárháború következményeként előzött macedónok betelepülésének, az 1953 és 1961 közötti viszonylag alacsony mértékű éves növekedése pedig az törökök és a muszlim vallású macedónok egy részének Törökországba való kivándorlásának az eredménye.

1971-től a viszonylag nagymértékű növekedést elsősorban a koszovói albánok bevándorlása okozta.

1. táblázat:

Macedónia népességszámának változása 1900-tól 2002-ig

Év	Lakosság száma	Férfiak száma	Évi átlagos változás	Változás a népszámlálások között	Népsűrűség fő/km ²
1900	908904	n.a.	n.a.	n.a.	35,4
1913	938900	n.a.	2238	29096	36,5
1921	808724	401468	-16272	-130176	31,5
1931	949958	478519	14123	141234	36,9
1948	1152986	584002	11953	203028	44,8
1953	1304514	659861	30306	151528	50,7
1961	1406003	710074	12686	101489	54,7
1971	1647308	834692	24130	241305	64,1
1981	1909136	968143	26182	261828	74,2
1994	1945932	974255	2830	39796	76,0
2002	2022547	1015377	12769	76615	78,7

Forrás: NIKODINOVSKI, 2000; Sztatistički godišnik na Republika Makedonija 2007

Ha megvizsgáljuk a születések és halálozások számát, illetve a természetes szaporodás mértékét (2. táblázat), láthatjuk, hogy az utóbbi az európai tendenciáknak megfelelően folyamatos csökken a II. világháború után, de néhány európai országgal szemben még 2006-ban is pozitív értéket mutatott.

A születési arányszám folyamatosan csökkent a II. világháborút követően. A halálozási arányszámnál a trendfordulót az 1981-es adat jelzi, addig a lakosság egészségi állapotának javulása, és ezzel együtt az átlagéletkor növekedése tükröződik a halálozási arányszám

csökkenésében, ezt követően azonban a magasabb életkorúak növekvő aránya miatt a halálozási arányszám az átlagéletkor növekedése ellenére is magasabb értéket mutat.

2. táblázat
Születési és halálozási arányszámok és a természetes szaporodás
Macedóniában 1948-tól 2002-ig

	1948	1953	1961	1971	1981	1994	2002	2006
Születési arányszám ‰	40,7	37,9	29,9	23,0	20,6	15,9	13,7	11,1
Halálozási arányszám ‰	14,4	14,8	9,3	7,5	7,0	7,5	8,9	9,2
Természetes szaporodás ‰	26,3	23,1	20,6	15,5	13,6	8,4	4,8	1,9

Forrás: NIKODINOVSKI, 2000; Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija 2007

A születések száma, illetve a természetes szaporodás mértéke az ország területén nagy eltéréseket mutat. Jellemzően az albán, és más muzulmán vallású nemzetiségek (törökök, romák, muzulmán macedónok) esetében, illetve az ország túlnyomórészt albánok lakta ÉNy-i, Ny-i területein, különösen a rurális vidékeken magasabb a születésszám, illetve a természetes szaporodás mértéke. Ezzel szemben az ország K-i, kizárólag macedón lakosságú vidékein a halálozások száma már meghaladja a születéseket.

2.2. Népsűrűség

A 2002-es népszámlálás adatai szerint Macedónia népsűrűsége 78,7 fő/km². Európai összehasonlításban Macedónia közepes népsűrűségű országnak számít, mint pl. Bulgária (81 fő/km²), Görögország (76 fő/km²), Ausztria (90 fő/km²), Albánia (110 fő/km²) vagy éppen Magyarország (108 fő/km²).

A népesség területi eloszlása rendkívül egyenlőtlen. Az ország területének nagy részét alkotó hegyvidékek ritkán lakottak vagy teljesen lakatlanok, míg a termékeny völgyekre és medencékre nagy népsűrűség jellemző. Közülük is kiemelkedő a fővárost is magában foglaló Szkopjei Medence 297,7 fő/km²-es népsűrűsége. A legnagyobb albán többségű városnak, Tetovónak is helyet adó Felső Polog népsűrűsége 162 fő/km², az attól délre húzódó Alsó Pologban 80,6 fő/km², a Sztrugai-medencében 122,8 fő/km², a Kumanovoi-medencében 106,3 fő/km², a Sztrumicai-medencében 94,1 fő/km², a Debari-medencében 96,5 fő/km², a Kocsani-medencében pedig 84,2 fő/km². Az ország többi területét az országos átlagnál jóval kisebb népsűrűség jellemzi (NIKODINOVSKI, 2000).

Általában nagyobb a népsűrűség azokon a területeken, ahol a lakosság többsége az albán, vagy más muszlim vallású nemzetiséghez tartozik.

Az 1. ábra Macedónia népsűrűségének területi megoszlását mutatja a közigazgatási egységek (járások) szerinti bontásban, a 2002-es népszámlálás adatai alapján.

2.3. A népesség nemek szerinti megoszlása

3. táblázat

A macedóniai népesség nemek szerinti megoszlása 1921-2002

Év	Lakosság száma	Férfiak száma	Nők száma	1000 nőre jutó férfiak száma
1921	808724	401468	407256	986
1931	949958	478519	471439	1015
1948	1152986	584002	568984	1026
1953	1304514	659861	644653	1024
1961	1406003	710074	695929	1020
1971	1647308	834692	812616	1027
1981	1909136	968143	940993	1029
1994	1945932	974255	971677	1021
2002	2022547	1015377	1007170	1008

Forrás: *Statistički godišnik na Republika Makedonija 2007*

Az 1921 és 2002 közötti népszámlálásokon (a 3. táblázatból látható) a nők száma csak 1921-ben haladta meg a férfiakét, aminek nyilvánvaló oka, hogy a megelőző évtizedben a balkáni háborúk és az I. világháború elsősorban férfi áldozatokat szedtek. Ezt követően folyamatos, de az utóbbi évtizedekben valamelyest csökkenő férfifébblet alakult ki.

A nemek közötti arány területi megoszlása szempontjából érdekes, hogy az ország egyes gazdaságilag fejletlen, rurális térségeiben „férfihiány” tapasztalható, mivel a fiatal férfi lakosság egy része a jobb megélhetés, illetve munkalehetőség reményében kivándorolt.

2.4. A népesség életkor szerinti megoszlása

Az európai tendenciáknak megfelelően az utóbbi három évtizedben a népesség életkori szerkezete alapvetően megváltozott (a 4. táblázatból kiderül), és egy öregedő társadalom képét mutatja. A születések csökkenő száma miatt (2. táblázat) a 0-14 éves korosztálya aránya az 1981-es 29,2 %-ról 2006-ra 18,9 %-ra csökkent. Ugyanebben az időszakban az aktív korúak (15-64 éves korosztály) aránya kismértékben, 64,1%-ról 69,9%-ra, míg a 65 évesnél idősebbek aránya jelentősen, 6,7 %-ról 11,2 %-ra növekedett.

4. táblázat

A macedóniai népesség életkor szerinti megoszlása 1931-2002

Korosztály	1931	1948	1953	1961	1971	1981	1994	2002	2006
0-14 év %	38,3	38,0	36,9	37,2	32,6	29,2	24,9	21,1	18,9
15-64 év %	55,5	55,8	57,2	57,5	61,6	64,1	66,6	68,3	69,9
65 év felett %	6,2	6,2	5,9	5,3	5,8	6,7	8,5	10,6	11,2

Forrás: *Statistički godišnik na Republika Makedonija 2007 és Makedonija vo brojki 2007 alapján számított Hány Sz.*

2.5. A népesség etnikai szerkezete

Macedónia mai területe a történelem folyamán a különböző birodalmak és államok ütközőzónájába tartozott, ami hozzájárult a különböző népek keveredéséhez, illetve az ország mai, vegyes etnikai képezet kialakulásához.

A legutolsó, 2002-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 64,18%-a macedón nemzetiségű. A legnagyobb kisebbség az albán, a népesség 25,17%-át alkotja (a többi nemzeti kisebbség - török, roma, szerb, bosnyák, vlah és egyéb kisebbségek - aránya 10,65%-ot tesz ki).

A szunnita muszlim vallású macedóniai albánok szerint népük őshonos volt a mai Macedónia területén, tudósok (KISZELINOVSKI, SZTAVOVI-KAVKA) viszont azt állítják, hogy a XVIII-XIX. században történt az albánok nagyobb mértékű betelepülése erre a területre. Ebben az időszakban a Karpos által vezetett, a Habsburgok által is támogatott, vereséget szenvedett oszmánellenes felkelést (1689) követően a pravoszláv vallású lakosság egy része elmenekült, a oszmán-törökök pedig ösztönözték a hozzájuk lojális, muszlim vallású albánok betelepülését az elhagyott falvakba és városokba.

5. táblázat
Macedónia lakosságának nemzetiségi összetétele 1953-tól 2002-ig

Év		Macedón	Albán	Vlah	Roma	Török	Bosnyák	Szerb	Egyéb	Összesen
1953	fő	860699	162524	8668	20462	203938	-	35112	13111	1304514
	%	66,01	12,46	0,66	1,57	15,63	-	2,69	1,00	100,00
1961	fő	1000854	183108	8046	20606	131484	-	42728	19177	1406003
	%	71,19	13,02	0,57	1,47	9,35	-	3,04	1,36	100,00
1971	fő	1142375	279871	7190	24505	108552	-	46465	38350	1647308
	%	69,34	16,99	0,44	1,49	6,59	-	2,82	2,33	100,00
1981	Fő	1279323	377208	6384	43125	86591	-	44468	72037	1909136
	%	67,01	19,76	0,33	2,26	4,54	-	2,33	3,77	100,00
1994	Fő	1295964	441104	8601	43707	78019	6829	40228	31480	1945932
	%	66,60	22,67	0,44	2,25	4,00	0,35	2,07	1,62	100,00
2002	Fő	1297981	509083	9695	53879	77959	17018	35939	20993	2022547
	%	64,18	25,17	0,48	2,66	3,85	0,84	1,78	1,04	100,00

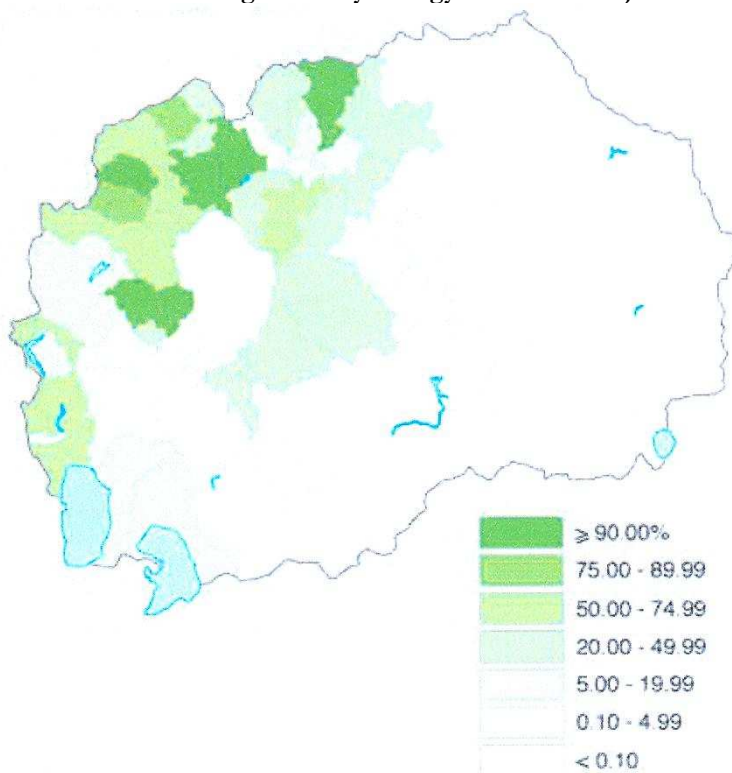
Forrás: *Statistički godišnik na Republika Makedonija, 2007 adatai alapján szerk. Hány Sz.*

Az albán nemzetiségűek aránya az utóbbi fél évszázadban folyamatos növekedést mutat (5. táblázat), amelynek a magyarázata a magas születésszám, illetve természetes szaporodásban, valamint az albán népesség Koszovóból való betelepülésében rejlik. A magas születésszám nem csak Macedóniában, hanem Albánia északi részén, Koszovóban, és Dél-Szerbiában is jellemző az albán etnikumra, és ez a tényező viszonylag rövid idő alatt alapjaiban változtatja meg az egész térség etnikai struktúráját, ami eddig már számos konfliktushoz (1999: Koszovó, 2000: Dél-Szerbia, 2001: Macedónia) vezetett.

Az utolsó census hivatalos eredményével ellentétben az albánok azt állítják, hogy a lakosság 35-40%-át alkotják. Ez valószínűleg túlzott arány, azonban tény, hogy a népszámláláson csak a legálisan az országban tartózkodókat vették figyelembe, ezért lehetséges, hogy 25%-nál nagyobb

az albánok aránya. A 2004-ben bevezetett közigazgatási felosztás szerint Macedónia 84 járása közül 16-ban az albánok alkotják a többséget. Közülük hétben 90%-nál is nagyobb, kettőben 75-90% közötti, hétben pedig 50-75% közötti az albán lakosság aránya. A macedóniai albán lakosság az ország Koszovóval határos É-ÉNy-i, illetve az Albániával határos Ny-i részén összpontosul (2. ábra).

1. ábra
Az albán nemzetiségűek aránya az egyes macedóniai járásokban

Forrás: Sztatisttcski godisnik na Republika Makedonija 2007

A török nemzetiségűek ősei az 500 éves oszmán uralom alatt települtek az ország mai területére. Nagy részük az oszmán uralom végét jelentő 1912-13-as balkáni háborúk nyomán kivándorolt Törökországba. Az 1950-es évek végén, illetve a 60-as évek elején egy újabb kivándorlási hullámban a törökök több mint fele elhagyta az országot. Számuk, illetve a népességen belüli arányuk azóta is csökkenő tendenciát mutat, amelynek egyik oka a kivándorlás, a másik pedig az albán többségű területeken az ugyancsak muzulmán vallású albánok asszimilációs törekvései.

A többi volt jugoszláv tagköztársasághoz képest viszonylag alacsony a szerb nemzetiségű lakosság aránya. Ez egyrészt a két világháború közötti szerb kolonizációs kísérletek kudarcát mutatja, másrészt pedig arra utal, hogy Jugoszlávia fennállása idején nem volt szükség szerb nemzetiségű hatalmi elit idetelepítésére, mivel a macedónok – akik a nemzeti és kulturális

önállóságukat a titói Jugoszláviának köszönheték – egészen 1991-ig lojálisak voltak az államszövetséghez.

Közép-Európa többi országához hasonlóan a roma népesség száma és aránya a magas születésszám, illetve természetes szaporodás eredményeként folyamatosan növekedett az elmúlt fél évszázadban.

2.6. A népesség településtípusok szerinti megoszlása

A II. világháború után a múlt század utolsó évtizedéig Macedóniára jellemző a városi népesség arányának folyamatos növekedése, a 2002-es népszámlálás adatai azonban már kismértékű csökkenést mutatnak (6. táblázat). Klasszikus zurbanizációs folyamatról nem beszélhetünk, a jelenség mögött a gazdaság, ezen belül is az ipari termelés visszaesése, valamint a rurális térségekben élő muszlim lakosság viszonylag magas természetes szaporodása húzódik meg.

6. táblázat

A városi és a falusi népesség aránya Macedóniában 1953-2002

	1953	1961	1971	1981	1994	2002
Városi népesség	31,3	38,6	48,8	55,2	59,8	57,8
Falusi népesség	68,7	61,4	51,2	44,8	40,2	42,2

Forrás: NIKODINOV/SZKI, 2000; Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija 2007

A népesség településtípusok szerinti megoszlásának fontos jellemzője, hogy a lakosság egyötöde a fővárosban koncentrálódik (7. táblázat). A szkopjei agglomeráció településeit is figyelembe véve a lakosság negyede (a 2002-es népszámlálás adatai szerint 506926 fő) él a fővárosban és környékén. Hazánkhoz hasonlóan a fővárosi szint alatt nincs igazi nagyváros, az 50.000 fő feletti lakosságú városok száma is csak négy, nevezetesen Bitola, Prilep, Kumanovo és Tetovo, emellett a 20.000 fő feletti lakosságszámú városok közül Velesz, Stip és Ohrid nevezhető nagyobb vonzáskörzettel rendelkező regionális központnak.

Macedóniában 1728 falu található. Közülük 141 már teljesen elnéptelenedett, ezért már nem nevezhetők településeknek (TÓTH J. 2002). Többségük nehezen megközelíthető, hegyvidéki falu, ahonnan az aktív korúak többsége az elmúlt néhány évtizedben a városokba, illetve külföldre költözött, majd a lakosság elöregedett, illetve kihalt. A jövőben várhatóan növekedni fog az elnéptelenedett falvak száma, amit az is jelez, hogy emelkedik a korábban nagyobb lakossággal rendelkező törpe-, apró-, illetve kistalvak száma. A folyamatot jelzi, hogy a falvak 57%-ában 200 főnél kevesebben élnek.

A hegyvidéki falvak elnéptelenedésének akadályozása, illetve lassítása érdekében az utóbbi évtizedben a nagyobb falvak bázisán többfunkciós ún. rurális központok létrehozására törekedtek, ahol a környéken élő lakosság beszerezheti a mindennapi élethez szükséges árucikkeket, illetve igénybe veheti az alapvető szolgáltatásokat.

A Kelet-Macedóniában található Oszogovo hegységre, illetve a nyugat-macedóniai hegyvidéki területekre jellemzőek az olyan falvak, amelyeknek az 1-40 házból álló településrészei (az ún. „maala”-k) egymástól távol, esetenként akár 10 km távolságra helyezkednek el.

A falvak hagyományosan elsősorban mezőgazdasági funkciót látnak el. A 200 fő feletti lakosságú falvak többsége a mezőgazdasági művelésre alkalmas medencékben, Szkopje, Kumanovo, Bitola, Sztruga, Tetovo, Prilep, Ohrid, Velesz, Sztrumica, Gevgelija, Kocsani és Radovis környékén található.

7. táblázat
Macedónia népességének településtípusok szerinti megoszlása
a 2002-es népszámlálás adatai alapján

Településtípus (fő)	Települések száma	Lakosok száma	Települések aránya %	Lakosság aránya %	Városok száma	Városi lakosság száma
0	141	0	8,0	0,0	-	-
1-50	455	9290	25,8	0,5	-	-
51-100	180	12906	10,2	0,6	-	-
101-200	208	30087	11,8	1,5	-	-
201-500	294	96769	16,7	4,8	-	-
501-1000	210	152214	11,9	7,5	-	-
1001-5000	231	478106	13,1	23,6	5	17247
5001-10000	21	138355	1,2	6,8	7	47876
10001-20000	9	126979	0,5	6,3	9	126979
20001-50000	8	289185	0,5	14,3	8	289185
50001-100000	4	273444	0,2	13,5	4	273444
100000 felett	1	415212	0,1	20,5	1	415212
Összesen	1762	2022547	100,0	100,0	34	1169943

Forrás: Makedonija vo brojkei 2007

3. Migráció

A történelem folyamán a mai Macedónia területén jelentős migrációs folyamatok zajlottak le, amelyek az ország etnikai struktúráját jelentős mértékben és folyamatosan változtatták. Ezek közül kiemelhetőek a szlávok betelepülése, az oszmán uralom alatt az oszmán-törökök és albánok betelepülése, a balkáni háborúk, az I. világháború, a szerb és a bolgár, majd később a jugoszláv fennhatóság által gerjesztett migrációs folyamatok.

A migráció iránya szerint az országhatáron belüli belső, és a külföldre, illetve külföldről az országba irányuló külső migrációt különböztetünk meg.

3.1. Belső migráció

A több évszázados török uralom alatt nagy dinamikájú belső migrációs folyamatok zajlottak Macedóniában. Ebben az időszakban a macedón lakosság egy része kihalt, illetve a nehezen megközelíthető hegyvidéki területekre költözött. A XVI. században a törökök elkezdték a Nyugat-Macedóniában élő macedónok iszlám hitre térítését. A muzulmán vallásra áttért macedónok egy része a szabad költözés lehetőségét kihasználva a Szkopjei-medencébe, illetve Velesz környékére költözött. A XVII. században a oszmán bégek földjeinek megművelésére létrehozott falvak (az ún. „csiflik”-ek) betelepítése okozott nagymértékű belső migrációt. Ebben az évszázadban a falvakban uralkodó bizonytalanság és erőszak miatt a macedónok egy része a városokba költözött, így növekedett a városi lakosság lélekszáma, illetve a macedónok aránya a törökök rovására a városlakók között. A XVIII. században a vereséget szenvedett oszmánellenes felkelés nyomán az ország nyugati részéről a macedón lakosság egy része keletre húzódott, a helyükre pedig albánok költöztek. Ebben az időszakban is folytatódott a falusi lakosság egy részének a városokba települése.

A XIX. és a XX. századot is intenzív belső migrációs folyamatok jellemezték, amelyeknek a fő okai az 1903-as Ilinden-felkelés (a felkelés bukását követően az oszmánok 200 falut romboltak le), a balkáni háborúk, az I. világháború, a szerb és a bolgár fennhatóság, a II. világháború, illetve az azt követő iparosítás.

A II. világháború alatt az Albánia által megszállt területekről a macedón lakosság egy része menekülésre kényszerült Szkopjébe és az ország nyugati részén található településekre költözött.

A II. világháború után a belső migráció fő mozgatórugója az iparosítás, amelynek során a falusi lakosság egy része a városokba költözött. A folyamatot elősegítette a törökök egy részének kivándorlása az 1950-es években, mivel az általuk elhagyott városi ingatlanokba a falvakból betelepülő lakosok költöztek.

Az ipari és oktatási központokra (Szkopje, Bitola, Prilep, Kumanovo, Stip), különösen a fővárosra jellemző a munkavállalók és diákok napi migrációja.

Jelentős szezonális migráció a fejlett mezőgazdasággal rendelkező területeken, pl. a Tikves környéki szőlészetekben és a Preszpa környéki almaültetvényeken figyelhető meg. A múltban jelentős számú állattenyésztő a nyári időszakban a magashegyi legelők közelébe költözött, ez a jelenség azonban mára egyre kevésbé jellemző. A szezonális migráció körébe sorolható nyáron az üdülőhelyek (elsősorban az Ohridi-tó), télen pedig a síközpontok (Mavrovo, Popova Sapka, Peliszter) tömeges meglátogatása.

A belső migráció mértékét mutatja, hogy 2006-ban 8723 fő, azaz a lakosság 0,43%-a költözött más közigazgatási egységbe, azaz járásba (Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija 2007).⁶

3.2. Külső migráció

Macedónia mai etnikai struktúráját jelentős mértékben meghatározó külső migrációs folyamat a szláv törzsek betelepülése a VI. század végén, illetve a VII. század elején. A szlávok gyakorlatilag asszimilálták az itt élő lakosságot.

A XIV. század végétől kezdődő oszmán uralom során nagy létszámban törökök és románok, illetve kisebb mértékben más anatóliai nomád népek települtek az ország mai területére.

A XVI. század folyamán elsősorban Spanyolországból és Portugáliából az inkvizíció elől menekülő zsidók települtek az országba. A zsidó népesség a városokban, főleg Szkopjében, Bitolában és Stipben telepedett le, és hozzájárult a kereskedelem fejlődéséhez.

Az 1689-ben kitört, Karpos által vezetett, a Habsburgok által is támogatott oszmánellenes felkelés vereséget szenvedett. A harcokban résztvevő, illetve az oszmán-török megtorlás elől menekülő macedónok a Duna és Száva mellékén, az ország nyugati részén, valamint Oroszországban telepedtek le. Az utóbbi kolónia jelentőségét mutatja, hogy ebben az időszakban az orosz reguláris hadseregben önálló macedón ezred alakult. Az ország északnyugati részén található elhagyott macedón falvakba a török hatóságok ösztönözték az albánok betelepülését, ami máig ható etnikai változásokat eredményezett a térségben.

Az albánok a XVIII-XIX. században három hullámban érkeztek, az első, ún. „észak-albániai” hullám 1780 és 1800 között Dukagin, Miridit, Fanda, Lirija és Mat térségéből, a második, ún. „közép-albániai” hullám a XIX. század első felében a Shkumba folyó térségéből települt át Debar, Sztruga, Kicevo, Gosztivar, Tetovo, Szkopje és Kumanovo, illetve kisebb mértékben Velesz, Bitola és Prilep környékére. Az első két hullám a geg nemzetségből került ki, az ezeket követő harmadik, ún. „dél-albániai” hullámban Cermenika, Kolonja, Mokra, Pogradec, Korca, Elbasan és Berat körzetéből toszkok települtek Macedónia dél-nyugati részére, Sztruga körzetébe a Crn Drim folyó bal partján, valamint Reszen és Bitola környékére.

---

⁶ A járásokon belül költözőkről nincsenek elérhető statisztikai adatok.

A két világháború között különösen a II. világháború után koszovói albánok települtek az ország északnyugati részére, Szkopje, Kumanovo és Tetovo körzetébe. Ezt a folyamatot az albánok negyedik migrációs hullámának is nevezik.

A XVI. század második felében Albániából vlach népesség települt Bitola, Krusevo, Ohrid és Velesz városokba, ahol megalakították saját kolóniáikat, és a zsidókhoz hasonlóan jelentős szerepet játszottak a kereskedelem és az üzleti élet fejlesztésében.

A XIX. század 60-as éveiben, a krími háborút követően tatárok és cserkeszek települtek az országba. A kb. 26000 tatár nemzetiségű Macedónia déli részén talált új otthonot, míg a cserkeszek az ország egész területén szétszóródtak, Szkopjéba kb. 400-an költöztek, Katlanovszka Banja környékén pedig önálló cserkesz falut alapítottak.

A nehéz gazdasági körülmények és az elszegényedés miatt a XIX. század második felében a macedónok egy része munkát keresve kivándorolt az Oszmán Birodalomba, Bulgáriába, Romániába, Szerbiába, Görögországba, illetve jelentős számban Amerikába és Ausztráliába.

Az 1878-as orosz-oszmán háborút követően Szerbia és Bulgária felszabadított területeiről menekülő törökök, az ún. muhadzsirek települtek az országba.

1912-13-as balkáni háborúk, illetve az I. világháború a oszmán uralom végét jelentették Macedóniában, amelynek következtében 1921-ig 56000 török hagyta el az országot.

A háborúk, az instabil politikai helyzet és az említett tényezők következtében kialakult nehéz gazdasági helyzet miatt kb. 100000 macedón menekült el a ma Görögországhoz tartozó Égei-Macedóniából. Az égei macedónok kitelepülése, illetve kitelepítése még intenzívebbé vált az I. világháborút követően. A 1919-ben kötött neuilly-i békeszerződésben rögzített, Görögország és Bulgária közötti lakosságcsere eredményeként 66126 személy települt Bulgáriába. Hasonlóképpen, az 1923-as lausanne-i békeszerződésben rögzített lakosságcsere eredményeként 395000 muzulmán vallású személyt – akiknek a jelentős része macedón nemzetiségű volt – telepítettek Görögországból Törökországba, míg a helyükre 640000 anatóliai görög érkezett.

1920-ban Szerbiában kolonizációs rendeletet hoztak, amelynek értelmében előirányozták telepések beköltöztetését a szerb fennhatóság alá került Vardari Macedóniába az etnikai struktúra megváltoztatása, illetve a lakosság „szerbesítése” érdekében. A rendelet eredményeként 1940-ig 4167 szerb család, kb. 25000 fő költözött Macedónia 280 településére, Szkopje és Kumanovo környékére, a Vardar folyó völgyébe, Tikves, Pelagonija és Ovcse Pole vidékére.

A II. világháború után a görögországi polgárháború (1946-49) következtében 50000 macedón menekült el Görögország északi részéről (Égei-Macedónia). 14000-en Macedóniában, a többiek Jugoszlávia más köztársaságaiban, illetve közép- és kelet-európai országokban, köztük hazánkban telepedtek le.

Az 1953-tól 1960-ig tartó időszakban a török nemzetiségűek több mint fele kivándorolt Törökországba.

Jugoszláviára jellemző volt a szövetségi állam egyes köztársaságai közötti migráció. A Jugoszlávia más köztársaságaiba kivándorló macedónok 80%-a Szerbiában telepedett le, de Horvátország is jelentős kivándorlási célterület volt. A bevándorlók többsége (kb. 20000 fő) 1953-61 között szerb nemzetiségű volt, a 70-es évektől azonban a koszovói albánok letelepedése jellemző a már említett negyedik migrációs hullámban.

A 1960-as és 70-es években jugoszláv vendégmunkások tömegei települtek Nyugat-Európába az ottani extenzív gazdasági fejlődés munkaerő-igényének kielégítésére. A macedón nemzetiségű vendégmunkások kb. 50%-a a Német Szövetségi Köztársaságban talált munkát, de jelentős számban települtek Svédországba, Ausztriába, Franciaországba, Svájcba, Hollandiába és más nyugat-európai országokba is. A vendégmunkások jelentős hányada családjával együtt végleg letelepedett az említett országokban.

A becslések szerint kb. 540000 macedón él a tengerentúli országokban, Kanadában kb. 190000 fő, Ausztráliában kb. 180000 fő, az USA-ban kb. 150000 fő, Argentínában kb. 20000 fő a létszámuk. Külföldön a legnagyobb koncentrációban Torontóban élnek macedónok (kb. 90000 fő), utána Detroit (40000 fő), Sidney (40000 fő), New York (20000 fő) és Perth (15000 fő) következik.

A legfrissebb statisztikai adatok szerint 2006-ban a macedón állampolgárokra vonatkozó migrációs szaldó értéke -528 volt, 1073-an vándoroltak ki, és 545-en települtek vissza az országba. A külföldiekre vonatkozó migrációs szaldó értéke viszont pozitív (994 fő), mivel az adott évben 1029 külföldi települt az országba, és csak 35-en távoztak, így az összesített migrációs szaldó értéke szintén pozitív, 466 fő (Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija 2007).

4. Összegzés

A függetlenségét 1991-ben elnyert Macedónia a Balkán-félsziget egyik legkisebb állama. Lakosainak száma az elmúlt évszázadban több mint kétszeresére növekedett, a 2002-es népszámláláson meghaladta a 2 millió főt. Népsűrűsége európai összehasonlításban közepes, a népesség területi eloszlása azonban rendkívül egyenlőtlen. Az európai tendenciáknak megfelelően a macedón társadalom is öregszik, a születések száma csökken, a halálozásoké növekszik, a természetes szaporodás azonban még mindig pozitív értéket mutat. A társadalom vegyes etnikai összetételű, a legnagyobb kisebbség az albán, amely a népesség egynegyedét alkotja. A lakosság többsége városokban él, a kis falvak egyre inkább elnéptelenednek. A migrációs folyamatok jelentős szerepet játszottak az ország etnikai struktúrájának kialakításában.

Irodalom

- KISZELINOVSKI, Sz. 2007: Isztorija na Makedonija (kratka isztorija). Menora, Szkopje, 133 p.
- KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, 237 p.
- Makedonija vo brojki 2007. Drzsaven zavod za sztatisztika, Szkopje, 2008, 48 p.
- NIKODINOVSKI B. – SZTOJMILOV A. 1999: Regionalna voena geografija na Republika Makedonija, Kniga prva [Prirodni i szocioekonomszki voenogeografszki karakterisztiki]. Niko-trejd, Szkopje p. 344.
- NIKODINOVSKI B. 2000: Osznovi na voena geografija na Republika Makedonija. Niko-trejd, Szkopje p. 380.
- Sztatiszticski godisnik na Republika Makedonija 2007. Drzsaven zavod za sztatisztika, Szkopje, 2008.
- SZTAVOVI-KAVKA I. 2002: Isztorija na Makedonija. Menora, Szkopje, 442 p.
- TÓTH J. 2002. Általános népességföldrajz. In: Általános Társadalomföldrajz I. (szerk. Tóth J.). Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs pp. 275-294.

A KOSZOVÓI-MACEDÓN HATÁRVITA KIALAKULÁSA ÉS RENDEZÉSE

Háry Szabolcs

1. Bevezetés

Koszovó 2008 februárjában egyoldalúan kikiáltotta ugyan a függetlenségét, azonban a NATO Jugoszlávia elleni 1999-es légi háborúját követően az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1244. sz. határozatának megfelelően gyakorlatilag nemzetközi protektorátusként működő volt jugoszláv tartomány státuszának – a Balkán egyik legfontosabb folyamatban lévő geopolitikai aktusának tekinthető – rendezése még nem tekinthető lezártnak. A státuszrendezési folyamat nemzetközileg megszabott keretei szerint nem lehet visszatérés az 1999. előtti állapothoz, nem lehet egyoldalú megoldásokat alkalmazni (pl. népszavazás, fegyveres fellépés), a tartományt nem lehet felosztani, nem csatlakozhat más országhoz, és a fentiekből kifolyólag a határai sem változhatnak. E kitévelt a macedón-koszovói határszakasz vonatkozásában Macedónia és a meghatározó koszovói albán politikai erők eltérően értelmezték, a konfliktust csak a tartomány függetlenségének kikiáltását követően, nemzetközi nyomásra sikerült rendezni. A cikk a határvita kialakulásának okait, a regionális biztonságra gyakorolt hatását, illetve annak rendezését igyekszik felvázolni.

2. A határvita előzménye

Macedónia a volt jugoszláv tagköztársaságok közül harmadikként – Szlovéniát és Horvátországot követően –, 1991. szeptember 8-án kiáltotta ki függetlenségét. A függetlenséget népszavazás erősítette meg, amelyen a résztvevők 95%-a az önálló államiság mellett foglalt állást. Szlovéniától, Horvátországtól és Bosznia-Hercegovinától eltérően az önálló államiság megteremtése egyetlen puskalövés nélkül lezajlott, a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) egységeit és felszerelésének nagy részét 1992 tavaszáig, a „maradék” Jugoszláviával kötött megegyezés alapján kivonták.⁷ Az önálló állami működéshez szükséges minisztériumokat, egyéb állami szervezeteket – részben a korábbi tagköztársasági intézményekre építve – rövid időn belül létrehozták.

A Macedón Köztársaságnak nyugatról Albániával, délről Görögországgal, keletről Bulgáriával, északról pedig Szerbiával (2003-ig Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, 2006 májusáig Szerbia-Montenegró) van közös határa. A nemzetközileg elismert határ – amely az önálló állami lét egyik attribútumának tekinthető – Albánia, Görögország és Bulgária viszonylatában a függetlenség kikiáltása óta rendezett, mivel ezekkel az országokkal közös határszakaszok az 1991 előtti Jugoszlávia idején is államhatárként funkcionáltak. Ugyanez természetesen nem jellemző a Szerbiával közös – a koszovói részt is magában foglaló – határszakaszra.⁸ A volt Jugoszlávia tagköztársaságai, illetve autonóm tartományai közötti határok csak térképre rajzolt vonalat jelentettek, azokat soha nem jelölték ki (jellemzően az 1950-es évek második felétől a Jugoszláviáról készült térképeken általában fel sem tüntették a tagköztársaságok, illetve az autonóm területek közötti határokat). A fizikai demarkáció egyébként is problémát okoz, mivel a csak térképen kijelölt határok pontatlanok, számos esetben nem igazodnak a földhivatali nyilvántartásokhoz, a természetföldrajzi objektumokhoz, tereptárgyakhoz (pl. vízfolyások,

⁷ PETROVSZKI, P. 2006: Szvedostva-2001, Kiro Dandaro, Bitola, p. 5.

⁸ TALEVSZKI, J. D. 1999: Granice na Republika Makedonija, Apeksz, Bitola, p. 28.

hegygerincek stb.). Gyakorlatilag ezek a határok – korábbi szerepüknek megfelelően – névleges, belső közigazgatási határoknak tekinthetők, amelyek nem jelentenek kellő háttérrel a kijelöléshez, és viták alapjául szolgálnak.⁹

3. A 2001-es macedón-jugoszláv szerződés a két ország közötti határról

Macedónia és Jugoszlávia vezetői 1996. április 8-án szerződést írtak alá a két ország közötti viszony szabályozásáról és az együttműködés fejlesztéséről. A szerződés nyomán vegyes bizottságot állítottak fel, amely kidolgozta a két ország közötti államhatár kiterjedéséről és leírásáról szóló szerződés tervezetét.¹⁰ A Macedón Köztársaság és az akkori Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elnökei (Borisz Trajkovszki, illetve Vojiszlav Kostunica) 2001. február 23-án Szkopijében nemzetközi szerződést írtak alá, amelyet a macedón parlament 2001. március 1-én ratifikált, majd a szerződést március 6-án – macedón és szerb nyelven – kihirdették a Macedón Köztársaság Hivatalos Közlönyében.¹¹ A jugoszláv ratifikációt követően a nemzetközi jogérvénnyel bíró, 2001. június 16-án hatályba lépett szerződést letétbe helyezték az ENSZ-nél.

A szerződés tárgya a két ország közötti államhatár, amely elválasztja a két ország területét, légtérét, föld alatti kiterjedését. Az államhatár a macedón-jugoszláv-albán hármashatárt jelölő D24. sz. határvonaltól a macedón-jugoszláv-bolgár hármashatárt jelölő 106. sz. határvonallig terjed. A szerződés 1. sz. mellékletében 71 szakaszra bontva, részletesen leírják a határ földrajzi helyét, amelyet a szerződés 2. sz. mellékletét képező, a belgrádi Katonai Térképeszeti Intézet által 1972-ben, illetve 1973-ban kiadott 1:25000 méretarányú térképeken topografikusan is megjelenítettek. Amennyiben a szöveges leírás, a térképek között esetleg eltérés mutatkozik, a szöveges leírás a mértékadó. Ahol a határ természetes vízfolyás mentén található, a határvonal a meder középvonalán húzódik. A szerződés szerint a két fél közös bizottságot alakít, amely a szerződés hatályba lépését követően két éven belül határjelek elhelyezésével elvégzi és dokumentálja a demarkációt. Amennyiben a bizottság a terepbejárás során úgy találja, hogy helyi gazdasági vagy földrajzi okok miatt a határvonal módosítása szükséges, közös megegyezés alapján a szerződés mellékletét képező leírásban rögzített határvonaltól legfeljebb 150 m mélységig eltérhetnek. A határjelek és a határvonal karbantartásáról a két fél közötti megegyezés alapján gondoskodnak. Hasonlóképpen a két fél közötti megegyezés tárgyát képezi az egyik ország állampolgárának a határkijelölés után a másik ország területére kerülő ingatlana akadálytalan használatának biztosítása. A szerződés külön nemzetközi megállapodás megkötését irányozza elő az egymás területén lévő kulturális és történelmi emlékhelyek fenntartásáról és akadálytalan megközelítéséről, külön nevesítve a Szerbia területén található Szv. Prohor Pcsinyszki kolostort (1944. augusztus 2-án itt rendezték a Macedón Népfelszabadító Antifasiszta Gyűlés első tanácskozását) és a macedóniai szerb katonai temetőket. A szerződés szerint a felek a nemzetközi normáknak és a nemzeti törvényeknek megfelelően gondoskodnak a határövezet természeti környezetének megóvásáról. A szerződést határozatlan időre kötötték, az esetleges vitás kérdéseket diplomáciai úton, illetve nemzetközi jogi mechanizmusok alkalmazásával rendezik.

⁹ Pl. szlovén-horvát vita a tengeri felségterületről, ki nem jelölt szerb-horvát határ stb.

¹⁰ Pavlica, B. 2004: Ugovor između Savezne Republike Jugoslavije i Makedonije o protezanju I opisnu drzavne granice. Tokovi istorije, br. 1-2., Beograd pp. 91-115.

¹¹ Zakon za ratifikacija na dogovorot među Republika Makedonija i Szojuzna Republika Jugoslavija za proteganye iopisz na drzsavnata granica. Szluzsben vesznik na Republika Makedonija, broj 19, 6 mart 2001, god. LVII, Megyunarodni dogovori pp. 1-32.

A szerződés alapján összesen mintegy 26 km² terület cserélt gazdát a korábbi adminisztratív határral elválasztott területekhez képest. A területcserét az alábbi táblázat¹² szemlélteti:

1. táblázat.
Területi változások a 2001-es macedón-jugoszláv határszerződés nyomán

Átadott terület eredete	Átadott terület kedvezményezettje	Kiterjedés (km ²)	Arány (%)	Lakott (km ²)	Nem lakott (km ²)
Szerbia (-KS)	Macedónia	3,2	12	0,905	2,295
Koszovó	Macedónia	14,633	56	7,987	6,646
Macedónia	Szerbia (-KS)	6,552	25	3,935	2,617
Macedónia	Koszovó	1,778	7	0,503	1,275

Forrás: Office of the Geographer and Global Issues, U. S. Department of State

A táblázatból kitűnik, hogy a szerződéssel Macedónia nyerte a legnagyobb területet, kb. 17,8 km²-t, a teljes területcseré 68%-át. Koszovó 14,6 km²-t veszített Macedóniával szemben, amelynek valamivel több, mint a fele lakott terület, miközben 1,8 km² jórészt lakatlan területet „szerzett” Macedóniától. Koszovó nettó vesztesége tehát kb. 12,8 km², amelynek egy része stratégiai magaslat (Kodra Fura, Tanusevci), illetve megművelt földterület Debelde és Gornje Zlokucane települések környékén.

4. A macedón-jugoszláv határszerződés végrehajtásának nehézségei

A szerződés végrehajtása a mai napig nehézségekbe ütközik. 2003-ban Szerbia a szerződés 5. paragrafusának módosítását kérte, mivel világossá vált, hogy elsősorban Koszovó rendezetlen státusza, illetve részben anyagi források miatt az abban előírt határidőre (2003. június 16.) nem tudják elvégezni a demarkációt. 2002. novemberében kijelölték ugyan a macedón-szerb-bolgár hármashatárt, és 2003. végéig – szigorúan a szerződés 1. sz. mellékletében rögzített leírás szerint – elhelyezték a határjeleket a Koszovó nélküli szerb-macedón határszakaszon, a koszovói-macedón határszakaszon azonban nem történt előrelépés. A szerb diplomácia több alkalommal folyamodott a Koszovó feletti nemzetközi irányítást gyakorló ENSZ-misszióhoz (UNMIK), illetve a tartomány biztonságát szavatoló KFOR-hoz a határ kijelölése feltételeinek biztosítása érdekében, de nem kapott pozitív választ.¹³ A koszovói-macedón határszakasz vonatkozásában a nehézségek között meg kell említeni, hogy a határ mindkét oldala az effektív államterület szempontjából nagyrészt periferiális, ún. extra-ecumenical¹⁴ területnek tekinthető, ahol a

¹² The FYROM-Yugoslavia Boundary. 2002, Office of the Geographer and Global Issues, U. S. Department of State c.kiadványban közölt adatok alapján. A macedón és szerb nyelvű publikációkban egyáltalán nem található utalások, illetve számadatok a területi változásokról. Ennek az lehet az oka, hogy nem hasonlítják össze a korábbi adminisztratív határt a 2001-es szerződésben rögzített államhatárral, hanem egy határról beszélnek, ami természetesen az utóbbival egyenlő.

¹³ PAVLICA, B. 2004: Ugovor između Savezne Republike Jugoslavije i Makedonije o protezanju i opisu drzsavne granice. Tokovi istorije, br. 1-2., Beograd pp. 91-115.

¹⁴ PAP N. 2005: Az effektív államterület problémája és jelentősége Magyarországon. In.: IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, Pécs, pp. 73-76.

gazdasági tevékenység nem jelentős, a népsűrűség alacsony, a domborzati viszonyok miatt (a határ hegvidéken húzódik) a téli időszakban a határ megközelítése is nehézségekbe ütközik.

4. A macedón-koszovói kétoldalú viszonyrendszernek a határvitát meghatározó elemei

A határvita jelentőségének bemutatásához szükséges röviden áttekinteni a macedón-koszovói kétoldalú viszonyrendszert. A kétoldalú kapcsolatokat a földrajzi közelség mellett számos más tényező is befolyásolja. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy legutóbbi népszámlálás adatai szerint Macedónia lakosságának 25%-át albánok alkotják. A macedóniai albán lakosság túlnyomó többsége az ország É-ÉNy-i, Dél-Szerbiával és Koszovóval határos területein él. 1953-ban az albánok csak a lakosság 12,4 %-át alkották, tehát arányuk 50 év alatt a duplájára növekedett.¹⁵ Ugyanez a tendencia érvényesült a Szerbiával – beleértve Koszovót - határos övezetekben. Itt a határ menti járásokban (opstina) 1953-tól 1994-ig 29%-ról 48%-ra nőtt az albán lakosság aránya.¹⁶ Ha a koszovói határszakaszt önmagában vizsgáljuk, megállapítható, hogy a települések túlnyomó többségében szinte kizárólag albán nemzetiségű lakosság él a határ macedón oldalán. A macedóniai albán lakosság ugrásszerű növekedése két fő okra vezethető vissza: az egyik a magas születésszám, a másik pedig a Koszovóból való betelepülés. Ez utóbbi miatt nyilvánvaló, hogy a macedóniai albánokat az azonos nemzetiséghez tartozáson kívül családi, gazdasági és egyéb szálak is összekötik koszovói nemzetársaikkal.

A Jugoszlávia elleni 1999-es háborút követően Macedónia a belgrádi álláspontot támogatta Koszovó státuszával kapcsolatban, azaz egyértelműen elutasította a tartomány függetlenségét. Ez abból a félelemből táplálkozott, hogy a független Koszovó a „nagy-albán” (minden albánt egy balkáni államban tömörítő) vagy „nagy-koszovói” (Koszovó+Dél-Szerbia+ÉNy-Macedónia) elképzeléseket fogja képviselni, és ez – a fent vázolt etnikai összetétel miatt – veszélyezteti az ország területi épségét és szuverenitását. Ezt erősítette, hogy a 2001-es etnikai eredetű macedóniai fegyveres konfliktus során a macedón nemzetiségű közvéleményben az a – nem alaptalan – percepció alakult ki, hogy a konfliktusnak alapvetően nem belső okai voltak, hanem koszovói eredetű. Mindezt alátámasztotta, hogy az albán gerillák egy része korábban Koszovóban harcolt, és onnan érkezett Macedóniába, a koszovói-macedón határon pedig – különösen Tanusevci település környékén – rendszeresek voltak a fegyveres incidensek. Ezt a felfogást jól érzékelteti, hogy egyes teoretikusok a 2001-es fegyveres konfliktust nem albán felkelésként, hanem Macedóniát Koszovó részéről ért agresszióként értelmezik.¹⁷

A Koszovó függetlenségét teljes mértékben elutasító macedón álláspont a 2001-es konfliktus óta eltelt néhány évben megváltozott. Ennek fő oka az, hogy a macedón vezetés belátta, nincs különösebb befolyása a tartomány státuszának rendezéséhez vezető folyamatra. A sikertelen koszovói státusz tárgyalások befejezéséig a macedón álláspont az volt, hogy bármilyen, a két érintett fél (Belgrád és Pristina) megállapodásán alapuló, nemzetközi garanciákkal bíró rendezést elfogadjanak, tehát akár a tartomány függetlenségét is, amennyiben az nem veszélyezteti Macedónia területi integritását. Ez nem jelenti azt, hogy nem tartanak Koszovó függetlensége esetleges negatív macedóniai következményeitől, azonban az ország szuverenitásának és területi integritásának nemzetközi garanciáit más eszközökkel igyekeznek biztosítani. Az egyik ilyen eszköz az euroatlanti integráció iránti elkötelezettség, amelynek eredményeként Macedónia 1998. óta készül a NATO-hoz való csatlakozásra (Görögországgal fennálló névvitája miatt a macedón vezetők várakozása ellenére a 2008. áprilisi bukaresti NATO-csúcson elhalasztották az ország

¹⁵ KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, p. 91

¹⁶ MITREV, K. 2001: Voenogeografszki karakterisztiki na makedonszko-jugoszlovenszkata granica. Szpecijalizitszki trud, Voena Akademija „General Mihajlo Aposztolszki”, Szkopje, p. 116.

¹⁷ ARSZOVSKI, M. - KUZEV Sz. - DAMJANOVSKI R. 2006: Vojnata vo Makedonija vo 2001 godina. Matica, Szkopje, p. 403.

meghívását az atlanti szövetségbe), és 2005 decemberében EU-tagjelölt státuszt nyert. (Meg kell jegyeznünk, hogy a tagjelölt státusz egyelőre „csak” politikai gesztusnak tekinthető az EU részéről, mivel a csatlakozási tárgyalásokat azóta sem indították el.) Az integráció szükségességét a macedón nemzetiségű közvélemény is belátta, amit az is bizonyít, hogy a Jugoszlávia elleni 1999-es háború idején jellemző elutasítást követően ma már a macedón társadalom 80-90%-a támogatja a NATO-hoz való csatlakozást. A macedóniai albánok körében korábban is népszerű volt a NATO, mivel az integrációtól a kisebbségi jogaik garantálását várják.

A területi integritás biztosításának másik eszköze Macedónia arra való törekvése, hogy nemzetközileg elismert, kijelölt államhatárral rendelkezzen. Láttuk, hogy ez a korábban is államhatár funkciót betöltő Albániával, Görögországgal és Bulgáriával közös határszakaszokon a függetlenség kikiáltásával egyidejűleg, a Koszovó nélküli szerb határszakaszon pedig 2003. végéig megvalósult. Macedónia igyekezett elérni, hogy a Koszovót irányító UNMIK járuljon hozzá, Macedónia és Szerbia a 2001-es szerződés alapján mielőbb, de legkésőbb a státusztárgyalások megkezdéséig jelölje ki a határt a koszovói szakaszon. Később azt is elfogadták volna, ha a demarkációba a koszovói albán ideiglenes önkormányzat és az UNMIK képviselőit is bevonják. A macedón diplomáciai erőfeszítések nem nyerték el a nemzetközi közösség támogatását, ezért a következő cél az volt, hogy legkésőbb a státusztárgyalások lezárásával egyidejűleg rendezzék a határkérdést. Ez a törekvés sem járt sikerrel, ezért a macedón kormánynak a függetlenség kikiáltását követően nemzetközi jogalanyiságot nyert Koszovóval kell megtárgyalnia a határkijelölés ügyét.

Ez nem lesz könnyű feladat, mivel a koszovói albán politikai erők illegitimnek tekintik a 2001-es macedón-jugoszláv szerződés koszovói határra vonatkozó részét, és nem fogadják el annak a mellékletében rögzített határvonalat. A fő érvük az, hogy a szerződést a koszovói albánok feje fölött kötötték, az előkészítésébe az UNMIK-ot sem vonták be. Emellett nehezményezik a szerződés nyomán elszenvedett területi veszteségeket is, különösen a Kodra Fura stratégiai magaslat, valamint a Debelde település környéki, a helyi lakosság által mezőgazdasági művelés alá vont – egyébként állami tulajdonú – földterület és legelők elvesztését (ld. térképmelléklet). Koszovói részről azt a megoldást sem fogadták el, hogy új határátkelőhelyet nyissanak a helyi lakosság mozgásának megkönnyítése érdekében, mivel azzal elismerték volna az általuk illegitimnek tekintett szerződésben rögzített határvonalat.¹⁸ A macedón-jugoszláv szerződést olyan „időzített bombának” tekintették, amelyet a szerbek helyeztek el a Koszovó státuszáról való döntés megakadályozása érdekében. A koszovói álláspontot erősítve a szerződés legitimitását eleinte az UNMIK és a KFOR néhány képviselője is megkérdőjelezte.¹⁹ Világossá vált azonban, hogy a szerződés megfelel a vonatkozó nemzetközi normáknak, és nem ellentétes az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1244. sz. határozatával. A koszovói albán ideiglenes kormányzat arra törekedett, hogy a koszovói-macedón határ kijelölésének kérdését minél tovább halasszák, annak megoldására csak a tartomány végleges státuszának meghatározása után kerüljön sor, amikor nemzetközi jogalanyként maga tárgyalhatja újra a kérdést Macedóniával.

5. A macedón-koszovói határkérdés a koszovói státuszrendezési tervben

2005 novemberében az ENSZ főtitkára kinevezte Martti Ahtisaari volt finn elnököt a koszovói státuszrendezésért felelős különleges megbízottjává. 2006-ban Ahtisaari közvetítésével 15

¹⁸ ALGARHEIM, C. 2004: Kosovars Vow to Fight On for „Lost” Lands. www.iwpr.gn.apc.org

¹⁹ Balkanalysis Editorial Team 2002: Blurring the Boundaries in Macedonia: the Kosovo Border Dispute. www.balkananalysis.com; Keith Huber dandártábornok, a KFOR amerikai irányítású „Kelet” Többnemzetiségű Dandárjának parancsnoka 2002-ben „illegálisnak” nevezte a Szkopje és Belgrád közötti szerződést, és az akkori koszovói sajtóban megjelent hírek szerint kilátásba helyezte, katonai erővel biztosítja, hogy a koszovói földművesek meg tudják művelni macedón területre került földjeiket.

fordulóból álló tárgyalássorozat zajlott Belgrád és Pristina képviselői között, amely a felek szélesen ellentétes álláspontja miatt (Koszovó csak a függetlenséget hajlandó elfogadni, Szerbia viszont maximum széleskörű autonómiát biztosítana a tartománynak) sikertelenül zárult. Ahtisaari nem látott reményt az álláspontok közelítésére, ezért elkészítette saját átfogó javaslatát Koszovó státuszának rendezésére, amelyet 2007. január 25-én bemutatott az ENSZ főtitkárának, február 2-án pedig Belgrád és Pristina képviselőinek. A javaslatok áttekintését követően a szerb és koszovói elnökök részvételével 2007. március 10-én Bécsben egy újabb magas szintű találkozót tartottak, azonban ez sem vezetett eredményre. A meghatározó koszovói politikai erők elfogadták Ahtisaari feltételes függetlenséget előirányzó tervét, Szerbia viszont egyértelműen elutasította azt. 2007. március 26-án az ENSZ főtitkára támogatásáról biztosította Ahtisaari státuszrendezési javaslatát, és benyújtotta azt az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Oroszország biztosra vehető vétója miatt az ENSZ BT végül nem hozott döntést az ügyben.

A macedón vezetés – beleértve a meghatározó macedóniai albán politikai erőket is – gyakorlatilag elfogadta Ahtisaari státuszrendezési tervét. A korábbi, a szerb és az albán fél megegyezésén alapuló rendezést támogató álláspont abba az irányba mozdult, hogy Macedónia bármilyen, az ENSZ BT által szentesített döntést elfogad, sőt, kormányzati tényezők arra is céloztak, hogy adott esetben Macedónia ENSZ BT döntés nélkül is elismeri Koszovó függetlenségét, amennyiben az USA és az EU vezető hatalmai is így tesznek. Macedónia alapvető érdeke, hogy Koszovó területi integritása ne sérüljön, mivel a szerb többségű területek esetleges elszakadása felélesztené és erősítené az albán szeparatista törekvéseket Macedóniában. Szintén egybevág a macedón érdekekkel az Ahtisaari-terv azon eleme, hogy a nemzetközi katonai és polgári jelenlét mindaddig fennmaradjon, amíg az intézményrendszer nem lesz működőképes, illetve a jogbiztonság meg nem szilárdul a tartományban.

Ahtisaari státuszrendezési terve meghatározza Koszovó határait, és külön foglalkozik a macedón-koszovói határ kérdésével is. A rendezési javaslat koszovói biztonsági szektorról szóló VIII. fejezete határról szóló részének 3.2 pontja rögzíti: „Koszovó területét a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságon belül létezett Koszovó Szocialista Autonóm Tartomány 1988. december 31-i állapot szerinti határai határozzák meg, kivéve a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és a Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság között 2001. február 23-án kötött határegyezmény által előirányzott módosításokat.”²⁰

Figyelembe véve a koszovói albánok ellenérdekeltségét, a későbbi konfliktusok elkerülése érdekében a státuszrendezési javaslat hivatkozott fejezetének 3.3 pontja meghatározza a koszovói-macedón határ kijelölésének módját és menetrendjét: „Koszovónak kapcsolatba kell lépnie Macedónia Volt Jugoszláv Köztársasággal annak érdekében, hogy a státuszrendezési terv hatályba lépését követő 120 napon belül felállítsanak egy technikai vegyesbizottságot a határ fizikai kijelölésére, valamint a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és a Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság közötti 2001-es határegyezményből fakadó más kötelezettségek teljesítésére. A technikai bizottságnak a felállítását követő egy éven belül be kell fejeznie a munkáját.

---

²⁰ AHTISAARI, M. 2007: Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement.

www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html

A státuszjavaslat idézett pontja – a 2001-es macedón-jugoszláv határegyezmény jogérvényét alátámasztandó hivatkozik a ENSZ BT elnökének 2001. márciusi állásfoglalására, amelyben felhívott Macedónia területi integritása, illetve ezzel összefüggésben a 2001-es határegyezmény tiszteletben tartására.

A két fél közötti tárgyalások megkönnyítése érdekében a Nemzetközi Civil Képviselő²¹ és a Nemzetközi Katonai Jelenlét²² is képviselőket küld a bizottságba, akik bármely fél kérésére a határkijelölés folyamatában is részt vehetnek.”²³

6. A határvíta rendezése

A fentiekben láthattuk, hogy Ahtisaari státuszrendezési terve megerősíti a 2001-es jugoszláv-macedón határegyezmény érvényességét, és koszovói-macedón viszonylatban világos menetrendet határoz meg annak végrehajtására, mindenekelőtt a határ kijelölésére. Ha az ENSZ BT jóváhagyta volna a státuszrendezési tervet, a koszovói albán félnek nem sok mozgásteret marad, a határszerződést nemzetközi ellenőrzés mellett végre kellett volna hajtani. Ez a szcenárió Macedónia területi integritása szempontjából kedvező lehetőséget kínált volna a határvíta rendezésére, mivel akadályozza a 2001-es jugoszláv-macedón határszerződés figyelmen kívül hagyására irányuló koszovói törekvéseket.

Az Ahtisaari tervében meghatározott státusz azonban nem lépett életbe, mivel az ENSZ BT Oroszország ellenállása miatt nem hozott arról döntést, azonban Koszovó 2008. február 18-án egyoldalúan kikiáltotta függetlenségét. Ez új helyzetet teremtett, amelyben mindkét félnek érdeke a kétoldalú viszonyok, illetve a határkijelölés ügyének rendezése, különös tekintettel egyrészt a Macedóniában élő albán kisebbség helyzetére, másrészt pedig a fejlődő gazdasági kapcsolataikra (a macedón export jelentős része Koszovóba irányul). Ezt felismerve, illetve nemzetközi nyomásra végül Koszovó elfogadta a 2001-es szerződésben rögzített határvonalat, amelynek kijelölését az erre a célra felállított koszovói-macedón vegyesbizottság 2008. június 30-tól október 25-ig elvégezte.

Nem utolsósorban a határvíta rendezésének eredménye, hogy Macedónia 2008. október 9-én elismerte Koszovó függetlenségét, ami a kétoldalú viszony javulását és a kapcsolatok intenzív fejlődését vetíti előre.

Irodalom

- AHTISAARI, M. 2007: Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement. www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html
- ALGARHEIM, C. 2004: Kosovars Vow to Fight On for „Lost” Lands. www.iwpr.gn.apc.org
- ARSOVSZKI, M. - KUZEV Sz. - DAMJANOVSKI R. 2006: Vojnata vo Makedonija vo 2001 godina. Matica, Szkopje, 486 p.
- Balkananalysis Editorial Team 2002: Blurring the Boundaries in Macedonia: the Kosovo Border Dispute. www.balkananalysis.com
- KISZELINOVSKI, Sz. - SZTAVOVI-KAVKA I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje, 237 p.
- MITREV, K. 2001: Voengeografszki karakterisztszki na makedonszko-jugoszlovenszszkata granica. Szpezszjalisztszki trud, Voena Akademija „General Mihajlo Aposzszolszki”, Szkopje, 122 p.

---

²¹ International Civilian Representative, ICR: Az UNMIK felváltására tervezett nemzetközi adminisztráció vezetője astátuszrendezési terv hatályba lépését követően, aki egyben az EU koszovói különleges képviselőjének (EUSR) funkcióját is be fogja tölteni.

²² International Military Presence, IMP: A KFOR felváltására tervezett NATO-vezetésű nemzetközi katonai misszió astátuszrendezési terv hatályba lépését követően.

²³ AHTISAARI, M. 2007: Comprehensive proposal for the Kosovo Status Settlement. www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html

- MILENKOSZKI, M. 2005: Drzsavnite granici na Republika Makedonija i aszociranyeto vo Evropszkata unija, EURO-EKO, Szkopje, 264. p.
- PAP N. 2005: Az effektív államterület problémája és jelentősége Magyarországon. In.: IV. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia, Pécs, pp. 73-76.
- PAVLICA, B. 2004: Ugovor izmegyu Savezne Republike Jugoszlavije i Makedonije o protezsanju i opiszu drzsavne granice. In.: Tokovi istorije, br. 1-2., Beograd pp. 91-115.
- PETROVSZKI, P. 2006: Szvedostva-2001, Kiro Dandaro, Bitola, 234 p.
- TALEVSZKI, J. D. 1999: Granicite na Republika Makedonija, Apeksz, Bitola, 299 p.
- The FYROM-Yugoslavia Boundary. 2002, Office of the Geographer and Global Issues, U. S. Department of State.
- Zakon za ratifikacija na dogovorot megyu Republika Makedonija i Szozuzna Republika Jugoszlavija za proteganye i opisz na drzsavnata granica. Szluzsben vesznik na Republika Makedonija, broj 19, 6 mart 2001, god. LVII, Megyunarodni dogovori pp. 1-32.

AZ ALBÁN KISEBBSÉG ÉS OKTATÁSA MACEDÓNIABAN²⁴

Háry Szabolcs – M. Császár Zsuzsa

1. Bevezetés

A Balkán-félsziget az öreg kontinens etnikailag és vallásilag legszínesebb területe. A közelmúlt balkáni háborúi, konfliktusai, a nemzetiségi, vallási ellentétek állandósulása miatt a térség etnikai helyzete kiegyensúlyozatlannak, problémákkal terheltnek tűnik. A volt Jugoszlávia felbomlása után létrejött új államok területén élő kisebbségek és a többségi, államalkotó nemzetek kapcsolatában, életében még hosszú időnek kell eltelni ahhoz, hogy megtalálják a békés együttélésnek, a nyugat-európai értelemben vett modern integrációnak a formáit.

A balkáni térségben az államiság és az etnicitás mélyen összekapcsolódik, gyökerei a nemzeti újjászületés korába, a XIX. századba nyúlnak vissza. Ebből fakadóan a kisebbségpolitika minden színterét, így a kisebbségi oktatáspolitikát is ez határozza meg. A kisebbségek oktatása érzékeny terület, különösen a posztjugoszláv térségben kapott kitüntetett figyelmet. Nem véletlen, hogy az utódállamokban az etnicitással kapcsolatos problémákat oktatáspolitikai szinten kiemelten próbálták/próbálják kezelni. Kérdés, hogy a törvényi lehetőségek és a kisebbségi oktatási gyakorlat mennyiben járulnak hozzá az etnikai feszültségek enyhítéséhez.

Különösen az albán kérdés rendelkezik kitüntetett figyelemmel, amely abból fakad, hogy a balkáni államok többségét közvetve vagy közvetlenül érinti és ezzel az egész térség további fejlődését is meghatározza a kérdés rendezése. (TODOROV, V. 1995)

Macedónia, hasonlóan a többi volt jugoszláv tagköztársasághoz, napjaikban is súlyos etnikai problémákkal találja szemben magát. A sok kis nemzetiség (kb. 24) mellett a legnagyobb lélekszámú albán etnikum Macedónia északnyugati régiójába koncentrálódik, egy szinte teljesen homogén közegbe, amely egyrészt veszedelmesen közel helyezkedik el az ország központjához, másrészt pedig pont az önállósodni vágyó Koszovó etnikai albán „nyúlványának” számít (PAP N., REMÉNYI P., VÉGH A. 2006). A közel kétszeres reprodukciós rátájú népesség révén az ország etnikai összetétele egy évszázad alatt jelentősen megváltozhat.

Tanulmányunkban az albán kisebbségnek és oktatási helyzetének fókuszba állításán keresztül kívánjuk bemutatni a Macedóniában alkalmazott kisebbségi oktatáspolitikai hatását az etnikai konfliktusokra.

A téma részletesebb vizsgálatához érdemes szemügyre venni a kisebbségi oktatási jogokra vonatkozó nemzetközi elvárásokat. Különösen figyelemre méltó az EBESZ nemzeti kisebbségek oktatási jogaira vonatkozó Hágai Ajánlása, amely az általános kisebbségvédelemtől független oktatási megközelítésével Európa legszínvonalasabbban kidolgozott, kisebbségek oktatására vonatkozó joganyagát jelenti (HOLLÓSI G. 2004). A dokumentum az etnikai kisebbségek jogai közé sorolja pl. a saját oktatási intézmény létrehozását, amelynek támogatására, működésére a többségi állam nem köteles anyagi feltételeket biztosítani. „A kisebbségi nyelvet iskolai tantárgyként, a tanterv szerves részeként kell oktatni. A hivatalos államnyelvet ugyancsak iskolai tantárgyként kell tanítani, ezt leginkább olyan kétnyelvű tanárookra kell bízni, akik jól ismerik a gyermekek kulturális és nyelvi hátterét” (Részlet a Hágai Ajánlásból, 1996). Figyelemre méltó, hogy az Ajánlás az államnyelv elsajátítását is megköveteli a kisebbségi oktatásban. Szól a kisebbségi felsőoktatásról is, amely akkor alakítható, ha a nemzeti kisebbség az erre vonatkozó igényét kinyilvánította, és létszámuk ezt indokolja. Az ily módon létrejött felsőoktatási intézmény működhet a már létező oktatási intézményrendszeren belül, vagy attól függetlenül a kisebbségek

---

²⁴ A tanulmány az OTKA T 061432 számú „Magyarország és a balkáni térség interregionális kapcsolatrendszer” támogatásával készült.

létrehozhatják. A Hágai Ajánlás az első verziót preferálja, de ha önállóan jön létre a saját felsőoktatási intézmény, azt az államnak el kell ismernie. Szükséges ezentúl azt is biztosítani, hogy ne csak a tanárképzésre korlátozódjon a működése.

2. Albán kisebbség és nyelvhasználat Macedóniában

Az albánok eredete máig vitatott. Az illír-albán kontinuitáselmélet a legelfogadottabb, amelyet először a neves svéd történész, nyelvész és filozófus igyekezett alátámasztani a XIX. században (többek között G. Mayer, Leibnitz, Hahn). Az albánok által benépesített területeken az ókorban valóban illír törzsek éltek, mindazonáltal az illír eredet nem igazolható maradéktalanul, mivel az összehasonlításhoz nem áll rendelkezésre elegendő számú nyelvemlék, és régészeti leletek sem támasztják alá kétséget kizáróan az illírek és az albánok tárgyi kultúrájának rokonságát. Más tudósok szerint az albánok ősei a dák és a trák törzsek, de olyan elmélet is létezik, amely szerint a korabeli albánok nem a jelenlegi Albánia területén éltek, hanem a Balkán belső hegyvidékein a románok őseivel együtt. Az utóbbinak viszont ellentmond, hogy a történettudomány nem ismer tényeket az albánok esetleges vándorlásáról.

A szunnita muszlim vallású macedóniai albánok szerint népük őshonos volt a mai Macedónia területén, tudósok (Kiszelinovszki, Sztavovi-Kavka) viszont azt állítják, hogy a XVII-XVIII. században történt az albánok nagyobb mértékű betelepülése erre a területre. Ebben az időszakban a Karpos által vezetett, a Habsburgok által is támogatott, vereséget szenvedett oszmánellenes felkelést (1689) követően a pravoszláv vallású lakosság egy része elmenekült, az oszmánok pedig ösztönözték a hozzájuk lojális, muzulmán vallású albánok betelepülését az elhagyott falvakba és városokba.

Mindenesetre tény, hogy a mai macedón állam területén az utóbbi évtizedekben az albánság demográfiai növekedése révén a legnagyobb etnikai kisebbséggé, komoly politikaformáló tényezővé vált.

Az 1. táblázatból kitűnik, hogy az albán nemzetiségűek aránya az utóbbi fél évszázadban folyamatos növekedést mutat, amelynek a magyarázata a magas születésszám, illetve természetes szaporulatban, valamint az albán népesség Koszovóból való betelepülésében rejlik. A magas születésszám nem csak Macedóniában, hanem Albánia északi részén, Koszovóban, és Dél-Szerbiában is jellemző az albán etnikumra, és ez a tényező viszonylag rövid idő alatt alapjaiban változtatja meg az egész térség etnikai struktúráját, ami eddig már számos konfliktushoz (1999: Koszovó, 2000: Dél-Szerbia, 2001: Macedónia) vezetett.

A legutolsó, 2002-es népszámlálás adatai szerint a lakosság 64,18%-a macedón nemzetiségű, a legnagyobb kisebbség az albán, a népesség 25,17%-át alkotja (a többi nemzeti kisebbség - török, roma, szerb, bosnyák, vlah és egyéb kisebbségek - aránya 10,65%-ot tesz ki).

1. táblázat. Macedónia lakosságának nemzetiségi összetétele 1953-tól 2002-ig

Év		Macedón	Albán	Vlah	Roma	Török	Bosnyák	Szerb	Egyéb	Összesen
1953	fő	860699	162524	8668	20462	203938	-	35112	13111	1304514
	%	66,01	12,46	0,66	1,57	15,63	-	2,69	1,00	100,00
1961	fő	1000854	183108	8046	20606	131484	-	42728	19177	1406003
	%	71,19	13,02	0,57	1,47	9,35	-	3,04	1,36	100,00
1971	fő	1142375	279871	7190	24505	108552	-	46465	38350	1647308
	%	69,34	16,99	0,44	1,49	6,59	-	2,82	2,33	100,00
1981	fő	1279323	377208	6384	43125	86591	-	44468	72037	1909136
	%	67,01	19,76	0,33	2,26	4,54	-	2,33	3,77	100,00
1991	fő	1328187	441987	7764	52103	77080	-	42775	84068	2033964
	%	65,31	21,73	0,38	2,56	3,79	-	2,10	4,13	100,00
1994	fő	1295964	441104	8601	43707	78019	6829	40228	31480	1945932
	%	66,60	22,67	0,44	2,25	4,00	0,35	2,07	1,62	100,00
2002	fő	1297981	509083	9695	53879	77959	17018	35939	20993	2022547
	%	64,18	25,17	0,48	2,66	3,85	0,84	1,78	1,04	100,00

Forrás: Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija (2006) alapján szerk. Hány Sz.

Az utolsó census hivatalos eredményével ellentétben az albánok azt állítják, hogy a lakosság 35-40%-át alkotják. Ez valószínűleg túlzott arány, tény azonban, hogy a népszámláláson csak a legálisan az országban tartózkodókat vették figyelembe, ezért lehetséges, hogy 25%-nál nagyobb az albánok aránya. A 2004-ben bevezetett közigazgatási felosztás szerint Macedónia 84 járása közül 16-ban az albánok alkotják a többséget. Közülük hétben 90%-nál is nagyobb, kettőben 75-90% közötti, hétben pedig 50-75% közötti az albán lakosság aránya. A macedóniai albán lakosság az ország Koszovóval határos É-ÉNy-i, illetve az Albániával határos Ny-i részén összpontosul.

Az egyes nemzetiségek már a titói Jugoszláviában széleskörű jogokkal rendelkeztek, szabadon használhatták nyelvüket, ápolhatták kultúrájukat, saját oktatási rendszerük, sajtójuk lehetett. A Jugoszlávián belül megalakult Macedónia első, 1946-os alkotmánya kimondja, hogy „a Macedón Népköztársaság nemzeti kisebbségei élvezik a kulturális fejlődés és a szabad nyelvhasználat jogát”.

Az 1963-as alkotmány szerint „a nemzetiségek és a nemzeti kisebbségek képviselői, akik a Macedón Szocialista Köztársaság területén élnek, minden tekintetben egyenlők a macedónokkal, valamint ugyanolyan jogaik és kötelezettségeik vannak, mint a macedónoknak.” Az 1974-es alkotmány külön is nevesíti az albán és a török nemzetiséget.

Macedónia függetlenné válása után elfogadott 1991-es alkotmányban a fentieknél pontosabban rögzítették a nemzeti kisebbségek jogait: „A nemzetiségekhez tartozóknak joguk van saját identitásuk és nemzeti jellegzetességeik szabad kifejezésére, ápolására és fejlesztésére..... A nemzetiségek tagjai jogosultak saját nyelvükön való elemi és középfokú oktatásra, a törvény rendelkezéseinek megfelelően. Az olyan iskolákban, ahol az oktatás egy nemzetiség nyelvén folyik, a macedón nyelvet is oktatni kell”.

A törvények biztosította lehetőségek mellett azonban újabb követelésekkel álltak elő az albánok. Különösen a Tetovó központú észak-nyugati térségben kezdett általánossá válni a középületeken az albán nemzeti lobogó, sőt ügyeiket is albánul kívánták intézni. De a többség számára egy alkotmánymódosítással szerzett újabb jogok a különállásra elegendőnek tűntek.

2001-ben fegyveres összecsapások törtek ki az Ali Ahmeti által a Koszovói Felszabadítási Hadsereg mintájára szervezett albán Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (albán rövidítéssel: UCK, macedón rövidítéssel: ONA, angol rövidítéssel: NLA) és a macedón biztonsági erők között, amelyet a macedónok a Koszovóból az országuk ellen irányuló agresszióknak, terrorista

tevékenységnek, az albánok pedig nemzeti felkelésnek tartottak.²⁵ Mielőtt az ország albánok lakta északi és nyugati részeit érintő konfliktus polgárháborúvá szélesedett volna, a szemben álló felek az USA és az EU közvetítésére, illetve nyomására az ún. Ohridi Keretegyezménnyel (OKE) vetettek véget az összecsapásoknak 2001. augusztus 13-án.

Az OKE-ban számos alkotmánymódosítás, illetve törvény meghozatalát irányozták elő, amelyekkel tovább szélesítették a kisebbségek jogait (2005 nyaráig a macedón parlament meghozta az összes törvényt és döntött az alkotmánymódosításokról). Az új alkotmány a kisebbségek esetében már nem nemzetiségekről, hanem nemzetekről és etnikai közösségekről beszél.

Az új alkotmánnyal a nyelvhasználati jogok is szélesedtek. A nemzetközi kapcsolatokban továbbra is a macedón a hivatalos nyelv, az alkotmány 7. paragrafusa kimondja azonban, hogy az országon belül azok a nyelvek is hivatalosnak számítanak, amelyeket az ország lakosságának több mint 20%-a beszél. „*A Macedón Köztársaság egész területén és nemzetközi kapcsolataiban érvényes hivatalos nyelv a macedón nyelv, cirill írásjelekkel írva. Minden más olyan nyelv, amit a népesség legalább 20 százaléka beszél, szintén hivatalos nyelv, sajátos írásmódjával használva*” (OKE, 2001) (A macedón nyelven kívül az albán felel meg ennek a kritériumnak.)

Az OKE célkitűzéseinek megfelelően a decentralizáció jegyében a macedónok körében vitát, sőt, végül érvénytelen népszavazáson tetet öltött ellenkezést kiváltva 2004-ben törvényt hoztak az ország új közigazgatási felosztásáról, amely a 2005. márciusi helyhatósági választásokat követően lépett hatályba. Az új felosztással kevesebb, de nagyobb hatáskörrel rendelkező közigazgatási egységeket (járásokat) szerveztek meg. A macedónoknak ebben az fajt leginkább, hogy az ország nyugati, északnyugati részén, az albán és a koszovói határ mentén összefüggő, albán többségű járásokból álló terület jött létre.

A macedónok számára az is nehezen emészthető, hogy az új felosztással a főváros, Szkopje területét nagy kiterjedésű, albán lakosságú rurális térségekkel növelték annak érdekében, hogy a fővárosban élő albánok aránya 20% fölé kerüljön.

Az OKE és az alkotmány kimondja, hogy Macedónia egységes állam, és ezzel elébe megy a kétségekívül létező albán föderalizációs, illetve szeparatista törekvéseknek. Az utóbbi néhány évben Macedóniában az OKE-n túlmutató intézkedéseket is bevezettek az albán identitás kifejezésének elősegítése érdekében, például 2005-től azokban a járásokban, ahol az albánok többséget alkotnak, a közintézményeken használhatják az albán nemzeti lobogót.

Az OKE szerint az oktatás terén is széles körben biztosítani kell a kisebbségek jogait. Az egyezmény szerint anyanyelven kell szolgáltatni az oktatást az elemi és a középfokú képzésben, az egyetemi szintű oktatást pedig annak a kisebbségnek az anyanyelvén kell biztosítani, amelynek százalékaránya a teljes lakosságból eléri a 20-at. Ennek szellemében 2004-ben létrehozták a szinte kizárólag albán hallgatókat oktató Tetovói Állami Egyetemet.

A macedóniai albánok – érthető módon – mindent megtesznek a fenti nyelvhasználati alkotmányos és egyéb garanciák érvényesítése, illetve továbbiak bevezetése érdekében. Jelenleg egy nyelvtörvény elfogadását igyekeznek elérni, amelyben pontosan szabályozná az albán nyelv hivatalos használatának szabályait. Törekvéseik között szerepel, hogy a parlamenti plenáris és bizottsági ülések levezetésénél is lehessen használni az albán nyelvet. Az albán nyelv közintézményekben való meghonosításának komoly akadálya, hogy kevés a szakképzett tolmács.

A fentiek alapján úgy tűnik, az első követelések - az anyanyelv oktatása, az albán iskolák és egyetemek megnyitása - fokozatosan az albán kisebbség autonómiájának elismeréséért folytatott harccá alakulhatnak Macedóniában, mégpedig először a kulturális, majd a politikai autonómiát érintő elkerülhetetlen követelésekkel.

---

²⁵ A tanulmányak nem tárgya a konfliktus okainak elemzése.

3. Albán nyelvű oktatás Macedóniában

Az anyanyelv megőrzésének és fejlesztésének egyik feltétele az oktatásban saját nyelven való részvétel lehetősége. A Macedóniában élő nemzetiségek közül az anyanyelvi oktatás az albán mellett a török és a szerb kisebbség számára biztosított. Jelen tanulmányunkban csak az albán nyelvű oktatás helyzetét kívánjuk elemezni.

1. táblázat. Albán nyelvű alapfokú oktatásban résztvevők száma és aránya Macedóniában az 1950/51-estől a 2005/06-os tanévig

Tanév	Tanulók összes száma	Albán nyelven tanulók száma	Albán nyelven tanulók aránya (%)
1950/51	166.887	26.702	16,0
1960/61	240.123	31.216	13,0
1970/71	259.902	53.020	20,4
1980/81	272.216	75.676	27,8
1990/91	267.115	72.121	27,0
1997/98	256.477	74.122	28,9
2000/01	246.481	75.571	30,66
2001/02	242.707	76.087	31,35
2002/03	235.516	75.543	32,08
2003/04	229.564	75.015	32,68
2004/05	223.876	74.200	33,14
2005/06	235.185	79.428	33,77

Forrás: Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija (2006, 2007) alapján szerk. Hány Sz.

Az alapfokú oktatásban résztvevő albán populáció létszáma a 2001/02. tanévben érte el a csúcspontot, azóta kis mértékben ugyan, de csökken a számuk. Ugyanakkor az arányuk továbbra is növekvő mértékűt mutat. Tekintettel arra, hogy az adott korosztály szinte teljes egészében részt vesz az alapfokú oktatásban, a fentiekből arra a következtetésre juthatunk, hogy csökken az albán populáció növekedési üteme, illetve születésszáma. Ebből a szempontból érdemes megvizsgálni az élve születésekre vonatkozó demográfiai adatokat (3. táblázat). Láthatjuk, hogy az előző néhány évben csökkent az albán nemzetiségű édesanyával rendelkező élve születettek száma és aránya, de az utóbbi még mindig jóval magasabb, mint az albán nemzetiségűek aránya a teljes népességben (vö. 1. táblázat). A folyamat háttérében az áll, hogy a rurális térségekben élő albán népességben is egyre ritkább a korábban jellemző 5-6 gyerekes családmódel, de még így is magasabb az átlagos gyerekszám, mint a macedón családokban.²⁶

A korábban már elemzett törvények lehetőséget biztosítottak arra, hogy az utóbbi fél évszázadban az albán lakosság adott korosztálya gyakorlatilag teljes egészében anyanyelvi alapfokú képzésben részesülhessen (2. táblázat).

²⁶ A 3. táblázatban közölt 2004-es és 2005-ös adatok viszonylag nagymértékű eltérése a korábbiakhoz képest annak a tényezőnek is köszönhető, hogy 2004-től új népességstatisztikai módszereket vezettek be a macedóniai Állami Statisztikai Hivatalban.

Az elemi oktatásban tanítóktól elvárás a macedón állampolgárság, és az, hogy beszéljék a macedón nyelvet és ismerjék, tudják használni a cirill ábécét. A kilencvenes években előfordult, hogy a kisebbségi nyelvet nem beszélő tanárok oktatták a „nemzetiség tárgyat”, ha nem volt elegendő kisebbségi tanár. Ennek a helyzetnek a hátterében a kisebbségi tanárképzés nehézségei álltak. Ezért napjainkban a két nyelven tanító tanárok képzése prioritást élvez a felsőoktatásban.

Ahogy a már fentebb említett törvények jelzik, azokban a közoktatási intézményekben, ahol az oktatás a kisebbség nyelvén folyik, a macedón nyelvet is oktatni kell. Ez az albán iskolákban nem jelent heti három óránál több foglalkozást a macedón nyelvvel, amely igen kevés a többségi állam hivatali életében való eligazodáshoz. Főleg a rurális térségekben gyakori tapasztalat, hogy csak albán anyanyelvű tanárt tudnak alkalmazni, így ezeken a helyeken valójában csak papíron létezik macedón nyelvóra.

Úgy tűnik, hogy az erős albán érdekérvényesítés és a törvényi garanciák révén a kisebbségi oktatás felerősítheti az etnikai és nyelvi elszigeteltséget, szegregációt, és egyre kevésbé mozdítja elő a nyugat-európai értelemben vett integrációt.

A *középiszkolai képzésben* az alapfokú oktatásban résztvevőknél kevesebben tanulnak albán nyelven (3. táblázat). Ennek az az oka, hogy az albánok jóval kisebb arányban vesznek részt a közép- és a felsőfokú oktatásban, mint a macedónok. A kulturális, vallási, életmódbeli különbségek mellett az iskolázottsági szintben mutatkozó eltérések is tovább erősítik a macedón és az albán etnikum közötti ellentéteket. Változásként értékelhető, hogy az utóbbi néhány évben rohamosan növekedett a középfokú képzésben albán nyelven tanulók száma (2000-től 2005-ig kb. 30%-kal) és aránya (2000-től 2005-ig kb. 25%-kal). Ennek köszönhetően hosszabb távon csökkenhet az iskolázottsági különbség a macedón és az albán etnikum között.

Ahogy az adatok is jelzik, a továbbtanulni hajlandó és képes albán nemzetiségű gyermekek számára nyitott az anyanyelvi középiszkolai oktatás. Az albánok élnek ezzel a lehetőséggel, szinte az összes középiszkolába járó albán fiatal az anyanyelvén tanító gimnáziumba vagy szakközépiszkolába, illetve a két vagy többnyelvű iskolák albán osztályaiba jár, ahol minden tantárgyat albán nyelven sajátítanak el. A macedónt pedig csak idegen nyelvként, heti néhány órában tanulják. Ez egyrészt a kisebbségi jogok szempontjából pozitívan értékelhető, mivel lehetővé teszi az albánok számára anyanyelvük megőrzését, másrészt viszont hozzájárul a macedón társadalom etnikai választóvonalak mentén kialakuló szegregációjához.

3. táblázat. Albán nyelvű középfokú oktatásban résztvevők száma és aránya Macedóniában 2000/01 és 2005/06 között

Tanév	Tanulók összes száma	Albán nyelven tanulók száma	Albán nyelven tanulók aránya (%)
2000/01	90.990	14.902	16,38
2001/02	92.068	15.844	17,21
2002/03	93.526	17.135	18,32
2003/04	93.791	18.361	19,58
2004/05	94.053	19.352	20,58
2005/06	93.908	20.291	21,60

Forrás: Sztatistitski godisnik na Republika Makedonija, (2006, 2007) alapján szerk. Hány Sz.

Érdemes említést tenni arról, hogy a Macedóniában használatban levő tankönyveket a többségi nemzet és a kisebbségek nyelvén egyaránt kiadják. Ez utóbbi esetében egyszerű tükörfordításról van szó, hiszen mindegyik könyv tartalma megegyezik. A macedón mellett 3 (albán, török, szerb) kisebbségi változat is forgalomba kerül.

Az albánok valószínűleg ún. rejtett tanterv alapján tanulják a történelmet, a földrajzot, az irodalmat, hiszen a tükörfordítással készült tankönyvek nem szolgálják a nemzeti identitástudat őrzését, fejlesztését.

Mindkét iskolafokozatban egyre erősebben és világosabban látszik az etnikumok közötti elkülönülés. Megpróbálták ugyan feléleszteni a kapcsolatot macedón és albán gyerekek közötti iskolán kívüli foglalkozásokon, de nyilvánvalóvá vált a kísérlet során a kommunikáció nehézsége a két etnikumok között. Ennek legfőbb oka az, hogy az általános és középiskolások saját nemzetiségüket előtérbe helyező oktatást kapnak, ahol megvilágítják nekik, hogy különbség van "mi" és "ők" között. Ahelyett tehát, hogy egymásról tanulnának, erősen negatív sztereotípiákat és előítéleteket hallanak (Najčevska, M. - Petroska-Beška, V. 1999).

1991 előtt, amikor Macedónia még Jugoszláviához tartozott, nem volt albán nyelvű *felsőfokú képzés* Macedóniában, az albán diákok vagy macedón nyelven vettek részt a felsőoktatásban, vagy Koszovóban, a Pristinai Egyetemen tanultak tovább. Az ország függetlenné válását követően azonban egyre kevésbé tudtak élni az utóbbi lehetőséggel. Az albán nyelvű felsőoktatást érintő első változás 1994-ben történt, amikor a macedóniai albánok a Pristinai Egyetemmel együttműködve a Tetovó melletti Mala Reccica településen létrehozták az illegális Tetovói Egyetemet, amely a 90-es években az albán nacionalizmus fellegvárává vált. A macedón állam eleinte erőszakkal igyekezett bezáratni az intézményt, amelynek nyomán halálos áldozatokkal is járó zavargások törtek ki a városban, majd 1995-ben Fadil Sulejmani rektor is letartóztatott. A sikertelen erőszakos bezárási kísérleteket követően a macedón állam belenyugodott az 1000 fő feletti hallgatói létszámmal rendelkező intézmény fennmaradásába, de a működését adminisztratív eszközökkel korlátozták, állami támogatást nem nyújtottak, az ott szerzett diplomákat pedig nem ismerték el.

Az illegális Tetovói Egyetem létrehozására válaszul az állam két intézkedést hozott az albán nemzetiségű diákok továbbtanulásának támogatására. Egyrészt pozitív diszkriminációként nemzetiségi kvótarendszert vezettek be annak érdekében, hogy az albánok nagyobb számban folytathassanak macedón nyelvű felsőfokú tanulmányokat, másrészt a szkopjei „Kiril i Metodij” Egyetem Pedagógiai Karán 1998-tól lehetőség nyílt albán nyelvű általános iskolai tanító- és tanárképzésre.

Az albán nyelvű felsőfokú képzésnek nagy lendületet adott, hogy Max van der Stoel, az EBESZ kisebbségügyi főbiztosa kezdeményezésére 2001-ben Tetovóban létrehozták a Délkelet-európai Egyetemet, ahol a képzés fő nyelve és a hallgatók túlnyomó többsége albán (az intézményt a köznyelv a kezdeményezőről Stoel-egyetemnek hívja). Ennek ellenére az illegális Tetovói Egyetem tovább folytatta oktatási tevékenységét, mivel vezetői fő célja az volt, hogy a bázisán albán nyelvű állami egyetem működjön. A Tetovói Egyetem kizárólag albán nyelven oktatott, csak albán nemzetiségű diákokat vett fel. A képzési és kutatási tevékenységhez elégtelen anyagi forrásokkal és infrastruktúrával, valamint a jugoszláv időkből származó elavult képzési struktúrával rendelkezett, az oktatói karnak nem volt megfelelő tudományos képzettsége. Mindez természetesen negatív hatással volt a képzés minőségére, és az egyébként sem elismert diplomák valódi értékére. Ezzel szemben a Délkelet-európai Egyetem nemzetközi donorok segítségével létrehozott, jól kiépített infrastruktúrával rendelkezik, a képzés struktúráját pedig nyugati modellek szerint határozták meg. Bár a képzés fő nyelve az albán, angol és macedón nyelvű kurzusokat is indítanak. Az intézmény mindenki számára nyitott, a diákok többségét alkotó albánokon kívül macedón és más nemzetiségű hallgatókat is felvesznek.

A 2001-es fegyveres konfliktust lezáró Ohridi Keretegyezmény szélesítette az albán kisebbség jogait. Az albánok politikai érdekérvényesítő képességének növekedése hatására 2004-ben rendezték az illegális Tetovói Egyetem ügyét. Hivatalosan létrehozták a Tetovói Állami Egyetemet, a gyakorlatban azonban az illegális egyetemet transzformálták állami fenntartású intézménnyé. Ezzel a törvényen kívüli állapotot megszüntették ugyan, de a finanszírozási gondok, az oktatók nem elég magas szintű tudományos képzettsége, ebből eredően az egyes

karok, illetve szakok akreditációs problémái továbbra is akadályozzák az intézmény normális működését.

Ebben a helyzetben felmerült az egy városban működő Tetovói Állami Egyetem és a Délkelet-európai Egyetem egyesítésének ésszerű lehetősége, azonban a finanszírozási problémákkal küzdő, elavult képzési struktúrával rendelkező állami egyetem és a viszonylag korszerű, külföldi donorkor támogatásából és tandíjból fenntartott intézmény egyesítése előtt politikai (albán pártok pozícióharca) és bürokratikus (állami vs. magánintézmény) akadályok állnak.

4. Összegzés

Történészek és oktatáskutatók számos példával igazolták, hogy a kisebbségi oktatás Közép-Európában a kisebbségi politizálás függvénye (Kozma T. 1999). Úgy véljük, ez a kijelentés a Balkánon még inkább érvényes. A délkelet-európai térségben a nemzeti identitás megőrzésének és az autonómiatörekvéseknek is fontos helyszíne a kisebbségi iskola, ezért fokozott figyelmet kap mind a kisebbség vezetői, mind a többségi állami politika részéről.

A macedóniai albánok európai mércével mérve is széleskörű kisebbségi, illetve nyelvhasználati jogokkal rendelkeznek, amelyek a 2001-es fegyveres konfliktust lezáró Ohridi Keretegyezmény nyomán tovább bővültek. Az albán nyelvhasználat további terjedését a demográfiai és migrációs folyamatok is elősegítik (az albán nemzetiségűek száma és aránya folyamatosan növekszik a társadalomban).

A többségi társadalomtól eltérő nyelv, vallás, életmód, az albán társadalom klánokra épülő rendszere és izoláltsága, az etnikumok közötti bizalom és kohézió hiánya továbbra is etnikai feszültségek lehetőségét hordozza magában.

A kisebbségi oktatás csak ráerősít erre a folyamatra. A törvényileg biztosított lehetőséggel mindenhol él az albán kisebbség, így az a sajátos helyzet áll elő, hogy a tanárok és a diákok egyaránt a kisebbséghez tartoznak. Egyre kevésbé érdekelt bármelyik fél is abban, hogy a jelenleg még többségi macedón nyelv használatát alaposan elsajátítsa, mégha ezzel a fiatalok esélyét csökkenti is a „macedón világban” való eligazodásra. Ugyan a kiadott tantervek, tankönyvek a macedón többség hivatalos oktatási dokumentumaiként kerülnek a kisebbségi iskolákba, az említett egybeesés miatt az etnikai kisebbség természetes szegregációja egyre markánsabbá válik. Ennek várható politikai következményeiről többféle forgatókönyv is készült.

Mindenesetre Macedóniában azzal a sajátos helyzettel állunk szemben, hogy a hivatalos kormányzati politika (részeként természetesen az oktatáspolitikai is) a térség problémáinak, nehézségeinek megoldásában egyedüli lehetőségnek kínálkozó európai csatlakozás érdekében érvényre juttatja azokat a jogokat, amelyeket az európaiak kisebbségeik számára hosszú évtizedek során alakítottak ki. Ez viszont nem az európaiak által ösztönzött integrációt, békés együttélést, a fiatalok esélyegyenlőségét szolgálja, hanem a szeparálódást, az elkülönülést erősíti. Az évek során megszerzett kulturális autonómiával már rendelkezve elképzelhető az a forgatókönyv, hogy akár a közeljövőben a politikai autonómia igényével lépnek fel, vagy ahogy Todorov egyik írásában jelezte, a demográfiai növekedésnek köszönhetően egy viszonylag rövid időn belül többségbe kerülő albán etnikai és vallási kisebbség egy napon demokratikus úton, választásokkal a Macedón Köztársaság vezetőivé válhat (Todorov 1995). Már egy másik tanulmány feladata annak mérlegelése, hogy a fentiek következményei nem vezetnek-e újabb etnikai konfliktusokhoz és a balkáni térség átrendeződéséhez, ahogy a jelenlegi koszovói helyzet kilátásba helyezi azt.

Irodalom

- BOGNÁR A. 2000: A magyarság természetes szaporulata Horvátországban az utóbbi másfél évszázadban. In.: LÁBADI K. (szerk.): Rovátkák. HunCro, Eszék 5–35p.
- HOLLÓSI G. 2004: A kisebbségek oktatása az európai jogban. (www.jogiforum.hu)
- IBRAHIMI, M. 2003: Të mësojmë shqip. Pakung, Shkup, 202 p.
- JACQUES, E. 1995: The Albanians. An ethnic history from prehistoric times to the present. McFarland, Jefferson, 832 p.
- KISZELINOVSKI, Sz. – SZTAVOVI-KAVKA I. 2004: Malcinsztvata na Balkanot (XX vek). Insztitut za nacionalna isztorija, Szkopje 237 p.
- KOSZTADINOVA-DASZKALOVSKA, K. (szerk.) 2004. Szocioekonomszki diszpariteti megyu opstinite vo Makedonija. Szkopje 149 p.
- KOZMA T. 2005: Kisebbségi oktatás Közép-Európában. Felsőktatási Kutatóintézet – Új Mandátum, Budapest, 2005. 196 p.
- LÁBADI K. 2003: Nyelvtörvények, nyelvi jogok Horvátországban In: NÁDOR O.–SZARKA L. (szerk.): Nyelvi jogok. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NAJČEVSKA M. – PETROSKA-BEŠKA, V. 1999: Between political solution and reality: Inter-ethnic relations in the Republic of Macedoni. In: Helsinki Monitor, 1999. 3. no. 8-14. p.
- PAVLICA, B. 2004: Albanska manjina u Makedoniji – od megyuetnicskih szukoba do albanszko terorizma. In: Vojno delo, br. 1., Beograd. pp. 165-187.
- Ramkoven dogovor 13. avgust, www.president.gov.mk/mak/info/dogovor.htm
- Sztatistickski godisnik na Republika Makedonija, 2006. Drzsaven zavod za sztatistika, Szkopje
- Usztavot na Republika Makedonija, Szkopje, 1991
- TODOROV, V. (1995): A Balkán etnikai, vallási problémái és Bulgária helye. In: Regio – Kisebbség, politika, társadalom 6. évf. vol. 3.

MACEDÓNIA KÖZLEKEDÉSÉNEK FŐBB JELLEMZŐI

Háry Szabolcs

1. Bevezetés

Macedónia közlekedését meghatározó természetföldrajzi tényezők felvázolását követően bemutatjuk Macedónia közúti, vasúti és légi közlekedését, valamint a legújabb kormányzati dokumentumok alapján azok fejlesztési irányait.

Közlekedéscsoporthozzájárulási szempontból Macedónia nemzetközi jelentőségét az adja, hogy fő közlekedési útvonalak kereszteződésében fekszik. Nevezetesen, É-D irányban a X., Ny-K irányban pedig a VIII. páneurópai folyosó szeli át az országot. A Ny-K irányú közlekedés már az ókorban jelentős volt a mai Macedónia területén, mivel Ohridon és Szkopjén keresztül haladt át az Adriai-tengert Bizánccal összekötő ún. Via Egnatia. Az É-D irányú közlekedés (Nis-Belgrád hadiút) az Oszmán Birodalom idején erősödött, mivel részben ebben az irányban kötötték össze az Oszmán Birodalom központját a meghódított európai területekkel, illetve Európa többi részével (ERDŐSI 2005).

2. A közlekedést meghatározó természetföldrajzi tényezők

A természetföldrajzi tényezők közül a szárazföldi közlekedés szempontjából a legfontosabb szerepe a felszín vertikális tagoltságának van.

Macedónia domborzata rendkívül tagolt, négyötödét hegy- és dombvidékek alkotják. Területének 19%-a tekinthető többé-kevésbé sík vidéknek, azonban ezeknek a nagy része is fennsík. (Csak a 153 km² területű a Gevgelija-Valandovo-i síkság található 200 m tengerszint alatt.

A különböző tengerszint feletti magasságú területek megoszlása is jól mutatja a domborzat tagoltságát, illetve az ország hegyvidéki jellegét. Eszerint az 500 m tengerszint alatti területek alkotják az ország 25%-át, 500-1000 m közöttiek 44%-át, 1000 m-nél magasabbak pedig 31%-át. Az átlagos tengerszint feletti magasság 829 m. A hegyvidéki jellegre szintén jellemző, hogy az ország területén 16 olyan hegy található, amelynek a legmagasabb csúcsa 2000 m feletti, míg 1000-2000 m közötti csúcsokkal rendelkező hegyek száma 40. Az ország keleti részén található hegyek a Rodope hegységhez, míg a nyugati részén találhatóak a Dinári-hegységhez tartoznak. Geológiai összetételük, tektonikai jellemzőik és koruk alapján az utóbbiakat három alcsoportba (Vardar-zóna, Pelagóniai-masszívum, Šar-hegyvidék) sorolják.

A hegyeket közlekedési szempontból jelentős mély folyóvölgyek tagolják. Tektonikus folyamatok és fluvialis erózió során alakultak ki a Vardar és mellékfolyói (Treszka, Markova Reka, Kadina Reka, Babuna, Topolka, Crna Reka és Bosovica jobbról, Pena, Lepenec, Pcsinya, Bregalnica és Anszka Reka balról), a Crni Drim és a Sztrumica völgyei. A folyók számos helyen szűk völgyzorosokat (kliszura) formáltak. A Vardar esetében a leghosszabbak a Derventszka- (21,5 km), a Taorszka- (31 km) és a Demir Kapija (16,6 km) völgyzorosok. A völgyzorosok teljes hossza az országban közel 300 km.

A fenti domborzati viszonyokból következik, hogy a fő közlekedési útvonalak többnyire a folyóvölgyekben, illetve a hegyek közötti hágókon keresztül alakultak ki. A hosszú völgyzorosok azonban akadályozzák a nagy áteresztő képességű közlekedési folyosók kiépítését. Ilyen a X. páneurópai közlekedési folyosó mentén található Demir Kapija völgyzoros, amely megnehezíti az autópálya továbbépítését Görögország irányába, mivel a kétszer egysávos főútvonalat befogadó meglévő alagút mellett újabb alagutakat és viaduktokat kell építeni.

A domborzati viszonyok a vasúti közlekedés szempontjából még hátrányosabbak, mivel a vasút érzékenyebb a lejtőkíttetésre. Egyrészt ez a körülmény műtárgyak (alagutak, viaduktok) építését tette szükségessé, másrészt számos helyen az azonos városok közötti közutak és vasutak eltérő vonalon futnak. Jól példázta ezt a Szkopje-Tetovo viszonylat, ahol az autópálya a Szuva Gora és a Zseden hegyek közötti hágón keresztül vezet, míg a vasút ehhez képest kerülő úton halad, a Vardar völgyét követi a Derventszka-völgyszoroson keresztül.

Macedónia tengeri kijárat nélküli kontinentális ország. A vízrajzi viszonyoknak kevés szerepe van Macedónia közlekedésében, mivel a folyók nem hajózhatók. Tavaik közül a mélyvízű Ohridi- és a Preszpa-tó hajózhatók ugyan, de az Ohridi-tó egy része Albániához tartozik, míg a Preszpa-tavon három ország, Macedónián kívül Albánia és Görögország „osztózik”, emiatt a hajóforgalom korlátozott. A vízi közlekedés turisztikai célú személyszállításban merül ki az Ohridi-tavon, Ohrid - Szveti Naum viszonylatban közlekedő 25-150 üléses hajókkal. Emellett tervezik, hogy a közeljövőben elindítják a menetrend szerinti nemzetközi hajójáratokat Ohrid és az albániai Pogradec között.

3. Közúti közlekedés

Macedónia fő közlekedési útvonalak kereszteződésében fekszik, É-D irányban a X., Ny-K irányban pedig a VIII. páneurópai folyosó szeli át az országot. Ezek a folyosók egybeesnek a délkelet-európai fő közlekedési tengelyekkel. A X. folyosón húzódó közút macedóniai szakaszának hossza 172 km, amelynek 71%-a autópálya, a maradék 29% autópályává építésére pedig már kiírták a pályázatot. A VIII. folyosón haladó közút macedóniai szakasza 304 km, azonban ennek csak 27,6%-a autópálya, illetve 8,7%-át jelenleg építik autópályává.

A X.-ből Velesznél kiágazó X/d folyosó Prilepen, Bitolán és a Medzsitlija határátkelőn keresztül éri el Észak-Görögországot. A Velesz-Prilep hegyvidéki szakasz azonban csak a tervezés fázisában van (a nyomvonalát már kijelölték), a megépítése nem szerepel a prioritások között. Velesz irányából Prilep jelenleg a X. folyosóról Negotino városánál letérve, átlagos, illetve jó minőségű regionális úton közelíthető meg. A Prilep-Bitola szakasz viszonylag jó minőségű főút.

1. ábra
A páneurópai közlekedési folyosók macedóniai szakaszai

Forrás: Tehnicska podrška na Ministertството za transport i vrszki vo podgotovka na nacrt Nacionalna transportna strategija za patniot sektor

Macedónia úthálózata – az autópályák kivételével – viszonylag sűrű, 2005-ös adatok szerint a teljes hossza 13494 km. Ebből 216 km autópálya, 906 km országos főút, 3806 km regionális út és 8566 km helyi út. Az utóbbiak minőségére jellemző, hogy 55%-uk földút és 15%-uk makadámút. Az 1. táblázat mutatja az úthálózat minőségét a fenti kategóriáknak megfelelően:

1. táblázat
Macedónia úthálózatainak minősége

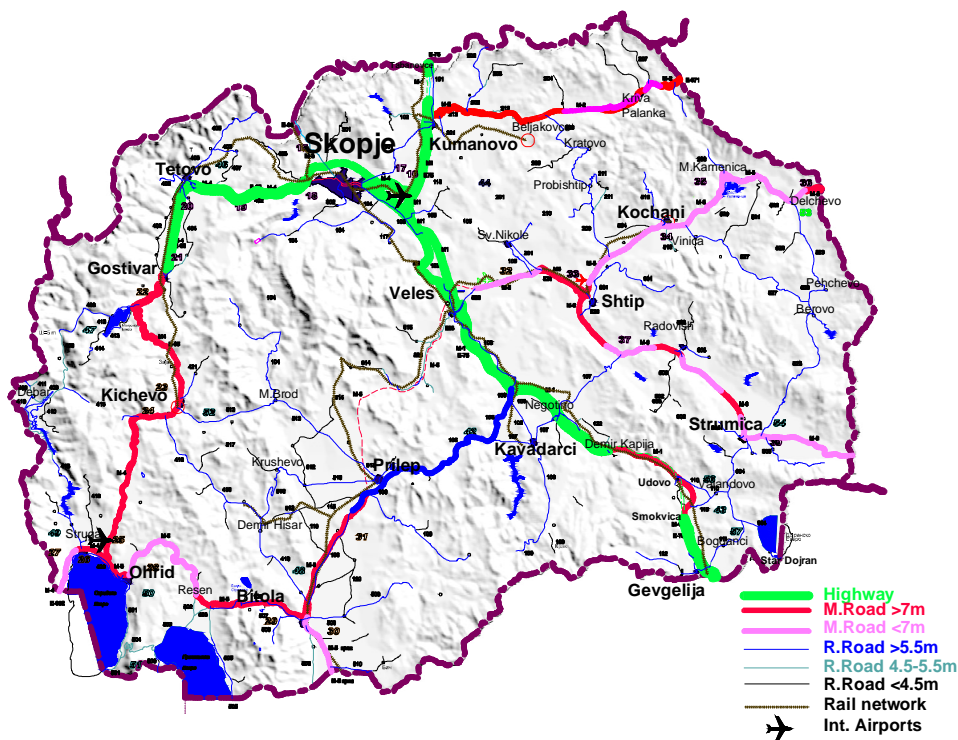
Út típusa/minősége	Jó	Átlagos	Rossz
Autópálya	60%	30%	10%
Országos főút	60%	30%	10%
Regionális út (4,5 m-nél szélesebb)	45%	27%	28%
Regionális út (4,5 m-nél keskenyebb)	20%	30%	50%
Helyi út	-	50%	50%

Forrás: Tehnicska podrška na Ministertството za transport i vrszki vo podgotovka na nacrt Nacionalna transportna strategija za patniot sektor

Az autópályák és a főútvonalak viszonylag jó állapotban vannak, de az európai színvonalat nem érik el. A legnagyobb problémát a nyomvályúk kialakulása jelenti azokon a

szakaszokon, ahol nagy a tehergépjármű-forgalom. A legrosszabb minőségűek az alacsony forgalmú regionális utak és a helyi utak.

2. ábra
Macedónia közlekedési hálózata

Forrás: Tehniscka podrška na Ministertstvtvo za transport i vrszki vo podgotovka na nacrt Nacionalna transportna sztrategija za patniot szektor

4. táblázat
Macedónia nemzetközi jelentőségű fő közlekedési útvonalai

Jelölés	Útvonal	Hossz (km)
M-1	Tabanovce (szerb határ)-Kumanovo-Miladinovci-Velesz-Gevgelija-Bogorodica (görög határ)	172
M-2	Kumanovo-Rankovce-Kriva Palanka-Deve Bair (bolgár határ)	73,8
M-3	Petrovec-Hipodrom-Szkopje-Blace (koszovói határ)	40,3
M-4	Miladinovci-Hipodrom-Szkopje-Kicsevo-Podmolje-Sztruga-Tyafaszan (albán határ)	194,1
M-5	Podmolje-Ohrid-Bitola-Prilep-Velesz-Stip-Kocsani-Delcsevo-Obel (bolgár határ), kiágazás: Bitola-Medzsitlija (görög határ)	254,3
M-6	Stip-Radovis-Sztrumica-Novo Szelo (bolgár határ)	94,7

Forrás: NIKODINOV/SZKI, 2000

Macedónia legforgalmasabb, legjobban kiépített (71%-a autópálya) és a tranzit szempontjából legjelentősebb fő közlekedési útvonala az országot É-D irányban átszelő M-1 jelzésű út, amely egybeesik az E-75 jelzésű főút, illetve a X. folyosó macedóniai szakaszával. Nemzetközi jelentősége miatt a közúti közlekedés területén a kormány első számú rövid távon (4 éven belül) végrehajtandó prioritása, hogy az útvonal teljes hosszában autópályát építsenek ki. A projektet az EU is támogatja.

Az M-2 főút a Ny-K irányú VIII. folyosó Kumanovo és a bolgár határ közötti szakasza. Ez a legfontosabb útvonal Bulgária irányában, ennek ellenére csak kétszer egysávos, többnyire átlagos minőségű főútvonal, amelynek a szélessége Kriva Palanka környékén a 7 m-t sem éri el. Az M-2 útvonalon autópálya építése – amelyet a domborzati viszonyok is akadályoznak – csak a kormány hosszú távú (10 éves) tervei között szerepel.

Az M-3 a Macedóniát Koszovóval összekötő legfontosabb, meglehetősen forgalmas útvonal, de csak regionális útnak minősül. A forgalmat 1999 óta tovább növelte, hogy a NATO Koszovóban állomásozó békefenntartó ereje, a KFOR az M-1-gyel együtt ezt az útvonalat használja a Szaloniki kikötőn keresztül érkező utánpótlásának szállítására.

Az M-4 a VIII. folyosónak az M-1 (X. folyosó) és az albán határ közötti szakasza. A Szkopje-Tetovo szakasz a közelmúltban épített, jó minőségű autópálya. A Tetovo-Gosztivar szakasz kétszer kétsávos osztott pályás út, amit autópályának minősítenek ugyan, de nem rendelkezik leállósávval. A további része viszonylag jó minőségű főút, amelynek autópályává fejlesztése csak a hosszú távú (10 éves) tervek között szerepel. Az M-4-nek része lesz a jelenleg épülő, Szkopjét tehermentesítő, azt É-ről elkerülő főút, amely várhatóan 2008-ban készül el.

Az ország D-i, illetve középső részén Ny-K irányú összeköttetést biztosító változó minőségű, szakaszonként főútnak, máshol regionális útnak minősülő M-5 fejlesztése nem szerepel a prioritások között.

Az M-6 változó minőségű főút, amely az ország DK-i részét köti össze Bulgáriával. Fejlesztése szintén nem szerepel a prioritások között.

4. Vasúti közlekedés

A macedón vasút története 1873-ban kezdődött, amikor átadták a Szkopjét Szalonikival összekötő pályát. Az Oszmán Birodalom Boszniát igyekezett Szalonikiből elérni, azonban 1874-ig a vasút csak Koszovszka Mitrovicáig épült meg. Az 1878. évi Berlini Kongresszust követően az oszmán érdekek háttérbe szorultak, és előtérbe kerültek a közép-európai nagyhatalmak érdekei, nevezetesen a Szezi-csatorna elérése vasúti és tengeri úton. Ennek következtében 1888-ig teljes hosszában átadták a Szaloniki-Szkopje-Belgrád vasútvonalat (ERDŐSI 2005).

5. táblázat
Macedónia vasútvonalai

Vasútvonal	Hossz (km)	Építés éve	Sebesség (km/h)
Tabanovce-Szkopje	49,80	1888	100/75
Szkopje-Velesz	48,74	1873	90/80
Velesz-Gevgelija	113,92	1873	100/80
Szkopje-Volkovo-Gen. Jankovity	31,68	1874	100/85
Gyorcse Petrov-Kicsevo	103,00	1952/69	100/50
Velesz-Bitola	128,87	1931/36	100/50
Bitola-Kremenica	16,70	1894	30
B. Gumno-Szopotnica	29,43	1957	35
Gradszko-Sivec	16,33	1983	50
Velesz-Kocsani	85,58	1925	70/50
Zajasz-Tajmiste	6,60	1969	40
Szkopje csomópont	37,30	1971	100/40

Forrás: Nacionalna programa za železniška infrastruktura 2008-2012 god.

Macedóniában összesen 1085 km vasútvonal található, ebből 699 km az állomások közötti összeköttetést szolgáló nyílt pálya, 226 km az állomásokon lefektetett vágányok hossza, 160 km pedig iparvágány. A nyomtáv az európai szabványoknak megfelelően 1435 mm.

A 2. fejezetben taglalt domborzati viszonyok nagy számú műtárgy építését tették szükségessé: az 1968 beton- és kőhid teljes hossza 4927 m, a 129 acélhidé 2380 m, a 42 alagúté pedig 18533 m.

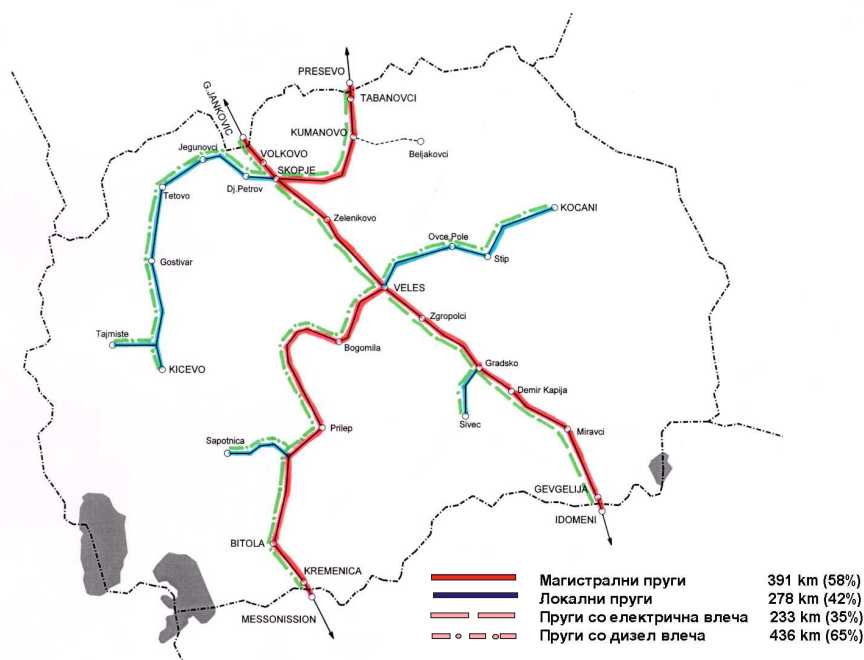
A nyílt pályák 33,3%-a (233 km), az állomásokon található vágányoknak pedig 34,2%-a (83 km) villamosított. Ez azt jelenti, hogy csak a nemzetközi összeköttetést biztosító Tabanovce-Szkopje-Velesz-Gevgelija és a Szkopje-Volkovo-Gen. Jankovity vasúti fővonalak, illetve a szkopjei csomópont villamosítottak. Nem villamosított, de fővonalnak minősül a Velesz-Bitola-Kremenica pálya, amely Görögországgal teremtené további összeköttetési lehetőséget, azonban Bitola és Kremenica között a forgalom 1984 óta szünetel, a vágányok pedig felújításra szorulnak.

Történelmi okok, valamint a kedvezőtlen domborzati viszonyok miatt Macedónia vasúti közlekedése – Albániát leszámítva – még a térségben is fejletlennek számít. A vasúti szállítás súlypontja a X. közlekedési folyosó mentén futó Tabanovce (szerb határ)-Gevgelija (görög határ) vasútvonalra helyeződik. Az egyensúlytalanságot jól mutatja, hogy a macedóniai vasúti áruszállítás 94%-a(!) ezen a vonalon bonyolódik. Ezen kívül Macedónia egyetlen nemzetközi fővonalal rendelkezik, amely a Koszovóval való vasúti összeköttetést szolgálja Szkopje és a Gen. Jankovity határátkelő között. A vasúti pályák kizárólag egyvágányúak.

A szomszédos Albániával és Bulgáriával egyáltalán nincs vasúti összeköttetés. A VIII. folyosó macedóniai szakaszának csak 55%-án (152 km) van kiépített vasút, Albánia irányában 66 km, Bulgária irányában pedig 89 km vasút hiányzik.

Az említett fővonalakon kívül az ország összes többi vasútvonala (3. táblázat, 3. ábra) közepes és rossz minőségű szárnyvonalnak tekinthető. Ezek egy részét ásványkincsek lelőhelyeinek elérésére (B. Gumno-Szopotnica, Zajasz-Tajmiste, Gradszko-Sivec), illetve mezőgazdasági termékek (pl. kocsani rizs) szállítására (Velesz-Kocsani) hozták létre.

6. ábra
Macedónia vasútvonalai

Forrás: Tehnicska podrška na Ministertstvoto za transport i vrszki vo podgotovka na nact Nacionalna transportna strategija za patriot sektor

A világtendenciának megfelelően a 80-as évek eleje óta Macedóniában is csökkent a vasúti szállítás jelentősége, ami jól érzékelhető a vasúti áru- és személyforgalom különböző mutatói alapján (4. táblázat). Az adatokban regionális, illetve helyi politikai, gazdasági és társadalmi folyamatok is tükröződnek. A vasúti áru- és személyforgalom a mélypontját az 1990-es évek közepén érte el. Az okok közé sorolhatjuk, hogy ebben az időszakban a szétesőben lévő Jugoszlávia területén háborúk dúltak, Görögország kereskedelmi embargót vezetett be Macedónia ellen, és mindennek következtében visszaesett a macedón gazdaság teljesítménye és a tranzitforgalom. Újabb visszaesés figyelhető meg 2001-ben, amikor etnikai alapú belső fegyveres konfliktus sújtotta az országot. Az áruszállítás volumene a gazdasági helyzet javulásával párhuzamosan növekedésnek indult, a személyszállítás volumene azonban tovább csökkent. Az utóbbiban az is szerepet játszott, hogy a 2001-es konfliktus által érintett területeken

keresztülhaladó Szkopje-Kicsevo vasútvonalon terrorveszély miatt 2001-től 2006-ig szünetelt a személyszállítás.

4. táblázat
A vasúti szállítás főbb mutatói Macedóniában 1981-2005

Év	Áruszállítás (ezer t)	Tonnakm (millió tkm)	Utastforgalom (ezer fő)	Utaskm (millió utaskm)
1981	9202	752	5519	349
1990	6499	769	5055	355
1995	1910	169	1075	65
2000	3231	527	1892	176
2001	2799	462	1344	133
2002	2208	334	930	98
2003	2390	373	902	92
2004	2641	426	917	94
2005	3129	530	903	94

Forrás: Sztatistickski godisnik na Republika Makedonija (2006) alapján szerk. Hány Sz.

A vasútfelújítás területén a macedón kormány prioritásnak tekinti a X. közlekedési folyosó macedóniai szakaszának rekonstrukcióját, amelyet rövid távon (4 éven belül) meg kívánják valósítani. A rekonstrukció célja, hogy a vonatok 120 km/h sebességgel közlekedhessenek a Tabanovce-Gevgelija vonal teljes hosszában. A vonal 59%-a már most is megfelel ennek a követelménynek annak ellenére, hogy utoljára több, mint 30 évvel ezelőtt újították fel. Különösen felújításra szorul a Kumanovo-Deljadovci szakasz, amelynek 24 millió EUR költségét részben macedón költségvetési, részben pedig EU-forrásokból kívánják fedezni.

A VIII. közlekedési folyosó vasútvonalának meghosszabbítása Albánia és Bulgária irányában, azaz a Kicsevo-Sztruga-Tyafaszan, illetve a Kumanovo-Kriva Palanka-Deve Bair vonalak megépítése nincs a kormány prioritásai között, az csak a hosszú távú (10 éves) tervek között szerepel.²⁷

A macedón kormány fel kívánja újítani a Bitola-Kremenica vonalat annak érdekében, hogy újraindíthassák a közlekedést Görögország irányában. Az 5,5 millió EUR-ra becsült költségek fedezéséhez az EU támogatását várják.

A középtávú (7 éves) tervek között szerepel nemzetközi normáknak megfelelő multimodális csomópontok létrehozása, amelyre elsősorban Szkopje alkalmas, de további helyszíneket (Bitola, Ohrid-Sztruga) is megvizsgálják.

„A vasúti infrastruktúra nemzeti programja” (Nacionalna programa za zseleznicka infrastruktura) c. dokumentum energiatakarékossági, illetve környezetvédelmi érveket is felsorol a vasút fejlesztése mellett. Eszerint a személyszállításban egy utasra számítva a közúti közlekedésben 3,5-szer több energiát használnak fel a vasúti közlekedéshez képest, a teherszállításban pedig 8,7-szeres az energiafelhasználás különbsége egységnyi tömegű árura számítva. A környezetet károsító gázok kibocsátásában 8,7-szeres a különbség a személyszállításban, és 30-szoros a teherszállításban.

A macedón parlament 2005-ben fogadta el a „Makedonszki Zseleznici” (MZs, Macedón Vasutak) közzállalat átalakításáról szóló törvényt, amely előírta a vasúti szállítás és a vasúti

²⁷ ERDŐSI 2005, p. 66. helytelenül a Velesz-Kocsani vasút bolgár határ irányában való folytatását adja meg a Bulgária (Gjuesovo) és Macedónia közötti vasúti összeköttetés tervezett vonalaként (a p. 67. 12. ábrán azonban már a valós, Kumanovo-Kriva Palanka-Deve Bair [bolgár határ] vonal szerepel).

infrastruktúra üzemeltetésének szétválasztását. Ennek alapján a macedón kormány 2007. májusában döntést hozott két új cég alapításáról az MZs bázisán: az egyik a „Zseleznicza infrastruktúra Makedonszki Zseleznici” közvállalat a vasúti infrastruktúra üzemeltetésére és fenntartására, a másik pedig a „Makedonszki Zseleznici Transzport AD” részvénytársaság a vasúti szállítási feladatok elvégzésére.

5. Légi közlekedés

A légi közlekedési infrastruktúra az ország méretéhez és fejlettségéhez képest viszonylag fejletlennek mondható, és képes a jelenlegi szükségletek kielégítésére. Macedónia két közforgalmú nemzetközi repülőtérrel rendelkezik, az egyik a főváros közelében fekvő Petrovec település mellett található, a másikat pedig az ország fő turisztikai attrakciójának számító Ohrid mellett építették. A Petrovec melletti „Nagy Sándor” repülőtér vegyes, katonai-polgári használatú, itt települnek a Macedón Hadsereg légierjének merev- és forgószárnyú repülő eszközei is. A kifutópálya hossza 2450 m, szélessége 45 m, iránya 163-343 fok. Az elsősorban turistákat szállító charter-járatok fogadására berendezkedett ohridi repülőtér kifutópályájának hossza 2550 m, szélessége 45 m, iránya 023-203 fok. Az ohridi repülőtér esetében a földrajzi viszonyok lehetővé teszik a kifutópálya további 500 m-rel való meghosszabbítását, ami a repülőteret alkalmassá tenné a legnagyobb repülőgépek fogadására is. A két repülőtér között nincs menetrend szerinti belföldi forgalom, ezt a Szkopje és Ohrid közötti 170 km-es távolság nem is indokolja.

A két nagy repülőtér mellett az ország 5 sportrepülőtérrel és 8 kisebb gazdasági repülőtérrel is rendelkezik. A sportrepülőterek füves kifutópályáinak hossza 950-2050 m, szélessége pedig 80-100 m. A gazdasági repülőterek kombinált kifutópályái esetében a betonozott rész mérete 300x20 m, míg a füves része 500x50 m.

Macedónia légterén 5 légi folyosó vezet keresztül, amelyeknek az adatait az 5. táblázat tartalmazza.

5. táblázat
Légifolyosók Macedónia légterében

Légi-folyosó neve	Irányvektor	Mín. rep. szint		Belépési és kilépési kódok	Szélesség		Földi tájékoztatósi pontok
		láb	m		Tengeri mérföld	km	
B1	329-149 305-125	11000 8500	3352,8 2590,8	SARLAX TALAS	10	18,52	Sár (Vrtop 2555 m)- Tetovo-Prilep
G18	307-127	10500 7500	3200,4 2286,0	KACKAN DISOR	10	18,52	Kacsanik-Szkopje- Belaszica (Boszka 720 m)-Krusa (Diszoron 860 m)
B5	329-149	8500	2590,8	TRGOV RUGAS	10	18,52	Trgoviste-Kratovo- Sztrumica-Belaszica (Vis. Csuka 1845 m)
W31	250-070 233-053	10000 6500	3048,0 1981,2	MAVAR VAKLA	10	18,52	Desat (Plocska 2233 m)-Gosztivar- Szkopje-Kratovo- Oszogovszki (Ruen 2252 m)
W41	268-088	10000	3048,0	MAVAR VELBA	10	18,52	Debar-Sztrumica

Forrás: NIKODINOV/SZKI-SZTOJMILOV (1999)

A légi áruszállítás elenyésző szerepet játszik a közúti és a vasúti áruszállításhoz képest, és összességében csökkenő tendenciát mutat (6. táblázat). A személyszállítás kisebb-nagyobb eltérésekkel a világtrendnek megfelelően növekedést mutat az utóbbi 25 évben. A vasúthoz hasonlóan a légi áru- és személyszállítás adataiban is tükröződnek az ország, illetve a térség politikai, gazdasági és társadalmi folyamatai. Az 1995-ös kimagasló áruszállítási adat a légi teherszállítás – a Görögország által bevezetett kereskedelmi embargó miatt kiesett – vasúti és közúti áruszállítást helyettesítő szerepére utal. Az ennél is magasabb 1999-es adat azt jelzi, hogy az adott évben a NATO Koszovóban települt nemzetközi békefenntartó ereje, a KFOR a petroveci repülőtéren keresztül juttatta el erői és eszközei egy részét a hadszíntérre. A légi teherszállítás volumene ezt követően fokozatosan csökkent.

A légi személyszállításban mutatkozó 1999-es csúcs, illetve az ezt megközelítő 2000-es adat a koszovói válság kapcsán a szomszédos Macedónia iránt is megnőtt nemzetközi érdeklődést (nemzetközi szervezetek munkatársai, újságírók stb.) jelzi.

6. táblázat
A légi közlekedés főbb mutatói Macedóniában 1981-2005

Év	1981	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Áruszállítás (t)	2400	3329	9152	11282	3512	2329	2139	1802	1770	1624
Utasszállítás (1000 fő)	376	522	623	1052	1009	508	556	530	522	575

Forrás: Sztatisticki godisnik na Republika Makedonija (2006) alapján szerk. Hány Sz.

Az utazóközönség jelentős részét alkotják a nagy létszámú, tengerentúli (USA, Ausztrália) és nyugat-európai országokban élő emigráció hazlátogató tagjai. Emellett turisták és üzletemberek érkeznek légi úton az országba. Az előrejelzések és a macedón kormány reményei szerint a jövőben növekedik a turisták – köztük a repülőgéppel érkezők – száma. A bővülő utasszállítás megfelelő kezelése érdekében a tervek szerint javítják a földi kiszolgálás minőségét és a biztonságot. Néhány éven belül bővítik a meglévő terminálokat, illetve új terminálok építését is tervezik. Ohridban a nyári időszak növekvő turistaforgalma miatt elengedhetetlen új parkoló építése a repülőtér közelében, illetve a város és a repülőtér közötti közlekedési feltételek javítása. A rövidtávú tervek között szerepel még a navigáció korszerűsítése. A forgalom növelése érdekében további cél alacsony költségű, ún. „fapados” légitársaságokkal való szerződéses közlekedés a petroveci repülőtér használatára. A petroveci repülőtér 300 km-es körzetében több nemzetközi repülőtér (Szaloniki, Szófia, Pristina, Tirana) található a szomszédos országokban, ezért a fenti intézkedések a regionális versenyképesség javítását is szolgálhatják.

A környezetvédelem érdekében a repülőterek közelében tervezik a zajkibocsátás folyamatos mérését és zajvédelmi intézkedések bevezetését.

A petroveci repülőtér „profilisztítása” – azaz a katonai funkció megszüntetésével kizárólag közforgalmú repülőtér kialakítása – is szerepel a tervek között. Ennek megvalósítása azonban kétséges, mivel egy új katonai repülőtér építésének költsége meghaladja a macedón kormány pénzügyi lehetőségeit.

7. Összegzés

Macedónia közlekedésének meghatározó jellemzője, hogy az ország É-D és Ny-K irányú nemzetközi folyosók kereszteződésében fekszik, amelyeken keresztül jelentős tranzitforgalom bonyolódik. Közülük a Közép-Európát a Balkán-félsziget déli részével összekötő, nagyobb tranzitforgalmat generáló É-D irányú X. folyosó fejlesztését részesítik előnyben, amelynek macedóniai szakaszán néhány éven belül befejezik az autópálya kiépítését, a vasútvonalat pedig felújítják. Ehhez képest a Ny-K irányú VIII. folyosó fejlesztése háttérbe szorul, az autópálya kiépítését, illetve az Albániával és Bulgáriával való vasúti összeköttetés megteremtését csak hosszabb távon tervezik.

A légi közlekedésben a meglévő két nemzetközi repülőtérre támaszkodva a földi kiszolgálás javításával igyekeznek az utasforgalmat bővíteni. A légi áruszállítás a közútihoz és a vasútihoz képest nem jelentős, ezen a területen fejlődés nem várható.

A jelentéktelen vízi közlekedés turisztikai célú személyszállításra korlátozódik az Ohrid-tavon.

Irodalom

- ATANASZOV, P. – DINCSEV, E. 2001: *Viszokite planini na Republika Makedonija*. Multigraf, Szkopje. 284 p.
- ERDŐSI F. 2001: Retsz vagy átjáró? A balkáni tranzit közlekedés. In.: Tóth J. – Pap N. (szerk.): II. Magyar Politikai Földrajzi Konferencia [Az átalakuló Balkán politikai földrajzi kérdései]. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. pp. 102-120.
- ERDŐSI F. 2005: A Balkán közlekedésének főbb földrajzi jellemzői. In.: Balkán Füzetek, No. 3. PTE TTK FI Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs. 124 p.
- Nacionalna programa za zselezniciska infrastruktura 2008-2012 god. Minisztersztvo za transport i vrszki na Republika Makedonija, Szkopje, 2007. 32 p.
- Nacionalna sztrategija za razvoj na vozduhoplovsztvoto vo Republika Makedonija. Minisztersztvo za transport i vrszki na Republika Makedonija, Szkopje, 2007. 07. 26. 163 p.
- NIKODINOVSKI B. – SZTOJMILOV A. 1999: Regionalna voena geografija na Republika Makedonija, Kniga prva [Prirodni i szocioekonomszki voenogeografszki karakterisztiki]. Niko-trejđ, Szkopje. 344 p.
- NIKODINOVSKI B. 2000: Osznovi na voena geografija na Republika Makedonija. Niko-trejđ, Szkopje. 380 p.
- Sztatiszticski godisnik na Repuklika Makedonija 2006. Drzsaven zavod za sztatisztika, Szkopje.
- Tehniczka podrska na Minisztersztvoto za transport i vrszki vo podgotovka na nacrt Nacionalna transportna sztrategija za patniot szektor, Završen nacrt tekszt. Minisztersztvo za transport i vrszki na Republika Makedonija, Szkopje, 2007. 07. 24. 54 p.

A MACEDÓNIAI ETNIKAI KÖZÖSSÉGEK EGYÜTTÉLÉSE. AZ OHRIDI KERETMEGÁLLAPODÁS, MINT KISEBBSÉGVÉDELMI MODELL. TAPASZTALATOK, ÉRTÉKELESEK

Póka Ferenc

1. Előzmények

A Macedón Köztársaság belső folyamatait – az állami berendezkedést átalakító alkotmánymódosítások után – a társadalmi, politikai és gazdasági élet demokratikus átalakítását szolgáló törvények megalkotásán és gyakorlati végrehajtásán keresztül a 2001 augusztusában aláírt Ohridi Keretmegállapodás (OKM) határozza meg. Az OKM fegyveres küzdelemben kicsúcsosodott, az ország dezintegrálódásával fenyegető, az egész térség stabilitását veszélyeztető több hónapos válságidőszakot zárt le.

A 2001. évi válság, az a körülmény, hogy az ország egyes körzetekben fegyveres összetűzésekkel szembesült kétségtelenül váratlanul érte mind a macedón vezetést, mind a nemzetközi szervezeteket, hiszen Macedónia függetlenségének kikiáltása után a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság volt tagköztársaságai között – Szlovénia mellett – a nemzeti közösségek békés együttélésének jó gyakorlatát mutatta. A pozitív értékelésben például a Szerbiához képest pozitív viszonylagosság is szerepet játszott. Nagy bizonyossággal állítható tehát: abban, hogy a macedóniai albánok előbb politikai eszközökkel, később fegyveres erővel léptek fel kisebbségi, sőt nemzeti jogaik védelme, érvényre juttatása érdekében a Macedónia állam- és alkotmányjogi helyzetében meglévő ellentmondások, sőt igazságtalanságok, az emberi, kisebbségi és nemzeti jogok érvényesítésében jelentkező gyakorlati problémák mellett külső hatások, tényezők és erők, elsősorban a koszovói albánok is szerepet játszottak.

A történelmileg megoldatlan albán kérdés okozta feszültség Koszovó, majd Dél-Szerbia után megrázta Macedóniát is. A probléma lényege abban állt és áll, hogy – látva a soknemzetiségű államoknak a múlt század végén bekövetkezett szétesését és helyükön független, nemzeti jellegű államok létrejöttét – az albánság a saját nemzeti egyesülésének programját is csak hasonló módon tudja elképzelni. Megfontolt és érvekkel alátámasztott magyarázat lenne szükséges annak igazolására, hogy miért éppen az öt országban élő albánoktól lenne elvárható a nemzeti céljaikról való lemondás. Az albánok törekvései azonban minden irányban sértik a szomszédok érdekeit, és ellenállásukba ütközik, de súlyos kihívást jelent a nemzetközi jog mai alapelveivel, a „forró” helyi háborúk elkerüléséhez fűződő nemzetközi érdekekkel szemben is. 2001 óta ráadásul fontosabbnak értékelt ügyek szorították háttérbe az albán, vagy csak a koszovói kérdés rendezését. Ebben a tekintetben éppen az elmúlt évben kezdődött folyamatok, vagyis döntően a koszovói státustárgyalások érdemi változást vetítenek előre.

2001 augusztusára egyértelművé vált, hogy a macedónok és albánok külső beavatkozás, közvetítés nélkül nem képesek békés megoldást elérni. A macedóniai instabilitás által okozott térségi feszültség miatt, illetve az 1999. évi koszovói beavatkozás sikerét követően a nemzetközi közösség sem nézhette tétlenül a mind fenyegetőbbé váló fegyveres küzdelem kiszélesedését. A macedónok kényszeredetten bár, de megértették, hogy az albán nemzeti és emberi jogi követeléseket nem háríthatják el az állam szétesésének veszélye nélkül, illetve a nemzetközi közösség semmiképpen nem fogadja el a helyzet túlreagált, fegyveres eszközökkel, erőszakos módszerekkel való – eredményességét tekintve ráadásul számukra is kockázatos – kezelését. A macedóniai albánok viszont belátták, hogy az adott körülmények között céljaikat csak Macedónia nemzetközileg elismert szuverenitása és területi egysége elismerése mellett, annak keretei között érhetik el, mert a nemzetközi közösség ennél többet nem tolerál.

Az OKM ilyen körülmények között született, és kétségtelen, hogy a macedónok tettek engedményeket, ezért politikai pártjaik, de politikai hovatartozásuktól függetlenül a lakosság jelentős része egyaránt inkább nagyobb, mint kisebb kudarcként élte meg a megállapodást. A hagyományos, többségi nemzeti dominancia nézőpontjából tekintve, de tényszerűen is igaz, hogy az OKM a mai nemzetközi normák legfelső határán biztosítja a nemzeti kisebbségek egyéni és közösségi jogait. Ilyen megállapodást a macedón politikai pártok és a közvélemény saját jószántából valószínűleg sohasem fogadott volna el. Különösen magyar szemmel nézve figyelemre méltó, hogy míg az EU Alkotmányos Szerződésének bevezetőjébe nagy diplomáciai erőfeszítéseink ellenére is csak a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak biztosítására vonatkozó mondat kerülhetett be, addig Macedóniában az EU, illetve a nemzetközi közösség támogatásával a nemzeti kisebbségek védelmének összehasonlíthatatlanul előrehaladottabb rendszere épül/épült ki.

A precedensnek minősíthető OKM olyan értékeket rögzített a nemzeti kisebbségi jogvédelemben, amelyek „elterjesztése”, kodifikálása az Európai Unió keretei között a magyar diplomácia komoly feladata lehet. Ez az ellentmondás – uniós főszabály/macedóniai gyakorlat – még nem kapott kellő figyelmet, szakértőkön és kutatókon, tudományos körökön kívül mélységében, politikai megközelítésben nem foglalkoztunk vele. Ebben a tekintetben azonban a magyar érdekeknek talán most mégis inkább a tudomásulvétel, és nem ennek az ellentmondásnak a lendületes tudatosítása, ugyanakkor az OKM végrehajtásának eredményessége, a soknemzetiségű, demokratikus és működőképes Macedón Köztársaság megteremtése felel meg.

Az OKM-el kapcsolatos macedón és albán álláspontot befolyásolja ugyan az a tény, hogy az annak képviselőitében megnyilvánuló adott politikai erő a kormányhoz, vagy az ellenzékhez tartozik, de mindenképpen ellentmondásosnak, megosztottnak értékelhető nemcsak a macedón többség, hanem az albán kisebbség viszonya is ehhez az alapvető fontosságú dokumentumhoz. Az OKM teljesítése során jelen volt az őszinte meggyőződés hiánya, csak a nemzetközi nyomásra, vagy a nemzetközi elvárásoknak való megfelelés kényszere alapján történő cselekvés.

- Így macedón kormánypártok (SZDSZM és LDP) a kötelezettségeket letudottnak tekintették a törvényhozási aktusokkal, közömbösség, vagy akár ellenállás tapasztalható azok gyakorlati megvalósítását illetően, ellenzéki oldalon viszont (VMRO-DPMNE és LP) az OKM-ben megfogalmazott, úgymond „terroristáknak tett engedményektől” való nyílt visszalépés igénye is felmerült.
- Az albán ellenzéki pártok (DPA, PDP) indokolatlan elégedetlenséget, sőt ellenséges megközelítést mutatnak az OKM-mel szemben, az általa megfogalmazott víziót megvalósíthatatlannak tekintik, és föderációs berendezkedést követelnek. Az albán kormánypárt (DUI) az OKM-mel kapcsolatos pozitív értékelését kimondta, de megközelítései olyan benyomást is keltenek, mintha az OKM végrehajtása olyan célt jelentene, amihez közelíteni, de elérni sohasem lehet.
- Mindkét oldal politikai szélsőségesei folyamatosan az OKM erodálására törekednek, csak éppen ellentétes irányban. A macedónok messzemenően eltúlzottnak tekintik, míg az albánok kevésnek értékelik.
- Különböző írott és elektromos sajtóorgánumok is nem kívánatos szerepet vállalnak az esetenkénti hangulatkeltésben az OKM ellen.

2. Magyarország, illetve az EU a következő álláspontot alakította ki az Ohridi Keretmegállapodás jelentőségével és végrehajtásával kapcsolatban

- Macedónia demokratikus átalakulásának, euroatlanti integrációs szándékai megvalósításának nincs más útja, mint az OKM kölcsönösen jó szándékú, korrekt megvalósítása valamennyi érintett aktív közreműködésével. Az ország NATO-, majd EU-tagsága politikai kritériumainak meghatározó eleme az OKM teljes körű végrehajtása.
- Az OKM jogok és kötelesek szerves szintézise. Macedónia minden nemzeti közösségének, nemcsak a macedón és az albán, de az összes többi felelősségvállalásán, felelős magatartásán és politizálásán, egymás iránti türelmén és toleranciáján múlik annak sikere. Az OKM olyan kompromisszum, amely nemzetiségi eredettől függetlenül egyaránt szolgálja kormány és ellenzék, többség és kisebbség érdekeit.
- A macedónoknak tudatában kell lenniük, hogy az OKM közös európai értékeket tükröz, és egybeesik távlati érdekeikkel, nem veszélyezteti jogos igényüket a stabilitásra. Albán részről annak van aktualitása, hogy elfogadják: a nemzetközi (európai) kisebbségi jogalkotás kereteit nem léphetik túl és kontraproduktív lehet szétfeszítésének, illetve rájuk vonatkozóan egyedi elbírálásnak a szorgalmazása.
- A macedón tényezőktől elfogadhatatlan az ország biztonsági érdekeire, területi egységére és integritására való hivatkozás az OKM végrehajtásának lassításakor vagy annak szűkített értelmezésekor. Megengedhetetlen ugyanakkor a folyamatos albán elégedetlenségi politika is, az OKM valós eredményeinek megkérdőjelezése. Az OKM ugyanis rögzíti azt is, hogy az aláírók, így a macedóniai albánok kötelezettséget vállaltak Macedónia területi épsége, szuverenitása, az állam egységes jellegének védelmére.
- Az EU teljes mértékben elkötelezett az OKM közös (macedón, albán és nemzetközi) érdekeket, az ország és a térség stabilitását szolgáló végrehajtása mellett. A szervezet jövőbeni tagjaként nem képzelhető el más Macedónia, csak az, amelyik az OKM-re épül, amelyik azt valósítja meg. Ezért az EU nem tolerálhat, és nem fogadhat el semmiféle ezzel ellentétes nyílt vagy áttételes törekvést.
- Az EU üdvözlí, és nagyra értékeli az OKM megvalósításában eddig elért eredményeket, támogatja mindazokat, akik alkotó részesei voltak ennek a folyamatnak. Nem számíthatnak segítségére, sőt türelmére sem olyan politikai erők, függetlenül nemzeti jellegüktől, amelyek akadályozzák a nemzeti megbékélést, a demokratikus átalakulás kiteljesítését, a reformokat, a Macedónia valós viszonyainak megfelelő jogállam létrehozását.

3. Az OKM kisebbségvédelmi szempontú rövid értékelése

2001-ig tehát a macedóniai kisebbségi politikát és a kisebbségek helyzetét a nemzetközi közösség alapvetően rendben lévőnek értékelte, nem feltétlenül a tényleges helyzet elemzése, hanem inkább a pozitív viszonylagosság okán. Macedónia – Szlovénián kívül – a volt jugoszláv utódállamok között valóban előremutató gyakorlatot mutatott, és a kisebbségi kérdés nem jelent meg olyan feszültségi tényezőként, amely aztán hirtelen fordulattal az ország stabilitását és létét fenyegető fegyveres küzdelemmé váltott ki.

- 2001 óta a Macedón Köztársaság belső helyzetének alakulása, stabilitásának és nemzetközi helyzetének erősödése, a reformok kibontakozása, az ország euroatlanti integrációs csatlakozása kizárólagosan az Ohridi Keretmegállapodás (OKM) rendszerében írható le, ennek végrehajtása jelenti a közelmúltat, a jelent és a jövőt is. Az OKM lényege: a többségi nemzet és egy jelentős számarányú nemzeti kisebbségi

közösség közötti megállapodás alapján olyan többnemzetiségű, demokratikus jogállam megteremtése, amely az alkotmány és a törvényes rendelkezések szintjén, illetve a gyakorlatban is biztosítja a kisebbségek államalkotó jogának kimondását és érvényesítését, valamint a számarányuknak megfelelő érdemi képviseletet a társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális élet, az államigazgatás és állami intézmények teljes struktúrájában.

- Értékelésünk szerint az OKM legnagyobb negatívuma, hogy fegyveres küzdelem előzte meg, végső soron nem tekinthető szerves fejlődés eredményének, vagyis a többségi nemzet és a nemzeti kisebbségi közösségek értékalapú, őszinte, elvi felismeréseken nyugvó megállapodásának. (Ebben a tekintetben azonban igaztalan lenne a macedónok és az albánok elítélő bírálata, hiszen vajmi kevés pozitív ellenpéldát sorolhatunk fel az európai gyakorlatból.) Az OKM érdekeken, illetve azoknak a nemzetközi közösség közvetítésével, nyomásgyakorlásával történt egyeztetésén nyugszik.
- Úgy tűnik, hogy az OKM nem illeszthető be valamiféle „klasszikus” kisebbségvédelmi rendszerbe, annál bizonyos mértékig több, de kevesebb is. A kisebbségvédelmet ugyanis magának az államnak az alkotmányos és jogi átalakítása révén szavatolja, ugyanakkor nem nevesíti a kisebbségvédelem alapvető eszközének tekintett autonómiát. Ellenkezőleg: a macedóniai állam egységére, szuverenitására és területi sérthetetlenségére helyezi a hangsúlyt. Másrészt viszont a kisebbségek politikai képviselete, arányos részvétele, nemzeti öntudata, anyanyelvi és kulturális identitása megőrzése érdekében az európai és nemzetközi gyakorlat magas szintjén áll, sőt olyan elveket és megoldásokat is magával hozott, amelyek még nem váltak az EU kisebbségvédelmi politikájának részévé sem (pl. a kisebbségi nemzetiségi közösségek, a közösségi jogok elismerése). Az OKM – bár az adott macedóniai körülmények között született és sajátos megoldásnak tekinthető – magában hordozza annak esélyét is, hogy sikeres végrehajtása révén a nemzetközi kisebbségvédelmi jogrendszer részévé, precedenssé változik.
- Megvalósulhat-e ez az esély, vagyis az OKM az adott országban betöltött politikai jelentőségén, a térség stabilitásának erősítéséhez való hozzájárulásán túl, kezelhető-e mint a kisebbségvédelem jelentős és előremutató, más országokban is alkalmazandó politikájaként és gyakorlataként?

4. Az OKM végrehajtása, a modell-értékűség kérdése

Az OKM végrehajtásának törvényhozási szakasza 2005 októberében lezárult. Eddig az időpontig az OKM-ben előírt kötelezettségek teljesítésének kettős jellege, illetve kettős szintere volt: a törvények megalkotása a parlamentben, ezzel párhuzamosan a végrehajtás a központi kormányzat és a helyi igazgatás szintjén. A nemzeti jelképek használatáról rendelkező törvény megalkotásával lezárult az OKM-hez kötődő törvényhozási munka. Ezt ugyan albán részéről – kormánypárti és ellenzéki oldalról egyaránt – vitatják és sürgetik a nyelvhasználatról szóló törvény megalkotását is. Macedón részről a nemzetközi közösség támogatásával elvi szinten nem zárkóznak el e törvény elfogadásától, de ezt a kötelezettséget nem eredeztetik az OKM-ből. A parlamenti választások közeledtével nincs esély a megállapodásra.

Az aláírás ötödik évfordulójához közeledve az OKM teljesítése most már a gyakorlati végrehajtásra „szűkül”. Ez azonban a legkevésbé sem csökkentette a feladat jelentőségét és nehézségét.

Macedónia az OKM-utáni politikai fejlődési szakaszba lépett. Ennek látványos igazolásának tekinthető az a tény, hogy a 2006. február 17-én a szkopjei parlamentben elmondott beszédében Jose Manuel Barroso – a korábbi hasonló alkalmakkal ellentétben – tétélesen már nem említette az Ohridi Keretmegállapodást, csak általánosságban szólt az alkotmány módosításáról, a

jogalkotás, az igazságszolgáltatás átalakításáról, az eredményekről, és a követelményekről. Az OKM ezzel nagyszerűen beépült a Macedón Köztársaság állami, politikai, társadalmi, fejlődésébe, jogalkotásába és napi gyakorlatába, átadta a benne foglalt „élhető és tápláló erőt”. Minden valószínűség szerint elhalványul, sőt el is vész „mindenek fölöttisége” a belpolitikában, alapvető feltétel jellege Macedónia integrációs törekvései megvalósulásában, mégis ez sikerének egyik legfontosabb bizonyítéka. Ez a folyamat nem zajlik le egyik napról a másikra, gyorsasága a különböző politikai erőknek a végrehajtás iránti elkötelezettségétől, az állami és önkormányzati intézmények munkájának hatékonyságától, a társadalmi közvélekedés alakulásától, a nemzeti közösségek közötti megbékélés előrehaladásától, illetve a nemzetközi és térségi politikai fejleményektől is függ. Ezzel összefüggésben említésre méltó az a tény, hogy a parlamenti választások előtti és a kormánykoalíciós találgatások kivétel nélkül axiómaként kezelik, hogy a jövőbeni kormányban albán politikai erők is képviseltetnie kell magát. Az elmúlt években alkalmanként, szinte kivétel nélkül albán fegyveres csoportok megjelenése által okozott belpolitikai feszültségek miatt lábra kaptak „macedón nagykoalíciós” találgatások. Ezek azonban inkább csak az albán politikai erők hatékonyabb válságmegoldási közreműködésének kiváltását szolgálták, mint tényleges politikai alternatívák felvázolását, és gyorsan lekerültek napirendről, vagy átadták a helyüket hasonlóan irreálisnak bizonyult, de már az albán pártokkal is számoló koalíciós találgatásoknak.

Az OKM minta jellegét különösen Koszovó vonatkozásában érdemes vizsgálni. Magát az alaptézist, vagyis azt, hogy az OKM modell értékű és a térség más országaiban is használható. Az Európai Bizottság elnöke fenti beszédében is rögzítette: az OKM több olyan alapvetően fontos és modern kisebbségvédelmi megállapodást tartalmaz, amelyek Koszovóban is alkalmazhatóak. Néhány szempont ezzel kapcsolatban:

- Az OKM koszovói alkalmazhatóságának elismerése az EU részéről közvetetten, de kétségtelenül a tartomány függetlenségét prejudikálja, hiszen az OKM világosan rögzíti Macedónia függetlenségének, területi épségének és szuverenitásának sérthetetlenségét, azok védelmét minden nemzeti közösség kötelességévé teszi. A demokratikus és többnemzetiségű Macedónia ebből a szempontból valóban modellként állítható a koszovói albánok és szerbek elé. Taktikai szempontból jelentősége van annak, hogy a Koszovóban győztes albánok nem utasíthatnak el egy olyan, más országban sikeresen alkalmazott mintát, amelynek kedvezményezettjei szintén albánok, és amelynek eddigi eredményeit pristinai politikusok már több alkalommal elismerték, sürgetve a következetes és teljes végrehajtást. Az eddigi elemzések arra irányultak, hogy milyen negatív hatással lehet Koszovó függetlensége a térség, annak részeként Macedónia stabilitására. Az OKM, a macedóniai modell gyakorlati és érdemi lehetőséget ad arra, hogy Macedónia, illetve tevőleges létrehozói, végrehajtói és ellenőrző szerepe révén a nemzetközi közösség gyakoroljon hatást Koszovóra.
- Az OKM magyar szempontból is egyik legfontosabb eleme a nemzeti kisebbségi közösségek létének elismerése.
- A balkáni térségben két olyan modell létezik – mindegyik a nemzetközi közösség tevőleges közreműködésével született –, amelyek nemzeti, etnikai és vallási közösségek fegyveres összecsapásait követően az együttélés biztosítása érdekében születtek. Világosak a különbségek a történelmi előzményeket, a konkrét történéseket és folyamatokat, a polgárháborús konfliktus mélységét és az általa okozott tragédiákat illetően. Most mégis ezen modellek más országokban való alkalmazhatósága a kérdés. A válasz kidolgozásakor több szempontot kell figyelembe venni.
- A Dayton-modell a háború eredményeként kialakult területi elkülönülést rögzítette, a nemzeti és vallási közösségek együttélését földrajzi egységeik, kantonjaik biztosítékával a hátuk mögött, bonyolult államszervezeti eszközökkel és megoldásokkal biztosította. A modell ezért inkább elválasztó jellegűnek tűnik, vagyis úgy igyekszik a nemzeti gyűlölettel, az összecsapásokkal szembeszállni, hogy földrajzilag megakadályozza azok

kialakulását és kitörését, és a föderáció szintjén teremt törvényi és alkotmányos biztosítékokat.

- Az OKM nem a földrajzi szétválasztásra összpontosít. Modernebbnek, sőt demokratikusabbnak és európaibbnak is tekinthető a „balkánibbnak” mondható Dayton-moddal szemben. Az OKM sem tagadja a Macedóniában is releváns és jól körülhatárolható a település- és etnikai földrajzi realitásokat, de nem tekinti kezelendő ügynek, miután leszögezi az ország területi épsége iránti, minden nemzeti közösségre vonatkozó kötelezettséget.
- Az OKM a kisebbségvédelmet a modern euroatlanti értékek közé tartozó szubszidiaritással, a decentralizációval, a nemzeti és etnikai közösségeknek az állami, gazdasági, társadalmi élet minden területén, és szintjén biztosított megfelelő képvisellel irányozza elő. Mint jeleztük, nem foglalkozik autonómiával, ezzel a kisebbségvédelem olyan elemét nem emeli a rendszerbe, amellyel szemben mind Európában, mind az Egyesült Államokban, már létező sikeres autonómia-modellek ellenére súlyos fenntartások tapasztalhatóak.
- A decentralizáció megvalósításakor macedón részről kétségtelenül a legnagyobb félelmet az jelentette, hogy az albán és koszovói határ mentén kialakul az albán többségi önkormányzatok rendszere, a későbbiekben esetlegesen területi szövetsége. Ezzel legálisan teremthődnek a szecesszió feltételei. Jellemző az is, hogy a koszovói albánok a decentralizációs vitában a szerbeknek tulajdonítanak hasonló törekvéseket. A decentralizáció európai értékeinek felismerését a nemzeti szempontú megközelítés háttérbe szorítja.
- Elméletileg a kisebbségi érdekvédelem területén hasznosabbnak tűnik az a modell – ebben az esetben az OKM –, amely a döntéshozatal minden szintjén megfelelő kisebbségi képvisellet, ezáltal a döntésekben való részvételt biztosít, mint az olyan területi autonómia, amely pénzügyi szempontból, decentralizáció hiányában, a központi döntésektől függ. Ott viszont a kisebbségek nem jutnak érdemi szerephez. Igazán eredményesnek a hatékony decentralizáció alapján létrejött önkormányzatok területi szövetkezése tekinthető, még akkor is, ha azt nem nevezik területi autonómiának.
- További részletes konkrét elemzésre van szükség. A fentiek alapján is már joggal tehető a következő megállapítás: az OKM által létrehozott nemzeti együttélési és nemzeti kisebbségi védelmi modell alkalmazható Koszovóban, illetve azt, vagy arra épülőt kellene ott létrehozni.